
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
11 C
17 6

ANIMADVERSIONVM IVRIS CIVILIS

Liber singularis.

GREGORIO LOPEZ MADERA I. C. Mantuæ Carpentano Autore.

AD ILLVSTRISS. DOMINVM D. FRANCISCVM Capata de Cisneros Comitem de Barajas, supremi Regij Senatus Præsidem.

CVM PRIVILEGIIS

Philippi Magni Hispaniarum, & Indiarum Regis, & Serenissimi Ducis Sabaudiæ.

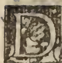

AVGVSTÆ TAVRINORVM.

Apud Hæredem Nic. Beuilaquæ. MDLXXXVI.

AVTORIS PROTESTATIO.

Omnia, quæ dixero, aut scripsero fidei Catholicæ, & sanctæ matris Romanæ Ecclesiæ correctioni, & censuræ subiecta sunto: cui me nolle repugnare semper protestor.

ON PHELIPPE por la gracia de Dios Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, de las dos Sicilias, de Iherusalem, de Portugal, de Nauarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galizia, de Mallorca, de Seuilla, de Cerdenna, de Cordoua, de Corcega, de Murcia, de Iaen, delos Algaraues, de Algezira, de Gibraltar, delas Yslas de Canaria, delas Indias Orientales, y Occidenrales, Yslas y Tierrafirme, del mar Oceano, Archiducque de Austria, Duque de Borgonna, Brauante y Milan, Conde de Hanspurg, de Flandres, Tirol, y de Barcelona Señor de Vizcaya, y de Molina, &c. Porquanto por parte de vos, el Licenciado Gregorio Lopez Madera, nos fue hecha relation diziendo que vos hauiades compuesto vn libro, intitulado Animaduersionum Iuris Ciuilis, en que hauiades puesto mucho estudio y trabajo, y entendiades, seria de mucha vtilidad y prouecho. Nos supplicastes, os mandasemos dar licencia, para le poder imprimir, y preuillegio por veinte annos, o commo la nuestra merce fuese, loqual visto por los del nostro Consejo, y commo por su mandado se hizieron, las diligencias que la Pregmatica por nos fecha que sobre la impresion delos libros dispone. Fue acordado que deuiamos demandar dar esta nuestra carta pera vos enla decha razon. E nos tuuimos lo por bien, Por la qual vos damos licencia, y facultad, paraque podais imprimir y vender el dicho libro, que de suso se haze mencion, por eloriginal que enel nostro Consejo se vio, que va rubricados las hojas y firmado al Cabo de Alonso de Vallejo nostro escriuano de Camara, delos que residen enel nostro Consejo, e conque antes que se venda, lotraigais ante los de nuestro Consejo, Iuntamẽte con el dicho original, pera que se vea si la dicha impresion, esta conforme a el, y traigais fee en publica forma, en commo por corrector nombrado por nostro mandado se vio y corrigio la dicha impresion per el dicho Original, y quedan ansi mismo impresas las Erratas, por el apuntadas, pera cada libro delos que ansi fuer en jmpresos, y feos tase il precio, que por cada volumen haueis delleuar sopena decaer e incurrir elas penas contenidas, eladicha pregmatica, y leies de nostros Reynos, deloqual mandamos dar, y dimos esta nostra Carta sellada con nostro sello, y librada por los del nño Consejo, dada en Madrid, a ocho dias del mes de Mayo 1585. annos.

El Conde de Barajas.	*Lic. don Pedro Puerto Carrero.*	*El D. Iuan. Fernãdez Cogollos.*	*El Lic. don Iuan. de Cuzcola.*
Lic. Iu. Gomez.	*Licentiado Leziñana.*	*Licen. Laguna.*	

Yo Alonso de Vallejo Secr. de Camera de su Magestad la fize escriuir por su Mandado, con acuerdo delos del su consejo.

CARLO EMANVEL

per gratia di Dio Duca di Sauoia, Prencipe di Piemonte, &c.

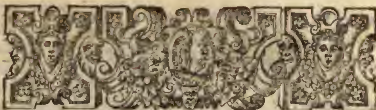

TVTTI sia manifesto, che hauendoci il Magnific. licentiato Gregorio Lopez Madera fatto esponerre, che egli con gran studio, & trauaglio ha composto vn libro intitolato Animaduersionũ Iuris Ciuilis, & che desiderando di darlo al Mondo Impresso nelle nostre stampe volessimo cõcedergliene licenza insieme con le cõueniẽti prohibitioni per ouuiare all audacia d'ogni altro Impressore. Noi hauendo prima fatto diligentemente vedere il detto libro intitolato come sopra dal molto Mag. Consigliere di stato, & primo Presidente del Senato di Piemõte Cesare Cambiani Signor di Roffia, il quale ci ha riferto la detta opera esser di molto ingegno, & di varia dottrina, & degna veramente d'essere posta in luce. Per questo à supplicatione dil Padre d'esso Autore Sig. Gregorio Lopez Madera, Medico di Camera di S. Maestà Catolica, & della Serenissima Infante nostra amatissima Consorte. Habbiamo volontieri concesso, si come per le presenti concediamo ampia licẽza & facoltà al sudetto Licentiato Gregorio Lopez di far stampare nelle nostre stampe a suo piacere il libro sopranominato: & di nostra certa scienza mandiamo & inhibiamo à tutti altri stampatori, librari, & altri quali si siano persone si di quà che di là da monti, & per tutti li nostri stati, che non osino ne possino senza licenza del detto Autore stampare, o far stampare la detta opera, ne stampata hauere, ò tenere in vendita sotto pena di ducento scudi d'oro applicabili per la metà al fisco nostro, & l'altra all'Autore, ò a chi hauerà ragione da lui, & cio per ogni vno & per ogni volta, che si contrauerrà, oltre la perdita di essi libri. Ordiniamo à questo effetto à tutti nostri Magistrati, Ministri, & Vfficiali, Fiscali & altri à quali spetta di cosi osseruare, & fare osseruare come sopra, senza eccettione alcuna, non ostante ogni altra cosa alla presente nostra concessione, & inhibitione in contrario, perche cosi ci piace. Data in Turino alli vintinoue d'Ottobre. M. D. ottantacinque.

CARLO EMANVEL.

V. L. Milliet.

Cuseano.

ILLVSTRISS. DOMINO D. FRANCISCO CAPATA

De Cisneros, Comiti de Barajas, supremi Senatus Præsidi, & à consilijs status Regni Hispaniarum,

GREGORIVS LOPEZ MADERA
I. C. Mantuæ Carpentanus.

Salutem, & maxi. felicitatem precatur.

O c laborum meorum primum specimen, tibi consecrare statui, Comes Illustrissime, & iure optimo: quum primus ego ex Mantuæ Carpentanis iurisperitis in hoc scribendi genere sim versatus. Erat enim rationi admodum consonum, teipsum defensorem, ac Mecœnatem vindicare, qui ex nostratibus suæ patriæ tantum splendoris, & ornamenti attulerit. In quem, ob eximiam modestiam, prouidentiam solertissimam, rerum gerendarum experientiam,

tiam, Rex noster PHILIPPVS MAGNVS, *tot munera contulit, dum te domui charissimæ vxoris, & filiorum Præfectum, eorundemq; curæ Præpositum, & simul nobilitati omni Hispaniarum, vt praeßes voluit. Ac demum, vt nihil prætermitteret, quod ad te ornandum pertineret, supremi Senatus Regni Præsidem statuit, & ad consilia Regni (vt vocant) status, asciuit. Quæ omnia officia; & dignitates, tam breui tempore consequutus es, vt nouerint rectè omnes, munera hæc tot, tamq; magna teipso indiguiße plurimum. Quæ tamen magna cum sint, & tuijpsius maximis meritis assequuta, debita etiam fuerunt auis, ac proauis tuis, qui inter totius Hispaniæ nobiles clarissimi, & Mantuæ nostræ caput extiterunt. Quæ cum Maximus ille Princeps Cardinalis Illustrissimus Franciscus Ximenius optimè cognouisset, fratri suo Joanni Cisnerio vxorem tuæ domus gentilitiam adiunxit; atque cum ex tota Hispania optimos quosque eligere potuisset, quibus suas neptes collocaret, simulq; essent egregij illius operis, & insignis Academiæ, quam Compluti erexit, patroni; summa quidem prudentia, qua semper in maximis rebus gerendis excelluit, parentem tuum, atque Corumnæ Comitem viros integerrimos, & antiqua generis nobilitate insignes, illis delegit. Possem tanquam felicitatis tuæ culmen, & cumulum addere, quòd talem nactus sis coniugem, vt nobiliorem, & pulchriorem, vix (ne vix quidem) optare possis. De cuius laudibus plura dicerem, nisi eius singu-*

la-

larem virtutem, & animi moderationem, cum summa grauitate, & probitate coniunctam, tam breui epistola concludi, & contineri minimè posse perspicerem. Longior sanè futura esset oratio, si virtutes, & ornamenta, quibus te Deus Optimus Max. fauit, PHILIPPVS REX *noster euexit, natura impartiuit, recensere velim. Quibus omnibus sic modestè vteris, vt eas omnes ad communem hominum vtilitatem, & societatem conseruandam perpetuò referas. Tuam itaque humanitatem, vir amplissime, oro, atque obtestor, vt meum hunc libellum, studiorum meorū primam fœturam, obseruantiæ erga te testimonium perpetuò, & meipsum suscipere, ac tua singulari virtute contra inuidorum latratus fouere, ac defendere digneris. Quod si (vt spero feceris) conabor vt patriæ nostræ non inutilis ciuis videar, atque me ad alia edenda opera, quæ iamdudum parturio, inuitabis.*
Vale, Comes Illustrissime, ex Mantua patria Carpentana. Kal. August.

ELENCHVS CAPITVM.

Quæ in hoc opere continentur.

DE interpretatione. l. 1. ff. de iust. & iure. cap. I. pag. 11.

De iure naturali, cuius diffinitio ab Ulpiano tradita defenditur. C. II. pag. 18.

De iuris diuisione in naturale, gentium, & ciuile. C. III. pag. 26.

De iure ciuili, ad interpretationem. l. ius ciuile. ff. de iust. & iure. C. IIII. pag. 36.

De consuetudine, & quid significet Imperator, dum ait, eam non vincere legem. C. V. pag. 43.

De seruo Prætore, ad l. Barbarius Philippus. ff. de officio Prætor. C. VI. pag. 49.

De conuentionum diuisione, ad l. conuentionum. ff. de pact. C. VII. pag. 54.

De conuentionum speciebus, ad l. legitima. & ad l. iurisgentium. ff. de pact. C. VIII. pag. 59.

De pactis, & an ex pacto nudo detur actio iure Canonico, vel etiam Regni. C. IX. pag. 65.

 De actio-

De actionibus; & quo iure sint inuentæ, quoque modo se habeant ad obligationem. C. X. pag. 78.
De ratione. l. sed etsi. §. si. ff. de iudic. C. XI. pag. 86.
Quid sub nomine periculi, intelligendum sit, in l. si quis nec causam. ff. si certum petat. C. XII. pag. 89.
De intellectu. l. repetitio. ff. de condict. indebit. C. XIII. pag. 94.
De vera lectura. l. Julianus. ff. de condict. indebit. C. XIIII. pag. 98.
De locatione, & an sit in ea pecunia numerata necessaria loco mercedis. C. XV. pag. 102.
De sterilitate, & quando sit facienda pensionis remissio. C. XVI. pag. 111.
De culpa, quæ dolo æquiparatur, & aliis culparum speciebus, ad l. quod Nerua. ff. depositi. C. XVII. pag. 120.
De captis à latronibus, & obsidibus animaduersio circa testamenti factionem. C. XVIII. pag. 131.
De legato in singulos annos, ad l. si in singulos. ff. de ann. legat. C. XIX. pag. 137.
De natura disiunctiuæ, quam nostri alternatiuam vocant. C. XX. pag. 142.
De illis alternatiuis, quibus in progressu suorum responsorum iurisconsulti vtuntur, quas doctores alternatiuas legis appellant. C. XXI. pag. 152.
De vsu

De vsu dictionis siue, aut seu, ad intellectum. l. si quis ita. ff. de auro, & argent. legat. C. XXII. *pag.* 158.

De intellectu. l. 1. *ff. de rebus dubijs.* C. XXIII. *pag.* 161.

De alternatiua negatiua, ad l. si is qui ducenta. §. cum ita. ff. de reb. dubijs. C. XXIIII. *pag.* 165.

De intellectu. l. si is qui ducenta. §. item si paterfamiliàs. ff. de reb. dubijs. C. 25. *pag.* 169.

De differentia dominij, & proprietatis. C. XXVI. *pag.* 173.

De intellectu. l. pupillus. ff. de acquirend. rer. domi. & an vna sit possessio, aut duplex. C. XXVII. *pag.* 177.

De exceptionum diuisione, ad l. 3. *ff. de exceptionib.* C. XXVIII. *pag.* 185.

De intellectu. l. siue à certis. ff. de duobus reis. C. XXIX. *pag.* 189.

De actione vni ex cohæredibus pignus, vniuersò soluto debito, liberanti aduersus cohæredes concedenda. C. XXX. *pag.* 191.

De intellectu. l. si pecuniam. C. de nego. gest. & obiter de l. si pupilli. §. si quis ita. ff. eod. C. XXXI. *pag.* 195.

De ratione authen. ex complexu. C. de incest. nupt. C. XXXII. *pag.* 199.

De intellectu. l. generaliter. C. de institutio. & substitu-

stitu. C. XXXIII. *pag.* 204.
De intellectu. l. cum quidam. C. de verbor. signific. C. XXXIIII. *pag.* 210.
De contractu Principis, sitne lex, ad intellectum. l. donationes. C. de donation. inter vir. & vxor. C. XXXV. *pag.* 212.
De geminationibus, & omissionibus in Pandectis non reprobandis. C. XXXVI. & *fin.* *pag.* 218.

INDEX LOCORVM VTRIVSQVE IVRIS,

Quæ in hoc opere nouè, aut cum nota aliquà animaduertenda explicantur: præter ea, quæ, ex ipsorum capitum titulis facilè occurrunt.

Ex Iure ciuili, & ff. Veteri.

L. 1. §. ius naturale. vers. maris & fœminæ coniunctio. ff. de iust. & iur. in c. 2. nu. 13.
L. veluti. ff. de iust. & iure. in c. 3. nu. 7.
L. vt vim. ff. eodem. ibidem. d. nu. 7.
L. iustitia. ff. eodem. in c. 4. nu. 4.
L. princeps. ff. de legibus. in c. 35. nu. 2. & 4.
L. de quibus. ff. eodem. in c. 5. nu. 6.
L. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact. in c. 9. nu. 3. & nu. 19.
L. Antiqui. ff. si pars hæredit. petat. in c. 11. nume. 4.
L. hęredes. §. non tantum. ff. familiæ ercisc. in c. 30. nu. 2.
L. rogasti. ff. si certum petat. in c. 12. nu. 1.
L. si pęnæ. 1. ff. de condictio. indebit. in c. 13. num. 3.

L. si mandauero. 2. §. si curator. ff. mandati. in c. 31. num. 3.
L. & hæc distinctio. §. fin. ad fi. ff. locati. in c. 15. nu. 18.
L. ex conducto. §. si qua tamen vitia. ff. eodem. in c. 16. nu. 8.
L. si merces. §. vis maior. ff. eodem. in d. c. 16. nu. 13.
L. naturalis. §. at cum do. ff. de præscript. verb. in c. 15. num. 5.

Ex Infortiato.

L. obsides. ff. de testamen. in c. 18. nu. 8.
L. qui à latronibus. ff. eodem. in d. c. 18. numer. 1. & 3.
L. cum quidam. §. quid si vnum. ff. de adquir. hæredi. in c. 11. nu. 3.
L. cum res. §. sed si stichus. ff. de legat. 1. in c. 23. nu. 5.
L. Quintus Mutius. 1. ff. de auro & argent. legat. in c. 21. nu. 5. & 6.
L. codicillis. ff. de annuis lega. in c. 19. nu. 2.
L. Mulier. §. sed enim. ff. ad S. C. Trebellian. in c. 17. num. 6.

Ex

Ex ff. Nouo.

L. Senatus. §. fi. ff. de donationib. causa mort. in c. 19. num. 5.
L. 3. §. ex contrario. ff. de adquir. poss. in c. 27. nu. 3.
L. fundi venditor. §. fi. ff. de adquir. pos. in c. 21. nu. 7.
L. si duo rei. ff. de verb. oblig. in c. 20. nu. 7.
L. stichum. §. naturalis. ff. de solut. in c. 9. nu. 7.
L. hæc verba. ff. de verb. signi. in c. 20. nu. 10. & 12.
L. latæ. ff. eodem. in c. 17. nu. 11. & 14.
L. semper qui non prohibet. ad fi. ff. de regul. iur. in c. 31. nu. 2.

Ex Codice.

L. siue. C. de negotijs gest. in c. 30. nu. 1.
L. nemo. C. de adquir. poss. in c. 27. nu. 10.
L. Emptor. C. de euictionib. in c. 21. nu. 10.
L. licet. C. de locato. in c. 15. nu. 12. & 17.
L. 2. C. quæ sit longa consuetudo. in c. 5. nu. 6.

Ex Institutionibus.

Principium Inst. de verb. oblig. in c. 9. nu. 18.

Ex

Ex Iure Canonico.

C. cum tanto. de consuetudine. in c. 5. nu. 3. & 6.
C. consuetudo. 1. distin. in c. 5. nu. 10.
C. ius ciuile. 1. distin. in c. 4. nu. 3.
C. exceptionem. de exceptionibus. in c. 28. nu. 3.
C. cum haberet. de eo qui duxit in matrim. in c. 32. nu. 7.

Ex Iure Regio.

L. 1. tit. 8. part. 5. in c. 15. nu. 7.
L. 22. tit. 8. partit. 5. in c. 16. nu. 11.
L. 8. tit. 7. lib. 5. nouæ compilation. in c. 27. nu. 12.
L. 2. tit. 16. lib. 5. eiusd. compil. in c. 9. nu. 15. & nu. 22.
Eadem. l. 2. in c. 10. nu. 14. & 15.

ANIMADVERSIONVM

Iuris Ciuilis Liber singularis;

GREGORIO LOPEZ MADERA I. C.

MANTVAE CARPENTANO AVTORE.

PRÆFATIO.

EA FVIT semper studiorum meorum ratio, vt omnem operam ab initio eorum posuerim, totoq; animo intenderim, vt possem studiosorum laborem iuuare, meumque munusculum in publicum conferre. Quod esse animi liberaliter à natura instituti, & virtutem, ac decus amantis semper iudicaui. Erat id verò in aliud tempus destinatum, vt iuxtà Horatij præceptum, in nonum præmeretur annum, ne præcox, & penè præcipitata emissio aliquid operi apud detractores detraheret. Metui tamen, ne

quod mihi in quibuſdam animaduerſionibus accidit, ſæpiùs eueniret, ita vt oleum, & operam perderem. Fuit enim opus ex eis aliquas reſecare, quòd in alijs ex nuper emiſſis operibus obſeruatas reperirem, vt periculum eſſet, ſi diutiùs expectarem. Quod vt effugiam, parum abeſt quin incidam in Scyllam: cum ſit mihi neceſſarium eius, quam non imprudens commiſi, culpæ veniam petere, in Albino à Catone reprehenſum. Sed in hoc etiam à Catone veniam impetrarem, quod impulſus faciam, ab eo quidem, qui imperare poterat, adhortatus: Ex eo quoque, quod tantum animaduerſiones quaſdam emittam, quæ forte reuelatæ ſunt paruulis, & abſconditæ à Sapientibus. Licet non negem, me ideo hoc genus ſcripturæ delegiſſe, quia magis placeat; ne præter multitudinem librorum, quibus quotidie obruimur; (quam tamen eſſe neceſſariam Pomponius Iuriſconſultus iudicauit, vt ſint, qui poſſint ſemper ius noſtrum tàm variū, & mutationibus obnoxium in melius producere) crambe etiā repetita grauemur: Quæ nedum ius noſtrum non iuuat, ſed ab eius limine optimos ſæpè ingenios deſperantes repellit: quod vix fieri poteſt, vt non ſit, etiam ſi tertius Cato velit iterum commentarios iuris duplicare. Cum enim multis, imo omnibus penè in locis, noui-

tatis parum afferri possit, cogetur scribens à doctoribus nostris tradita, & confirmata, iterum transcribere, & congerere; quę tamen ab ipsis fontibus haurire, non sine magno ipsius commodo lector posset. Et hoc quidem vitium maiores nostri effugere non potuerunt, quos tamen reprehendendos non arbitror, quia maior eorum pars, non scripserunt, vt ederent, quę ipsorum discipuli memoriam tantorum magistrorum venerantes, ediderunt: sed tantum vt suo legendi muneri deseruirent. Quare coacti, aut nolentes, & inscij cum fecerint, neq; imitatione digni sunt, neq; reprehensione. Qui enim ex eis, vt posteritati consecrarent, scripserunt, aut in eo ipso genere scripturæ maiorem adhibuere delectum, aut aliud elegere; iam verò id fieri sine magno repetitionis periculo non posse, mihi planè animo insedit. Quam tam effugio, vt non parum verear, ne breuitatis me accusent, qui omnia apud omnes desiderant. Id tamen consultò feci, quia si docti, & in studio iuris progressi meas has lucubrationes aliquando legerint, non eis erit huius relationis opus: si autem in tyronum manus venerint, vt adeant (quod semper in illis desideraui) prius fontes ipsos, & venerandos illos, post nomonethas, antiquos magistros: præter quos, si aliquis occurrit, eius nomen, & opinionem (si

prodesse posse spero) nunquam prætereo. Illud autem omnibus semper viribus sum enixus, vt à mente duos illos veritatis infestissimos hostes exterminatos haberem, ambitionem scilicet, & animi abiectionem, atque pusillanimitatem; quæ vitia artem nostram, sicut & alias, in exitium perduxere. Namq;, vt ab hoc vltimo vitio, in nostris tamen primo, initium capiam, maximè in eo plurimi peccauerunt: dum à maiorum placitis neq; recedere audentes, captiuitate & illis misera, & nobis exitiali, in magistrorum (quod dicitur) verba iurantes, & Pythagoræ discipulos se efficientes, veritatem potius, quàm præiudicatam illorum opinionem, abnegarunt, nemine in quæstionem, quod superior dixerit, adducente. Ex quibus communes opiniones factæ, quæ sæpissimè falsæ sunt, & aperto iuri repugnantes; à quibusdam etiam ortum aliquando ducentes, qui etsi doctissimi fuerint, communesq; meritò colendi magistri, opere tamen in longo somno ob repserunt. Quorum isti ita se constituerunt dedititios seruos, vt non solùm sententiam eorum vnam ex innumeris, aut mutare, aut nouare; sed ne quidem perficere ausi sint: cum potuerint, & debuerint sine aliorum iniuria, suáue iactantia, multa mutare, alia nouare, atq; adijcere in iure nostro tam vario, tamque diffuso. Licet enim

sint

ſint gregatim plures eiuſdem ſententiæ aſſertores, at veritas eorum errore non mutatur; nam iuxtà rationem, non multorum opinionem, metiendam eſſe veritatem eruditè nos Vlpianus docuit. Hoc tamen vitium fugientes aliqui in contrarium incidunt, quærentes nouas ſectas, quarum ſe prodant autores, plurima, quæ interpretationem certam, eamq; veriſſimam ſemper habuerunt, nouitate ducti, contra ipſorum iuriſconſultorum præceptum, mutantes: alia in reprobum ſenſum trahentes, ius ciuile calumniantes, antiquos inſectandi, & ſeipſos conficiendi deſiderio. Quod tam increbuit, vt iam non ſolùm ſeipſos accuſent, ſed & eos arguant, quos defendere iuriſconſultorum munus eſt, accuſare penè ſacrilegium: Iuſtinianum dico, & Tribonianum, ex quibus illum illiteratum, & analphabetum appellant, cui multa impoſita dicunt, quia approbabat, quod non intelligebat. Hunc impium, ſacrilegum, facinoroſum, & chriſtiani nominis abhorrentem nominant; vt hac ambitione ducti, reprobos autores ſequi malint, quàm viros optimos, & autores meliores, qui hæc omnia impoſita fuiſſe Iuſtiniano, & Triboniano fortiſſimis argumentis probant, & affirmant; quam tamen calumniam, ſi ab illis tollas, corruet maior ſuorum operum pars. In quo quidem, quantum

obſit

obſit doctorum ambitio, vel ex hoc perſpicuè patet, quia ſi Iuſtinianum, & Tribonianum accuſare nobis liceret, totum ius ciuile rueret: cum eſſet in noſtra poteſtate hoc negare, illud aſſerere, quod Tribonianus, & ſocij non rectè intellexerint. Vt autem ambitionem iſtam ſcriptorum illos obcæcare conſtet, vt videntes, non videant, & qui in refellendis, ac confingendis alioquin argumentis dexteritate præualent, in his deficere, admittamus commentum eorum, qui contemptorem Dei appellant Tribonianum, & Iuſtinianum ab eo ſeductum, ex eoq; accuſant, vt iura intelligendo, non intelligant. At prò illis dabimus eis Vlpianum, quem conſtanter defendunt chriſtianorum acerrimum, & infeſtiſſimum hoſtem: dabimusq; omnes Iuriſconſultos, & plures reſcribentes Imperatores ethnicos, & infideles. Accedent etiam, & in hanc claſſem referendi erunt alij ex neothericis, qui iura intelligere ſine Cicerone, Cornifitio, Tacito, & alijs antiquis neſciunt, & ex eis leges, tanquam ex oraculo, interpretantes, aliter facientes non intelligere putant; acſi non poſſint & autores ipſi à Iuriſconſultis diſſentire, qui aliud agentes, rerum, quæ ad ius pertinent, aliquando meminerint; cum & Iuriſconſulti inter ſe nonnunquam diſſenſerint, vnde Proculianorum, & Sabinianorum

ſectæ

ſectæ originem habuerunt: & hos quidem videre licet, in legionum nominibus afferendis, in quærendo antiquorum cultu, in tradendis eorum (vt omnia complectar) circa res minutiſſimas moribus, in medio iure occupatos, vt negotium facientes nihil agant. Cum ergo ſit ex vtroq; latere periculum, ſemper probandi ſunt illi, qui mediam, & virtutis tutiſſimam eligunt viam, vt veritatem aſſequantur, non etiam autorem reſpicientes, vt iniuriam ſibi fieri putent, ſi ab inferiore veritatem recognoſcant, & propter maleuolentiam, ac peruicaciam doceri nolint. Rectiùs ſanè Plinius ille magnus (vt alter ſecundus de eo refert) ex illo, quod in ore ferebat, nullum eſſe librum tam malum, qui non aliqua ex parte prodeſſet, tantarum rerum cognitionem, abſolutamq; doctrinam exhauriuit. Libello autem, facti de nomine, animaduerſionum titulum præpoſuimus, vt obſeruationum, ſiue variarum tritos magis fugeremus. Quòd pollicetur (nam non in omnibus idem exigendum) notas in quibuſdam iuribus, quæ hucuſque, aut nõ rectè intellecta, aut inordinatè explicata ſunt. Non ergo in omnibus nouitatem deſideres, aut quæras; ſed in quibuſdam ordinem, in alijs delectum, in alijs etiam maiorem antiquorum traditionibus probationem, eamq; neceſſariam ad-

ditam

ditam inuenies. In autoribus planè citandis parci fuimus, non enim remissiones, quas vocant, non etiam repertoria conficere fuit animus, sed animaduersiones, in quibus ea, quam potuimus, diligentia adhibita, iura explicamus nuda veritate, ac ratione detecta, quam nobis, non doctorum turbam, suffragari desideramus. Etsi sciam, & metuam ne allegationes requirant aliqui, qui nisi adsit allegationum (quam vocat doctus quidam) luxuries, nihil actum putant. Quo factum est, vt vix maior autoritas sit apud aliquos legibus ipsis, quàm commentatorum scriptis, cum videant plures, eosq; doctissimos huic consuetudini addictos in probationem eorum, quæ iure aperto decisa sunt, & Glosam, & Bartolum, Baldum, Iasonem, Paulum, & alios testes adducere, acsi veritas egeat testibus: iura etenim nobis vera putanda sunt, & exinde probanda. Quo fit etiam, vt si consilium, ac responsum iuribus probè munitum, cum alio multis, & crebris doctorum dictis, atq; sententijs in farcitum conferatur, huius magis ostentatione, quam illius veritate ducantur: vt verè dici possit, perduxisse eos legem in potestatem suam, atq; bonorum autorum iram meritò in se concitasse. Non ex hoc tamen aliquis existimet, me vt Hotomanum, Eguinarium, Goueanum, & huius farinæ autores, Bartolo,

 Baldo,

Baldo, Alexandro mastigem, ostendere velle? quibus quidem summam doctrinam, nec me laudatore egentem, concedendam reor; quos patres, ac magistros iure optimo venerandos arbitror. Nam qui eos, nimis impudentes, vituperare audent, non vident temporis fuisse commune vitium, quod eis vitio vertunt. Eius enim temporis in bonis literis, in Latinis, Græcisque optimis autoribus virũ probè versatum non dabunt, non si Theologos etiam, Medicos, Philosophos, & humanioris quoque literaturæ homines omnes enumerent. Quòd si attentè animaduersiones hasce meas aliquis legerit, videbit planè, non minus me doctores nostros euoluisse, quàm si allegationibus crebris, illæ eædem forent onerandæ, etsi castigatius multò sint scriptæ, quàm se copia suggerebat. Demum optimum lectorem exoratum velim, vt si quid contra doctorum communem opinionem inueniat traditum, non rugas contrahat, non despiciat priùs quàm perpendat, & cum eorum sententia conferat: fortasse enim placebit, nec fecisse pœnitebit. Si autem hanc meam opinionem non probet, aliam probabit. Est etenim humanum ingenium errori maximè subiectum; neque equidem tantum mihi tribuo, vt putem omnia me verè, aut sufficienter tradidisse: ne tamen me aliquis putet arrogantem, & ambitio-

ſum (quod tàm deteſtor) erraſſe : ſed planè in veritate aſſequenda, quod omnibus viribus conabar, ingenio defeciſſe. Quòd ſi candidus lector talem ſe cenſorem exhibuerit, alacriorem me reddet ad animaduerſiones iuris canonici edendas, quas paro. Iam ergo ad rem ipſam accedamus.

ANIMADVERSIONUM

Iuris Ciuilis, Liber singularis.

De interpretatione. L. 1. ff. de Iusti. & Iure. Cap. I.

1 Iuris ethymologia per Vlpianum, quæ defenditur nume. 6.
2 Eadem per Galeotum Martium.
3 Eadem per Hieronymum Magium. quæ tamen omnes sunt vocabuli allusiones. nume. 4.
5 Nominis notationes plures afferri poßunt.
7 Iuris nomen in l. 1. ff. de iust. & iur. accipitur pro ipsa iuris arte.
8 Illud verè ius est, quod è iustitia emanat.
9 Iuris diffinitio per Vlpianum. Et eius interpretatio nume. 13.
10 Aequum, & bonum, idem quod Græcis Epijchia.
11 Epijchia consistit in benigna legum interpretatione, & summi iuris remißione. num. 12.
13 Officium iurisprudentis est, leges omnes ad iusti-

tiam, & æquitatem referre.

14 *Aequum, & bonum, idem quod ius naturale. idq; per antonomasiam significat. num. 16.*

15 *Aequum ab iniquo, & licitum ab illicito, discernit sola lex naturalis.*

OELIX, faustumq; principium erit, si harum animaduersionum exordium non è triuialibus quæstionibus; quæ non tam iustitiæ, quàm litigandi tradunt vias; sed ex ipsa iuris vera cognitione sumamus: vt verè quod est fundamentum omnium, quæ in iure tradenda sunt, præmittamus, à quo Iustinianus cum Vlpiano Iurisconsulto exorsus est. qui in. l. 1. ff. de iust. & iur. illud præfatur de iure agentem prius
1 nosse oportere, vnde iuris nomen descendat. † Ius autem à iustitia appellari affirmat. Quod in primis taxat Galeot. Martius, in alienam messem manum inferens, in lib. de doctrina promisc. c.
2 28. à iuuando potius dictum asserens: † cuius animus, si non reprehendendi Iurisconsultum esset, non erat à nobis reprehendendus. Etenim ius à iuuando etiam dici potest: iuuat enim humanam vitam, vtilitatemq; communem: iuuat concilia, cœtusq; hominum, quæ ciuitates appellantur; iuuat demum, vt exploratum cuiquam esse possit, quid suum, quid alienum sit. Idem etiam repro-

bat

3 bat Hieron. Magius lib. 4. Miscella. c. 1. † qui cum Pomponio Grammatico à iubendo dictum dicit, quòd antiqui iura quasi iussa dixerint. Quod etiam reijciendum non esset, nisi ius ciuile calumniaretur; id enim non oportere respondit Paulus in l. penul. ff. ad exhibendum. Vnde variè Vlpianum ab his calumnijs eruere doctores tentant; & vt vltrà glosam, & antiquos aliquos laudem, ij sunt Vldaric. Zasius in summa titulorum: Fortunius in repetitione huiusce legis. Alciat. lib. 1. parerg. c. 29. & Rebard. lib. 1. variorum. c. 2. quorum sententias, vt neque probem, neque
4 reijciam, non erit opus recensere. † In hoc tamen omnes conueniunt, non esse veram ethymologiam, sed vocabuli quandam allusionem. Sunt quoque huiusmodi ab Isidoro in c. ius. 1. distinc. Galeoto, & Magio suprà citatis, tradi- 3
5 tæ. † Nihil enim interest, si huiusmodi nominis notationes plures afferantur. argu. l. 1. §. miles. ff. de testam. milit. & l. 1. ff. de furtis. Quibus vtuntur sæpissimè, & iurisconsulti, & alij probatissimi autores. Si verò Grammaticorum regulas inspiciamus, ius potius nomen (vt cum ipsis loquar) primitiuum, & à nullo deductum
6 dicendum esset. † At si aliunde tamen, explicationis gratia, deducendum est, in specie, de qua Iurisconsultus, eum sequi, quàm Galeotum, Magium,

gium, & alios posteriores mallo. Vt autem hanc Vlpiani magis probem allusionem, eumq; con-
7 stanter defendam, † illud mihi suasit, quòd in hac lege iuris verbum, quod variè accipitur, vt docuit Paul. in l. penul. ff. de iust. & iur. cum pro ipsa professione iuris, & (vt ita dicam) scientia legali sumere, pro comperto habeam. Quod ipse Vlpianus satis docet, dum iuri operam daturum dicit, & diffiniendo hoc ius, esse artem fatetur: vt etiam annotasse videntur Loriot. de iuris arte, titu. de iure. axiom. 5. & Ant. Gouean. lib. 1. variarum lection. c. 18. Meritò ergo ius hoc, quod est ars, à iustitia appellabitur: cuius rationem reddit iurisconsultus, dum ait, iustitiam namq; colimus. Quod magis probabis, si audies Diuum Augustinum in lib. 19. de Ciuit. Dei.
8 c. 21. † dicentem illud ius esse, quod de iustitiæ fonte emanarit. Ex quo Cicero de rep. per eundem Augustinum citatus, ostendit geri remp. sine iustitia non posse. Vt doceat igitur Vlpian. sine vera iustitia ius istud non consistere, ab ea ius appellari affirmat. In quam sententiam plurima ibidem Diuus August. plura etiam Cicero libr. 1. de legib. Quam optimam, & latentem Philosophiam, vt Vlpian. vocat veram, cum considero, Grammaticorum regulas parum moror, magisque dignam hanc allusionem tanto iurisconsul-

to

to iudico, quàm ſi à iubendo, aut iuuando cum Grammaticis dictum affirmaret.

VERVM, vt animaduertenda in hac lege coniungamus, cum etiam idem in diffinitione iuris ſit obſeruandum; diffinitum nempe eſſe artem,
9 ea nobis examinanda eſt. † Inquit enim, ius eſt ars ęqui, & boni; in quo, ſe licet ſuperarit Vlpianus, habuit tamen eius ſententiæ reprehenſores; quam, vt ab impugnatoribus doctores noſtri defendant, plura de æqui, & boni cognitione afferunr, reprobato Accurſio: qui malè ęquum, & bonum in hoc caſu ſeparat. Summa autem eorum,
10 quæ tradunt hæc eſt. † Æquum, & bonum id
11 eſſe, quod Græcis Epijchia dicitur, † quæ conſiſtit in explicatione legum; quæ, cum generalia ſint, & in vniuerſum ferantur, vt docuerunt iuriſconſulti in l. iura. cum ſequentibus. ff. de legibus. lege generaliter loquuta, aliquid euenit poſteà præter genus illud vniuerſum, ſuppleriq; debet id, quod deeſt interpretatione æqua. Fit etiam aliquando, quòd ius circunſtantia aliqua fiat du-
12 rius, & (vt vocant) ſummum ius: † Epijchia autem ad eius facilem remiſſionem tendit; quæ fuit Ariſtotelis doctrina in lib. 5. de moribus. c. 15. in verſione Lambini, quæ hoc egregiè explicat. Cui maximum etiam lumen præſtat Theodorus Zuyngger ibidem in tabulis: obſeruanda quidem

ad

ad interpretationem legis. benignius. ff. de legib. l. 1. C. eod. & l. placuit. C. de iudicijs. & ad interpretationem huius legis tradita per Budeum in annotat. ad eam: Zasium, Fortunium, Salomonium in eiusdem repetitione, Duarenum in titulo de iustitia, & iure. c. 2. & in titulo de minoribus vigintiquinque annorum. in princip. cum
13 alijs. † Verè enim eò tendere debet iurisperitus, vt leges omnes ad iustitiam, & æquitatem referat. Vnde interpretatio hęc, non parum placet, æquitatem sanè præsefert, & mirificè congruit officio iurisconsultorum. Cum tamen non solùm ius hanc benignam interpretationem, facilemq; remissionem respiciat, ex quo diminuta esset, & manca diffinitio sic intellecta, maiora mol
14 liri hic Vlpianum suspicor, † & æqui boni appellatione Diuinam illam legem pectoribus nostris insitam, quæ iubet ea, quæ facienda sunt, prohibetq; contraria, significasse. Quæ lex (vt patet) est ius naturale, quod sub æqui, & boni nomine præcipuè continetur: vt nos docuit Paul. iurisconsultus in l. penultim. ff. de iust. & iur. Namque nos legem bonam à mala (vt Cicero libr. 1. de legibus rectè dixit) nulla alia, quàm naturali norma diuidere possumus. Quæ interpretatio ex ipsius Vlpiani verbis egregiè colligitur. Vbi enim definit, ius est ars æqui, & boni, subdit rationem,

ſuæ diffinitionis, quam ex Celſo probarat, & ait:
iuſtitiam namq; colimus, boni, & æqui notitiam
profitemur. Non quòd dicat Epijchia ſe vti, ius
leniendo, & benignè interpretando: ſed iuris il-
lius naturalis obſeruatores, æquum ab iniquo ſe-
parare, licitum ab illicito diſcernere; quod nulla
alia, quàm naturali lege effici poſſe ex Cicerone
15 diximus.† Vt etiam inſinuat gloſa in c. 2. Apo
ſtoli ad Romanos, dum ait, quòd iure naturæ in-
telligit homo, & conſcius eſt quid ſit bonum, &
quid malum. Vnde & in diffinitione iuriſpruden-
tię, iuſti, & iniuſti ſcientiam eam appellat idem
Vlpianus in l. Iuſtitia. ff. de Iuſtitia, & iure. Erit
igitur ius iſtud ars boni, & æqui, id eſt iuris na-
turalis: vt perſpicuum eſſe poſſit, in ipſo nomine
legis interpretando ineſſe vim, & ſententiam iuris
illius à natura inſiti colendi. Erit ars iuris natura-
lis, vt inde iuris initium ductum cum Cicerone
2. de inuentione. affirmemus. Erit demum ars
iuris naturalis, vt vmbram hanc, & imaginem ad
effigiem veri iuris, germanæq; iuſtitię referamus.
Namque id eſt æquum bonum, quòd æquum, &
iniquum, licitum, & illicitum, ius, & iniuriam
dignoſcit: qualis eſt lex illa inſita à natura, quæ &
docet facienda, & oſtendit contraria. Quod non
nobis opinio, ſed innata vis affert teſtimonium,
reddete conſcientia noſtra: vt ea, quæ legis ſunt,

naturaliter fiat, vt inquit Apostolus in c. 2. ad Roman. Constat igitur Vlpianum, sub appellatione
16 boni, & æqui ius naturale insinuare; † qua significatione æquum bonum Antonomasiam quandam præsefert, & meritò. Nam ius, quod ita dici, appellariq; possit (vt inquit in tertio de finibus ad finem Cicero) natura constat. Et Paul. iurisconsult. in d. l. penulti. ius quod semper est æquum, & bonum, est ius naturale. Quàm verò iurisprudentia sit ars boni, & æqui: id est, iuris naturalis, & diuinæ legis nobis innatæ, ostendit in progressu suarum Institutionum Vlpia. Ex quibus habemus. l. ius ciuile. ff. de iusti. & iur. vbi in non recedendo, nec per omnia iuri naturali inseruiendo, artem maximam animaduertere poteris, eamque semper circa ius naturale versari. In quam sententiam nos infrà in c. 4. plura obseruabimus.

De iure naturali, cuius diffinitio defenditur, & explicatur. Cap. II.

1 *Iuris naturalis diffinitio à diebus Accursij vim patitur.*

2 *Lex æterna est in Deo ipso, & in animantibus per participationem.*

3 *Iuris naturalis impressio æquè referri potest ad animantia*

mantia, atque ad homines.

4 *Ius non ex vtentium qualitate, sed ex se est considerandum.*

5 *Ius dicit rationem, & æquitatem: in seipso tamen, non in subiectis. num. 6.*

7 *Omnis lex proficiscitur à ratione legislatoris.*

8 *Non licet de iure iam posito iudicare.*

9 *Ratio humana non habet autoritatem circa naturalem legem.*

10 *Maris, & fœminæ coniunctio, vt factum est, non est de iure naturæ; quin id asserere esset hæreticum.*

11 *Acta non sunt de iure naturali, sed actorum finis.*

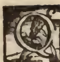
12 *Intellectus l. 1. §. ius naturale. versic. maris, & fœminæ coniunctio. ff. de iust. & iure.*

13 *Posuit natura in animantibus instinctum, vt suo iuri obsequantur. Quod aliter apprehendere non possunt. num. 14. Licèt homines aliquando contra faciant. num. 15.*

16 *Lex naturalis, non est omnibus vniformis, licèt sit omnibus vna, num. 18.*

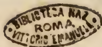
17 *Animæ rationalis, & sensitiua, non debent in homine separatim considerari.*

19 *Hominem propter rationem, aliter quàm animantia, ius naturale regit.*

VAM Iuriſconſultis ſit neceſſaria iuris naturalis cognitio, vel ex hoc ſatis apparet, quòd (vt diximus) ars, quam profitentur, iuris naturalis eſt; eius autem diffinitio ab Vlpiano petenda erit, qui in l. 1. §. ius naturale. ff. de iuſt. & iur. ius naturale eſſe dicit, quod natu-
1 ra omnia animalia docuit. † Quæ Vlpiani ſententia à diebus Accurſij vim patitur, & violenti in eam irruunt. Increbuit enim communis huius diffinitionis interpretatio; quòd in ea ius accipiatur pro inſtinctu, vt vix reperies aliquem ab hac ſiniſtra explicatione deciſcentem. Et ne huius interpretationis authores laudem (quod eſſet longiſſimū) ſatis erit ab ea alienos afferre: qui ſunt Fortunius in rep. eiuſdem. §. obſcurè; Coraſius de iuris arte. c. de iure naturali. apertè Rebard. lib. 1. variorum. c. 1. qui fœliciter illud opus ab huiuſce definitionis explicatione auſpicatus eſt, eamque doctiſſimè interpretatus. Quod tamen nobis altiùs erit repetendū, vt aliquid in hac animaduerſione præſtemus. Eſt verò ius hoc ad legem æternam à Deo ipſo promanantem referen-
2 dum, † & ſciendum eam eſſe & in Deo, rationemq; ſummam in eo exiſtentem, iuxtà illud Prouerbiorum. c. 8. ab æterno ordinatam: vt docet nouiſſimè Dominicus Soto locupletiſſimus teſtis lib. 1. de iuſt. & iur. quæſt. 3. articul. 2.

&

& esse in animantibus participationis ratione. Deus enim, qui naturæ autor est, & suauiter omnia disponit, impressit vnicuique animanti principia quędam ad sui conseruationem necessaria, vt ducerentur ad debitum finem, quę naturalis impres-
3 sio appellatur ius naturale. † Quod æquè referri potest ad animantia, atque ad homines; vt meritò dixerit Vlpianus, & cum eo Iustinianus in princip. Instit. de iur. natur. Non homini proprium esse, sed & omnium animantium, quæ in mari, quæ in cœlo, quæ in terra nascuntur commune: licèt id durum videatur quibusdam, qui similitudine tantum affirmant ius naturale appellari in animantibus. Quod mihi contra Vlpianum suaderi non potest. Namque cum hoc ius sit participatio illius legis ad sui conseruationem, quo natura inclinationes (vt sic dicam) animales ad id moueat, satis patet id locum habere in animantibus ex ipsa natura. Si enim homo ad filiorum educationem est à natura edoctus, ad eandemq; animantia: hæc filiorum educatio non erit
4 iuris naturalis semper in se, † vt verè ius non ex vtentium qualitate, sed ex facto ipso æstimetur? (vt doctis Rebardi verbis vtar.) Neque obstat argumentum, quod, vt fortissimũ, in contrarium
5 adducitur. † Ius nempè, & legem dicere rationem, & æquitatem quandam. Quod ego non gra-

grauatè admittam, nihilq; æquius hoc iure esse affirmo; sed hoc ab ipsa natura habet, vt diximus
6 suprà in c. 1. ex Cic. 3. de finibus. † Rationem ergo, & æquitatem ius dicit in seipso, non in regulatis, in quibus non est opus ratione: cum certissimum sit ius ipsum naturæ æquissimum esse.
7 † Nam cum omnis lex ex Diui Thom. sententia in prima secundæ quæst. 97. art. 3. proficiscatur ex ratione, & voluntate legislatoris, non requirit rationem subiectorum. Quia si in eis ratio esset necessaria quo ad ius, maximè vt iudicarent
8 de iure: † Sed hoc eis non liceret, sicuti nobis in iure humano, quod æquitatem tantum, & rationem præsumptam præsefert, positum hominibus, qui iudicare possent, non licet; vt patet ex cap. in istis. 4. distinct. Vbi Diuus Augustinus
,, inquit. In istis temporalibus legibus, quamquam
,, de his homines iudicent, cum eas instituunt; Ta-
,, men cum fuerint institutæ, non licebit de ipsis,
,, sed secundum ipsas iudicare. Si ergo de humanis legibus iam institutis non est iudicandũ, quanto magis de iure naturæ à Deo ipso promananti
9 non erit necessarium iudicium. † Cum & etiam ratio humana non habeat autoritatem circa eam legem, iuxtà illud Pauli ad Roman. c. 9. quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Quid ergo erit opus in animantibus,

vt ea regantur, rationem exquirere? Erubescant igitur, qui non propriè loquutos fuisse Iurisconsultos somniant in principijs, & re tam seria. Verum eas esse leges iuris naturæ, quas affert Vlpianus, ostendit promulgatio eius iuris facta per Deum ipsum naturæ autorem, Geneseos. c. 1. ibi. Crescite, & multiplicamini. Quas leges in multis animantibus exemplis prosequuntur Basilius, & Ambrosius, in Exameron: quod idem fecit nostro idiomate doctissimus Ludouicus de Granada in libr. 1. introduct. Symboli fidei.
10 † Si quis autem dixerit, maris, & fœminæ coniūctionem, vt factum est, de iure naturæ esse in hominibus, non parum errabit: (id namque fa-
11 teri esset hæreticum): † non enim factum, sed tantum finis, qui est liberorum procreatio, est de hoc iure; quem cum non alia ratione ritè ho-
12 mines assequantur, quàm per matrimonium, † ea maris & fœminæ coniunctio, vt rectè dixit Vlpianus, est de iure naturali, quã nos matrimonium appellamus. Et cum omnis alia coniunctio fini naturali repugnet, est contra ipsum ius naturale. Ex quibus omnibus apparet quam doctè is dixerit, ius naturale esse, quod natura omnia animalia docuit: quàm bene subdat, Nam ius istud, non humani generis proprium (reiecto optimè verbo solũ, vt est in archetypo Florentino, quod

post

post alios notat Pinel. in rub. C. de rescind. ven-
,, dit. 1. par. in princ. num. 19.) sed omnium
,, animantium, quę in mari, quę in terra nascuntur,
,, auium quoque commune est. In quo non im-
propriè loquutus est Iurisconsultus, sed sibi qui-
dem excellit. Proponit enim naturæ ius per dif-
ferentiam ab alijs iuribus, ex subiectis describit,
reddit eorum rationem, & summā eius iuris pro-
13 ponit. † Atque, vt ostendat, se rectè intelli-
gere in animantibus ipsis esse instinctum, quod in
natura ius est instinctum inquam, vt huic iuri ob-
,, sequantur, annectit, Videmus etiam cætera quo-
,, que animantia istius iuris peritia censeri, rectèq;
censentur; cum in eis ita est hoc à natura diffini-
tum, & ab eius motu sit profectum, vt animan-
14 tia illud immutare nullo modo possint. † Sic
enim apprehendunt suę speciei propagationem es-
se necessariam, vt aliter apprehendere nunquam
15 valeant; † etsi homines hos naturæ igniculos
(quod optimè ait Cicero) aliquando malis mo-
ribus, opinionibusq; deprauatis, sic restringant, vt
id, quod natura dictauit, aliter apprehendāt. Vn-
de patet ridendū potius esse Laurent. Vall. qui
lib. 4. elegantiarum. c. 48. ridiculam hanc Iuris-
consulti diffinitionem esse dicit: qui cum malè di-
ctis certarit, non à me audisset bene; nisi ad alia
properarem: quem cum Budeus falli affirmet, nul-
lo

lo argumento Iuriſcon. defendit, vt occaſionem tribuat his Grammaticis, ſiue Graculis inſultandi: quibus tamen, (vt eſt in prouerbio.) Nihil cum fidibus. Verumenimuerò non fuit animus Vlpiani exactè diffiniendi ius naturale per genus; ſed tantum (vt dixi) per differentiam ab his iuribus, quæ ex poſitione ſunt, vt infrà dicendum erit. Diffiniri tamen poterit ex ſupradictis, quod ſit ordinatio rationis diuinæ circa animātia ad eo-
16 rum commune bonum. † Neque tamen vniuerſis animantibus vniformem eſſe legem naturalem dicendum eſt, ſed vnicuique iuxtà genus ſuum, vt dicitur in d. c. 1. Geneſe. Vnde licet habeat homo partem communem cum belluis: ſenſus nempè facultatem, quam vocant animam ſenſitiuam: qua conſideratione ius ei eſſe commune cum animantibus inſinuant Fulgos. in hoc. §. Ius naturale. & melius Theodor. Zuyngger. in tabul. poſt libr. 5. Ariſtot. de morib. fol. 166. Tamen cum hæc facultas rationi ſubiecta ſit:
17 † namq; conſiderari non poſſunt hæ, vt animæ diſtinctæ, in quo plures labuntur, quos poſt diuum Auguſtinum, reprehendit Petrus Gregorius Tholoſan. lib. 32. Syntax. art. mirab. c. 7. alio modo ſe habet ius naturale quo ad hominem
18 ad imaginem, & ſimilitudinem Dei creatū. † Non quòd ius naturale vnum, & idę non ſit, ſed quod

hominem aliter regit: ſicut videmus in iure ciuili, alias eſſe leges nobilibus impoſitas, alias plebeis, alias militibus, alias paganis; non tamen ex hoc ius ciuile non erit vnicum in genere. Ita naturæ ius ſuum ad gubernationem, & regimen animantium habet in ſe vnum pro differentia tamen ſubiectorum diuerſum. Namque animantibus illis, quæ ſe alere, vbi naſcuntur, poſſunt, legem procreationis impoſuit, non educationis;
19 quibus verò id deſiderant, vtramque. † Homini verò iuxtà rationem ſuas etiam leges dedit, de quibus infrà. Non enim hic noſtri inſtituti eſt exemplis hæc omnia proſequi, quòd ab alijs factum eſt; et ſi eſſet repetendum, animaduerſionem hanc longius, quàm par eſt, protraheret. Solùm etenim eò noſtra tendebat oratio, vt Vlpianum ab impugnatoribus defenderet. In quo (vt credo) nonnihil præſtitimus.

De iuris diuiſione in naturale, gentium, & ciuile. Cap. III.

1 *Ius eſt diuidendum in naturale, & poſitiuum.*
2 *Ius naturale exiſtit per ſe à natura introductum. & numero 5.*
3 *Naturale ius eſt vnicum.*

4 *Iuris*

4 *Iuris naturalis præcepta, quædam propria, quædam communia.*

6 *Præcepta propria iuris naturalis appellantur aliquando ius gentium, quia scilicet gentes respiciunt.*

7 *In l. veluti. & in l. vt vim. ff. de iust. & iur. summa iuris naturalis quoad homines continetur.*

8 *Continentur etiam in illis iustitiæ partes omnes.*

9 *Absolutissima est iurisconsultorum doctrina.*

10 *Ius positiuum diuiditur in proprium, & commune.*

11 *Ius positiuum commune, est ius gentium.*

12 *Ius positiuum proprium, est ius ciuile.*

13 *Ius gentium habet plurimum naturalis.*

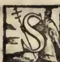
14 *Ciuiliter esse viuendum, est homini naturale: non tamen ius naturale, numero 15. & ex eo principio omne ius gentium ortum habet. numero 16. & numero 18.*

17 *Illud est ius naturale, quod etiamsi Adam non peccaret, ius esset. & num. 20.*

19 *Ius gentium est naturale non ex se, sed ex positione, & num. 21. eaque vniuersali, & quasi naturali. num. 22.*

23 *Differentia iurium facilè cognoscetur, si referantur ad tria prædicamenta.*

24 *Ius naturale est tamquam substantia. Ius gentium proprium numero 25. Ciuile verò tamquam accidens. numero. 26.*

VPRADICTA nos admonent, vt iuris diuisionem illam, in naturale gentium, & ciuile explicemus. Quod (nisi me animus fallit) non parum elucidabimus, licet ordinem, si seruare esset huius generis scripturæ, animaduersio hæc partim superiori præponenda foret, quod legendo facere poterit, qui id desiderabit. Vt tamen ab ouo (quod aiunt) id repe-
1 tamus, † erit ius diuidendum in naturale, & po-
2 sitiuum. † Naturale existit per se à natura ipsa introductum. Nam (vt rectissimè dixit Vlpianus) illud natura docuit. Ius verò positiuum, vt vel nomenclatura ipsa præsefert, positionem desiderat. Naturale autem sunt qui diuidant magis quam antiqui, propria distinctionis nota, in proprium, & commune. Cuius diuisionis Antonium Vaccam laudat autorem Pinel. in Rub. C. de rescind. vendit. 1. par. in princip. nume. 19. Quæ distinctio, etsi ad aliquorum iurium intellectum non displiceat; verum in diuidendi stricta
3 doctrina vera nō est. † Naturale enim ius vnicum est, Diuina prouidentia constitutum. Neque verò ex eo quòd habeat præcepta homini propria, fit duplex ius naturale, quod suprà in c. 2. prænidimus. Semper namque vnicum ius appellatur in l. 1. §. ius naturale. ff. de iust. & iur. in c. ius naturale. prima distinct. & vbicunque de iure

hoc

hoc fit mētio. Quod enim in §. ſed naturalia. Inſt. de iure naturali dicitur, Sed naturalia quidem iura. intelligitur de præceptis iuris naturalis. Hoc autem ex ſe patet, quia ipſa natura vnica ſemper eſt quoad hominem, & animantia; vnicum ergo
4 ius ipſius, inquantum naturæ eius eſt. † Præcepta verò diuidenda erunt iuxtà ſupradicta in propria, & communia. De præceptis communibus agitur in d. §. ius naturale. ſub appellatione iuris naturalis. De præceptis proprijs in l. veluti. cum ſequenti. ff. de iuſt. & iur. ſub appellatione iuriſgentium, id eſt iuris naturalis hominum; quod Caius in l. 1. ff. de acquiren. rerum dominio. ſatis probat, dum appellando hoc ius, antiquum ius gentium dicit, quod cum ipſo genere humano proditum eſt, non poſteà inſtitutū, ſed
5 cum ipſo proditum. † Quibus verbis etiam quod anteà dicebamus comprobatur: nempè ius naturale à poſitiuo diſtingui; quod naturale per ſe ſtat,
6 à natura ſcilicet introductum. † Cum ergo habeant hoc, præcepta illá propria, quòd ſint ius naturale, & propria gentium appellantur: aliquando ius gentium, non ius gentium poſitiuum, de quo poſteà, diſtinctum à naturali, niſi hac tantum differentia non eſſentiali, quæ conſtituat aliam ſpeciem iuris naturalis, ſed quę diſtinguat hanc partem à toto. Vt tamen hoc abſol-

ſoluamus, non erit omittendum oſtendere, quòd in duabus illis legibus, quæ præcepta propria hominem continere diximus, ſumma etiã legis naturalis quoad homines continetur: ſicut in §. ius naturale. ſummam præceptorum communium tradi in c. 2. oſtendimus. Duobus enim præceptis totum hoc abſoluitur, ex quibus omnis lex naturalis, quoad homines, pendet, vt Mathei. c. 22. & Lucæ. 10. Dominus atteſtatur. Diliges Dominum Deum tuum, quod eſt primum mandatum; & ſecundũ ſimile huic, Diliges proximum
7 tuum ſicut teipſum. † Horum autem primum habetur in l. veluti. dum dicit, veluti erga Deum religio, quę hoc poſcit. Secundum præceptum continetur in l. vt vim. dum ait ibi Florentinus,
,, & cum inter nos cognationem quandam natura
,, conſtituerit, conſequens eſt hominem homini in-
,, ſidiari nefas eſſe; ac ſi diceret cum Chriſto Ieſu ethnicus Iuriſconſultus, naturali ratione ductus,
,, Omnia ergo quæcunque vultis, vt faciant vobis
,, homines, & vos facite illis. Math. cap. ſeptimo.
8 † Continent etiã duæ illę leges iuſtitię partes notas illas, de quibus Cicero in partitionibus orator. religionẽ nempè in Deum. ibi, Veluti erga Deum religio; pietatem in parenteis, & patriam, ibi. Vt parentibus, & patrię, pareamus: beneuolentiam, & amicitiam in proximos: ibi, Cum cognationem,
&c.

9 &c. † Vt vel ex hoc absolutam Iurisconsultorum doctrinam esse appareat, & meritò Vlpianum dixisse in l. 1. in princip. ff. de iust. & iur. veram se Philosophiam affectare. Obseruandum ergo erit, vt hæ duæ leges in titulo de iust. & iur. non ad ius gentium referantur, vt verè ius gentium est; sed ad ius naturale, & præcepta eiusdem, quæ hominum, id est gentium propria sunt. Vnde improbanda erit omninò diuisio illa iuris naturalis, quam ex antiquis tradit Maranta de ordin. iud. 3. parte numero 5. Eamq; etiam reprobat Fortunius in d. §. ius naturale. numero 5. quæ ex suprà traditis nullo modo excusari potest, repugnat enim iuri naturali. Fuit verò, vt ad rem redeamus, alia diuisionis nostræ genericæ pars, ius positiuum, quod est ex positione.
10 In quo melius locum habet distinctio illa, † quòd diuidatur in proprium, & commune, diuisione prius à Iurisconsulto excogitata in l. ius ciuile. ff. de iustitia, & iure. ibi, ius proprium, id est ciuile
11 efficimus. † Ius commune (vt Iurisconsulti acceperunt) est ius gentiũ, quòd apud omnes gentes peræquè custoditur, naturali ratione humanis necessitatibus exigentibus constitutum. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. §. ius autem gentium. Instit. de iure naturali. etiamsi, vt est scriptum in cordibus nostris, positiuum appellari nequaquam

debeat.

12 debeat. † Ius verò proprium positiuum est ius
ciuile, quod sibi vnaquæque ciuitas constituit, vt
13 eisdem iuribus probatur. † Habet autem ius
gentium plurimum naturalis: quod Iurisconsulti
probāt, dicentes naturalem rationem hoc ius hominibus
constituisse. Deriuatur enim ius gentiū
à naturali per positiones quasi per se notas; in quibus
ratio hominibus innata operatur, referendo
14 eas ad finem politicum: † quòd est homini ciuiliter
viuendum, quod & quodammodo naturale
homini est, vt probat Arist. lib. 1. politic. c.
15 2. & ibi Genes. Sepulueda in scolijs. Qui autem
in agris vitam degeret, aut in siluis, non ius naturale
violaret. Vt verò differentia eorum iurium
intelligatur, est sciendum, ius naturale aliter, atq;
aliter accipi posse. Aut pro iure vero naturæ, quod
ipsa ad regimen animantium, & hominum habet;
aut pro naturalibus quibusdam rationibus, quæ
16 gentibus leges sunt. † Namque posito principio
illo, quòd est homini ciuiliter viuendum,
omne hoc ius sequitur: etsi principium sit naturale,
fuit tamen humanis necessitatibus exigentibus.
§. ius autem gentium. Instit. de iure natur.
quæ humanæ necessitates iam sunt naturales,
17 post Adæ lapsum. † Erit igitur ius naturale,
quod etiam si Adam non peccasset, ius naturæ
esset, vt cum ipso genere humano productum:

alio-

alioquin mancam, & deficientem naturam efficeremus, si tunc, in diffiniendo iure defecisset. Habuit ergo natura ius suum ab initio: habuit etiam homo extunc rationem, quę in omnem euentum pręstò esset. Posteà verò ex corruptis affectibus, quos ex Adæ lapsu contraximus, ratio homini, & natura dictauit, nihil magis suis necessitatibus, quã
18 ciuilem vitam succurrere posse: † vt naturalis ratio hoc constituerit, ad illud principium ius naturale referendo. Vbi enim ciuiliter est viuendum, sequitur necessariò regem hominibus, aut regentem esse necessarium; hinc regna condita. Sequitur etiam non posse vniuersum orbẽ sub vna Repub. gubernari; Inde discretæ gentes. Sequitur confusionem rerum, & communitatem sine iurgio sustineri non posse; hinc dominia distincta: quę omnia sunt de iure gentium. l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. Habet ergo hoc ius gentium (qua ratione apud omnes gentes peræquè obseruatur) quòd à principio vniuersali, & vbique receptum ortum habet; aut ex naturalibus principijs relatis ad illud vniuersale, de vita ciuiliter transigenda, vt humanis necessitatibus commodius succurratur, ex quo sequitur omne
19 ius gentium. † Vnde etsi vtrumque sit ius, & vtrumque naturale: hac tamen ratione, etiam naturale est omne, quod iuris ciuilis nomen me-

retur, vt infrà erit circa. l. ius ciuile. dicendũ; non tamen id continuò eſt ius naturale. Differunt autem, quia illud ex vnica tantum generali ratione infertur: hoc verò ex varijs, pro temporum mutatione, & rerum publicarum, & hominum varietate excogitatis. Differunt etiam, quia illud ex principijs naturalibus, & ratione naturali colligitur: hoc verò ex eiſdem, & ratione ciuili, & mutabili. Meritò ergo dici poterit ius Diuinum, & gentium eodem modo ſe habuiſſe ad ius naturale, ſed diuerſa ratione. Ius enim Diuinum eſt à naturali collectum. c. fin. 9. diſtinct. collectum autem ratione ſupernaturali, vt docet. poſt alios, Dominicus Soto in lib. 2. de iuſt. & iur. q. 1. artic. 1. Ius autem gentium ab eodem colligitur: ratione tamen naturali. Si Adam porrò non peccaſſet, ſolùm ius naturæ ſufficeret; poſito autem quòd peccauit, iure Diuino fuit opus ad erigendam ad Deum naturam lapſam ſupernaturaliter: iure verò gentium, vt eiuſdem neceſſitatibus corporalibus præſtò ſit auxilium naturaliter.

20 † Nõ eſt ergo aliud ius naturale, niſi quod fuit in principio creationis. Omne autem, quod poſteà introductum eſt, quod naturalis appellationem mereatur, aut eſt Diuinum, vt hominem ad ſimilitudinem Dei creatum ad eũ erigat; aut ius gentium, vt neceſſitatibus ex illo lapſu contractis

tractis inseruiat. Et hac ratione intelligenda sunt plura, quæ appellantur Iuris naturalis, & naturalis rationis, quod verum est ius gentium. Obseruanda igitur est hæc regula, quòd vbi à natura aliquid fuit introductum, vt præceptum quoddam, & principium per se notum, est ius naturæ; vt religio in Deum, amor in proximos.
21 † Quando verò naturalis ratio id dictat, est ius gentium: cuius appellandi sunt contractus, pacta, successiones, & alia huiusmodi. Vt verò generaliter distingui possit inter ius naturale, & ius gentiũ, est videndum, an aliquid extra naturam versetur: Tunc enim licèt naturalibus principijs determinetur, appellabis ius gentium. Sic videmus quæ à naturali æquitate apertè definiũtur iuris gentium expresse appellari in l. qua ratione. §. hę quoque res. ff. de acqui. rerum domin. Quę regula mihi generalis est ad dignoscenda ea, quę sunt iuris naturalis, & iuris gentium. Vt illud
22 natura per se, hoc verò ex ratione dictet. † Ratione inquam non mutabili, & ciuili, quia esset ius ciuile, sed vniuersali quadam, & quasi naturali. Quod intelliges facillimè, & dignosces ho-
23 rum iurium à naturali differentiam, † si referas
24 ad tria principia. † Vt ius naturale sit substantia, quia id à natura ipsa est, sicut in homine partici-
25 patio rationis: ius gentium ad proprium; † quia

proprium est iam quodammodo naturæ ius gentium; subuertetur sanè, si hoc ius tollas, & planè
26 corruet. † Ius demum ciuile se habet ad naturam vt accidens, quia tolli, mutarique potest pro rerum varietate, & differentia.

De iure ciuili, ad interpretationem. L. ius ciuile. ff. de iust. & iure. Cap. IIII.

1 *Ius ciuile determinat ius naturale. & num. 6.*
2 *Ius ciuile reducendum est ad sua principia. & numero 10.*
3 *Intellectus. c. ius ciuile. 1. distinct.*
4 *Intellectus legis, iustitia. ff. de iust. & iur.*
5 *Tunc aliquid addendo ad ius naturale fit ciuile, quando illud necessarium est ad ius efficiendum, quod non erat.*
7 *Ius ciuile, nec in totum à naturali recedere, nec per omnia ei inseruire, quomodo intelligendum.*
8 *Qua ratione defendi poterit lex, quæ permittit filiorum exhæredationem.*
9 *Permittere etiam legis munus est.*
11 *Iura metu iniusti inuenta.*
12 *Permissionis ius mala, & indifferentia tantum respicit.*

VT

T HANC Iuris genericã disputationem absoluamus, necessarium erit subnecte-re animaduersionem hanc de iure ciuili, in quo etiam Vlpianum habebimus Magistrum, qui hoc, sicut alia, egregiè explicat in suo illo Institutionum doctissimo libro, ex quo desumpta est lex, ius ciuile. ff. de iust. & iur. Cuius congrua sententia à nemine (quod ego viderim) tradita est: licèt aliquid de ea dixerit Duaren. in l. 1. ff. de pactis. Verum, vt rectè Vlpianum intelligamus, reuocanda erit differentia illa, quam inter ius gentium, & ciuile in c. 3. posuimus: Videlicet, quòd vtrunque à naturali procedat; illud positione quadam illatum; hoc verò ciuili, & particulari. Quod reducendum erit ad Syllogismum, vt fecit post alios doctissimus Soto lib. 1. de iustitia, & iure. quæst. 4. articul. 2. conclusione 2. Cuius Syllogismi assumptum sit iuris naturalis, vel etiam gentium, minor autem pro-
1 positio positiua. † Quæ minor duobus modis se habere potest, vt determinet ius naturale, aut addendo nẽpè, aut detrahendo. Quod per se quidẽ notum est, cum aut affirmatiua, aut negatiua esse debeat: si ergo affirmat, addit: si negat, detrahit. Vnde Vlpianus rectissimè dixit, Vbi aliquid addimus iuri naturali, vel gentium, fieri ius
2 ciuile. † Cum ergo reducimus ius ad sua principia,

quod

quod est iurisperitorum munus. argumento. l. scire leges. ff. de legibus. videnda erit primò legis ratio, eaq; ad principia iuris naturæ reuocanda: postmodum consideranda determinatio ciuilis, vt in conclusione, quam elicimus, ius ciuile
3 fiat. † Quod (vt Isidor. in c. ius ciuile. 1. distinct. attestatur) diuina, humanaq; causa constituitur, id est naturali, & positiua. Etsi enim hæc verba alium sensum propriùs habeant, non tamen hic absurdè eis aptari potest: vt illis verbis ostendat Isidorus ius ciuile à naturali deriuari, quod in eo potissimum est, aliàs quidem in Tirãnidem conuerteretur. Constituitur ergo Diuina causa, quæ est ex iure naturali, humana etiam positiua: eaq; vel addendo, vel (vt Vlpianus inquit) detrahendo. Qui idem Iurisconsultus, ex
4 hoc in l. Iustitia. ff. de Iustitia, & iure. † Iurisprudentiam esse Diuinarum, & humanarum rerum notitiam eleganter definit: quia in his coniungendis, & quod ex vsu est, ex eisdem eliciendo Iurisprudentis officium versatur, cum verè ius ciuile ex illis ortum habeat, vt ex d. l. ius ciuile. probamus. Qua quidem eius interpretatione, & doctrinæ illi Theologicę, quæ doctissimis viris semper placuit, maior apud nos conciliatur autoritas, cum eandem ex hac lege eliciamus, &
5 lex ipsa rectiùs intelligitur. † Est tamen obseruan-

uandum, ex ea tunc fieri ius ciuile, aliquid addendo, vel detrahendo iuri naturali, quãdo illud necessarium est ad conclusionem eliciendam, iusq; ciuile cõfingendum. Vnde licèt nomina imponantur quibusdam contractibus, licèt pœna irrogetur delictis, ius naturale, vel gentium non mutatur tamen; quia illud ius per se stat, neque addendo, vel detrahendo efficitur. Vnde non est appellandum de iure ciuili. Verum illa verba prius
,, ab Vlpiano posita, Ius ciuile est, quod neque in
,, totum à naturali, vel gentium recedit, nec per
,, omnia ei seruit; etsi huic interpretationi etiam aptari possint; non enim in totum à naturali recedit, quia maior propositio, ex qua ius ciuile colligitur, eius iuris est; nec per omnia ei inseruit, quia minor est positiua iuxtà rerum, homi-
6 num, & temporum necessitatem inuenta: † vim tamen, & potestatem iuris ciuilis in determinan-
7 do iure naturali, mihi insinuare videntur. † Quod exemplo rectè intelligitur; videlicet in obligatione naturali, cui ius ciuile non ita inseruit, vt ex ea actionem tribuat ad petendum. l. naturalis. ff. de actionib. & obligat. Verum non etiam ab ea ita recedit, vt si solutum sit naturale debitum repetitionẽ non impediat, ex eadem l. & l. si id quod. cum similibus. ff. de condictio. indebit. In primo enim casu, non inseruit Iuri naturali;

at

at neque repugnat, aut contrariũ est ex secundo, cum liberũ sit debenti, si velit soluere. Potest nãque ius ciuile naturali aut robur addere, quando ad conseruationem populi, vel regni necessarium est: qui est iuris ciuilis scopus. Potest etiam, vt est à natura cautum ita relinquere; vt videmus etiam ius canonicum ad diuinum se habere. Vt quandoque, prout necessitas exigit, obligationem ad eius obseruationem addat, transgredientiq; pęnam imponat temporalem: aliquando & peccati sola contentum sit; quod est neque in totũ à naturali, vel gentium recedere, neque in totum ei-
8 dem inseruire. † Qua vel præcipua ratione defendi poterit lex, quæ in Valentino regno, & alibi obseruatur, siue id sit consuetudine introductũ, vt quinque solidis, (quod penè nihil est) filio legatis, possit idem filius exhęredari, cui naturaliter parentum debetur hæreditas, vt Paul. eleganter inquit, in l. cum ratio. ff. de bonis damnat. Defendi tamen (vt dixi) potest lex illa, non vt iuri naturali, vel etiam gentium contradicat, sed quod ei non inseruiat: vt filios in debito officio contineat, parentibus magis obsequentes efficiat: videlicet obligationẽ ciuilẽ, & quæ in iudicium deduci potest, non concedens: pijs tantum parentum votis, & naturali erga filios charitati hoc relinquens, non ius naturale tollendo, sed ei

non

non assistendo. Non ergo putent Valentini patres, eis filios probos, & obsequentes exhęredare licere, quia suo iure non coguntur hæredes scribere. Ita enim ibi, sicut & alibi, in filijs exhæredandis sine causa peccatur; sed hoc peccatum ibi non punitur, neque cogitur quis non peccare; licet alibi ad obseruãtiam huiusmodi iuris cogantur; ipsi tamen viderint, an sit causa, & permissione abutantur. Simplex enim fornicatio iure ciuili non punitur, & lupanaria permittuntur: non quòd ius ciuile illud probet, sed quòd non puniat, vt hoc permisso, ab alijs enormissimis peccatis homines abstrahantur, vt omnibus in confesso est. Dicet ergo aliquis se non peccare, quia ius ciuile non punit? absit. Non enim probat, sed tantum pęnam ius illud naturale transgredienti non imponit; hoc est, non per omnia ei iuri inseruit; non cogit non facere, quod contra naturale ius est, quia ciuile tantum tuetur bonum, ad quod nihil hoc aliquando pertinet. In hoc ergo, & similibus non ius naturale tollit, sed ad eius obseruantiã non cogit: quod diuersissimum est. Illud enim efficere ius ciuile non potest. §. sed naturalia. Instit. de iure natur. hoc autem facere sæpè ad Reip. conseruationem necessarium est. Vnde optimè Modestin. in l. legis virtus: 9 ff. de legibus. † permittere, aliquando legis mu-

nus esse dixit; licet permissionis, vocabulum, in
alia latiori quandoque significatione sumatur, vt
in l. leges sacratissimæ. C. de legibus. in c. omnis
lex. 1. distinct. Ex quibus videbis, quàm futilia
sint argumenta, quibus ius ciuile contrarium Di-
uino, & naturali aliquãdo esse dicat Iacobus Isnard.
in dialogo ad ius ciuil. perdiscend. hortatorio. Vi-
des ergo naturam iuris ciuilis; vides vim, & pote-
statem eius ab Vlpiano graficè descriptas. Tuum
10 ergo erit † ius ciuile ad naturã reducere; & cum
sis iustitiæ sacerdos, considerare, quod optimum
inter alia dixit Horatius. 1. serm. saty. 3. iura me-
11 tu iniusti inuenta esse. † Non ergo iniustum quid
in iure haberi credas, aut interpretari permittas;
sed omnia ad iustitiam, & æquitatem esse redu-
cenda, constanter habeto. Cum ergo aliquid à iu-
re permitti vides, non illico iure approbatum pu-
12 tes; † Sat enim est esse permissum, vt non om-
nino bonum iudices. Nam, vt ait Diuus Chry-
sosto. in c. hac ratione. 31. q. 1. quod permitti-
,, mus, nollentes præcipimus, quia malis hominum
,, voluntates ad plenũ prohibere non possumus. Et
,, Diuus Gregorius in c. Nerui. 13. distinc. ad fin.
,, non sine vitio est quod ignoscitur, & non præ-
cipitur. In quam sententiam plura (vt solet) cu-
mulat Tiraq. in l. connubiali. 9. glos. 1. nume-
ro. 2. cum multis sequentibus. Etenim verè uis
permis-

permissionis mala, & indifferentia tantum respicit. Verum in hoc nihil ius ciuile iniusti habere crede; quia nihil sæpè agit, nisi in non agendo culpes: quod aliquando ratione alia naturali bono publico congruit.

De consuetudine, & quid significet Imp. dum ait, non vincere legem.
Cap. V.

1 *Consuetudo habet vim legis. idq; in omnibus. numero. 8.*

2 *Consuetudo est lex quædam tacita.*

3 *Differentia inter consuetudinem iuri contrariam, & nulli iuri aduersam, & intellect. c. cum tanto. de consuetudine.*

4 *De consuetudine, quæ non est contra legem, non est iudicandum, sicut nec de lege ipsa: & habet pro se præsumptionem rationis. num. 5.*

6 *Legislatoris officium est exquirere consuetudinum rationem.*

7 *Magna conuenientia est, in uiribus consuetudinis, & legis.*

9 *Consuetudinem, sicut legem, ratio commendat.*

10 *Intellectus. c. consuetudo. 1. distinct.*

I QVANDO mihi doctorum placita, & afferre, & refellere fugiendum est, in hac erit praecipuè animaduersione: vbi tam varij, & inconstantes, tanq; in aperta luce caecutientes fuerunt, vt referendi, improbus; im-
1 probandi, incassus labor futurus sit. † Nam cum pluribus iuribus ex titulo. ff. de legib. probetur, consuetudinem vicem legis obtinere: eò quòd cõstat ius, ex scripto, & non scripto. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. Ius autem ex non scripto, consuetudo est, quod non minus, quàm quod scriptum est, ius seruatur. l. sed & ea. ff. de legib. quò tendit parificatio illa facta per Iulianum in l. de quibus. ff. eodem titulo, de legibus. ibi, Nam quid
,, interest suffragio populus voluntatem suam decla
,, ret, an rebus ipsis & factis? † Et cum sit con-
2 suetudo demum lex, tacito consensu populi lata, tantaeq; autoritatis, vt non fuerit necessariũ scripto eam comprehendere, vt inquit Iurisconsultus Paul. in l. Imo magnae. ff. de legib. Primus Accurs. in d. l. de quibus. & post eum quotquot de ea re scripsere, totum hoc turbarunt, ex. l. 2. C. quae sit longa consuetudo. Vbi Imperator Con-
,, stantinus, consuetudinis non vilem autoritatem es-
,, se dicit: sed non vsq; adeò sui valiturã momento,
,, vt aut rationem vincat, aut legem. Cui difficultati, vt satisfaciant doctores, plura de speciali consuetu-

ſuetudine, & lege generali: plura de præſcriptione, & ratione conſuetudinis cōminiſcuntur. Verum illi mihi magis excuſatione digni videntur, qui de conſuetudine irrationabili, & non legitimè pręſcripta loqui legem illam affirmant. Quam ad id probandum ſecurè allegat Autor. prōptuar. iuris diu. & hum. verb. conſuetudo. gloſ. 1. Non ꝙ hic intellectus abſurdiſſimus non ſit; huiuſmodi enim conſuetudinis, non ſolùm eſt vilis autoritas, ſed nulla quidem contra legem, cum ſit corruptela ſæpiſſimè: ſed quia ad id induci potuerūt doctores ex verbis Gregorij. 1x. in c. cum tanto. de conſuetud. quæ hoc inſinuant. Idque apertè fatetur Iaſon in addition. ad Portium. in §. ex non ſcripto. Inſtit. de iur. natur. ad fin. At illius capitis ſenſum, & difficultatem penè nulli agnoſcunt. Nam. dum dicit ibi Pontifex, non eſſe vilem autoritatem cōſuetudinis: & poſteà eius valorem, ad tollendum ius poſitiuum, expendit ex ratione, & præſcriptione: videtur apertè fateri conſuetudinem irrationabilē, & non præſcriptam aliquid vigoris obtinere: quod abſurdiſſimum eſſet. Ego verò etſi credam caput illud maximam difficultatem continere, non ex alterius oppoſitio-
3 ne, ſed ſuijpſius repugnantia; † putarem tamen differentiā conſtituere Pontificem ibi, inter conſuetudinem iuri contrariam, & nulli iuri aduerſam.

ſam. Vt hæc, vel ex conſuetudinis nomine, in his, quæ ex non ſcripto deſcendunt, vicem legis obti-
4 neat; † ita vt nō ſit de ipſa, ſed ſecundum ipſam iudicandum: vt in lege faciendum nobis Iſidorus ſcriptum reliquit in c. in iſtis. 9. diſtinct. At de illa, id eſt de conſuetudine iuri contraria, iudicium ſit, an rationem contineat, ſitq; legitimè præſcripta. Vides ergo differentiam inter conſuetudinem, & conſuetudinem optimè iure comprobatam. Namque, cum conſuetudo legis vicem obtineat, vt iam apparebit, ſi iuri non ſit con-
5 traria, † habet pro ſe præſumptionem rationis, vt habet lex. Si verò ſit contraria, tunc exigendum erit, an ratione conſiſtat, vt legem, & eius rationem tollat. Ex quibus cognoſces illius capituli mentem. Licèt tamen hæc de conſuetudine
6 iuri non contraria dixerimus; † Legiſlatoris tamen officium erit, conſuetudinem huiuſmodi ad normam iuris redigere, eiuſq; rationem exquirere. Verùm ſupradictæ difficultati inter legem de quibus. & l. 2. non ex hoc capite ſatisfieri poteſt. Namque lex illa. 2. non diſtinguit inter conſuetudinem, ſed eius naturam expendit, & legem nō vincere dicit. Vt ergo conuenire inter has leges poſſit, afferenda ſunt etiam quædam verba ex vſibus feudorum. libr. 2. titulo de feudi cognitione. c. 1. quæ toto propè cœlo ab illa. l. 2. diſ-

ſen-

„ ſentire videntur: Inquit enim; legum Romano-
„ rum non eſt vilis autoritas: ſed non adeò vim ſuã
„ extendunt, vt vſum vincat, aut mores. Quæ verba, cum coniunxerit Cuiacius in dicto. c. 1. de conſuetudine. Iuri non contraria interpretatur: acſi tunc lex, & conſuetudo de victoria certent, cum non pugnent. Mihi tamen, non ſolùm difficultatẽ non augere videntur, ſed controuerſiam omnem illa verba dirimere. Quid enim aliud eſt aſſerere, quòd lex non vincit conſuetudinem: ne-
7 que econtrà, conſuetudo legem: † niſi conuenientiam magnam inter eas eſſe oſtendere? Non ergo lex magis habet roboris, quàm conſuetudo: quæ quidem tacita lex eſt, & legem imitatur. §.
8 ex non ſcripto. Inſtit. de iur. natura. † Idque in omnibus, vt agnouit ibi Accurſius, in tollenda lege, & corrigenda. Nam ſicut lex tollit legem, ita & conſuetudo. l. de quibus. ad fin. ff. de legibus. Interpretanda etiam: quia ſicut. l. per legem interpretatur, eiusque eſt interpretari, cuius eſt condere. l. 1 deoque. ff. de legib. l. fin. C. eodem. ita & conſuetudinis eſt interpretari, eſtque ea optima legum interpres. l. ſi de interpretatione. ff. eodem titulo, de legibus. Tum etiam, ſicut ex lege ad ſimilia procedere debemus, vt docet Iulianus in l. non poſſunt. ff. eodem. ita & in conſuetudine obſeruare oportet; quod proximum, &

con-

consequens ei est ex eodem Iuliano in dicta l. de quibus. Meritò ergo dicitur, consuetudinem non vincere legem: in vigore nempè, & vi; neq; legem consuetudinem. Quam solutionem, cum hęc scripseram, inueni Duarenum obscurè agnouisse in d. l. de quibus. & in 2. lib. disput. anniuers. c. 32. Quam verò nos exactiùs intelligamus, conferenti iudicium erit. Cum tamen consuetudo consideratur vt lex, de natura sua requirit le-
,, gitimum tempus, & vsum. Inueterata enim con-
,, suetudine rebus ipsis, ac factis voluntatem suam
,, declarat populus. d. l. de quibus. ad fin. De natura verò legis rationem requirit, & alia iuxtà Diuinam illam Diui Isidori sententiam in c. erit au-
9 tem lex. quarta distinct. † Consuetudinem namque, sicut legem, ratio commendat. c. consuetudo. 1. distinct. Neque hóc tamen contradicit nostræ sententiæ, de consuetudine iuri non contraria; quia iam ibi diximus, eam sicut legem habere rationem præsumptam, de qua nobis non sit
10 iudicandum. † Quod autem in d. c. consuetudo. traditur, definiendo consuetudinem eam pro lege accipi, cum deficit lex; intelligi potest iuxtà principium. l. de quibus. in consuetudine legi nullæ contraria, vt explicat Cuiacius in d. c. 1. titulo de feudi cognit. Verum id definitioni non congruit, vt in ea de alterius tantum diffiniti par-

te mentio fiat. Quare, hæc Cuiacij sententia, non placet. Interpretari ergo poterit (vt mihi videtur) verissimè de consuetudine quauis, siue iuri contraria, siue non contraria; vt ea pro lege accipiatur, cum deficit lex. Si enim non est contraria, deficit lex, quia non fuit. Si verò est contraria, deficit lex, quia non est: vtpotè contraria consuetudine sublata. Semper ergo accipitur consuetudo pro lege, cum lex deest: siue in casibus, in quibus scriptis legibus non vtimur: siue quando leges tacito consensu populi per cõtrariam consuetudinem sunt abrogatæ: vt conceptis planè verbis in d. l. de quibus. probatur. Ex quibus omnibus, nihil inter iura hæc nõ conuenire patet, & consuetudinis natura intelligitur.

De seruo prætore, ad L. Barbarius Philippus. ff. de Officio Prætor. Cap. VI.

1 *Seruus inscienter prætor factus, non est verè prætor: sed de æquitate. num. 3. & 5.*

2 *Seruus de iure ciuili, nihil est.*

4 *Verba humanius, benignius, & similia, significant æquitatem iuri oppositam.*

6 *Prætor æquitatem sequutus, non facit verè hæredem.*

 7 *Aequitas*

7 *Æquitas sola, non facit verè prætorem.*
8 *Status populi, non pendet ex prætoris statu.*

CVM Triumuiralibus temporibus, quibus (vt Ouidij 5. Trist. verbis vtar) victa pugnaci iura sub ense iacebant, Barbarius Philippus, seruus fugitiuus, Romæ prętor designatus esset: vt ex Suyda Historiam referunt Adrian. Turneb. 7. aduersar. c. 7. & Antonius Contius lib. disput. 1. c. 2. occasionem dedit Iurisconsultis quærendi; an fuerit prætor, valerentque per eum gesta. Quo exemplo proposito, id quærit Vlpian. in l. Barbarius. ff. de offic. prætoris. quod, ne ipsius temporibus minus congruum videretur, addit in fine legis illa verba
,, Vlpianus, Quod ius multò magis in Imperatore
,, obseruandum est. Decisionem autem legis doctores, ita confundunt, vt vix ex eis veritatē eruere possis. Aiunt enim (quod communis obseruat) tres in hac lege quæstiones tractari: quas ego tamen non cognosco. Prima illis quæstio est. An fuerit verè prætor. Secunda, an valeant per eum gesta. Tertia, an fuerit liber. In quibus expediendis, satis sibi contrarij sunt, & inconstantes. Quorum sententijs omissis, crederē omnem huius legis quæstionem eò tendere, vt doceat Iurisconsultus, an gesta per seruum prætorem, cui in-

inscienter prætura decreta est, valeant. Primò tamen examinat quæstionem, An fuerit verè prętor, vt Pomponius affirmarat. † Et, vt mihi videtur, verè prætorem non fuisse, asserit. Nam licèt ex legis litera vtrunque elici possit: & fuisse nempè, & non fuisse: vt contrà sentientes doctores probant, varièq; contextum legunt. Turnebus, vbi suprà, qui ibi, vbi nostri libri habent, atquin verum est, prætura eum functum: legit, atquin, vera etiam prætura eũ functum. Et Contius in d. c. 2. ibi, dignitate prætoria functus sit; reponit, dignitate prætoria functus non sit: quod & latinitatis ratio suadet. Superflua tamen esset quæstio, An valerent per eum gesta, si verè prætorem fuisse, Vlpianus cõcederet. Quod primo intuitu, iam diu in hac lege obseruaram, inueniq́ue apud Contium animaduersum. † Suaderi etiam mihi non poterat, seruũ, qui iure ciuili nihil est. l. quod attinet. ff. de reg. iur. de iure ciuili prætorem esse. Dicit ergo eum prætorem non fuisse: quo solo effugies oppositionem. l. cum Prętor. ff. de iudic. Qua in concilianda, plura comminiscitur Anton. Gouean. in libr. 1. variarum lection. c. 6. † Valere tamen de æquitate, per eũ gesta, fatetur Iurisconsultus, atq; apertè ostendit. † Ibi, humanius est: vt etiam agnouit ex hoc verbo, Accursius: eò enim tendunt hæ in iu-

re appellationes : accipiendæ quidem de æquitate, quæ ſummo iuri opponitur. Sequitur ergo Vlpianus, auream illam Modeſtini ſententiam, quæ habetur in l. nulla. ff. de legib. vt nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patiatur, vt quę pro hominum vtilitate introducta ſunt, cõtra ipſorum cõmodum producantur. Vnde, valere geſta, ob vtilitatem eorum, qui apud hunc prætorem egerunt, humanius eſſe Vlpianus inquit. Eſtque differentia iuris, & æquitatis: vt ſummo iure, prę-
5 tor non fuerit, qui eodem iure nullus erat. † De æquitate, valerẽt per eum geſta, ſicq; reputandus, quo ad ea, prætor, ne ſit effectus ſine cauſa. Cum ſit ergo de æquitate ; verum erit, ſi eum prætorem non fuiſſe aſſeramus ; ſicut hæredem de ęqui-
6 tate, † id eſt à prætore, qui æquitatem ſequebatur, factum, non dicemus hæredem. §. quos autem. Inſtit. de bonorum poſſeſſion. Vt igitur æquitas non poteſt facere verè hæredem, quia eſt
7 appellatio iuris ciuilis : † ita non poteſt facere verè prætorem, quòd eſt ciuile officium : ex quo omnis huius legis pendet intellectus. Ea ergo in ſumma differentia eſt inter Pomponium, & Vlpianum, quòd ille de iure prætorem dicebat, ſuis fortaſſe argumentis ductus: hic verò de æquitate: id eſt, quaſi prætorem, vt valerent per eum geſta, ne ſit (vt dixi) ſine cauſa effectus. Vnde etiam

pu-

publica vtilitas versabatur, vt esset capacitas quędam, & quasi possessio, quo ad ea, quæ edixit, & decreuit: vt rectè Bart. noster annotauit in l. 2. C. de senten. Quam verò tertiam quæstionem docto. dicunt in hac lege: quæstionem non esse: vel ex eo apparet: quòd superfluum esset, & absurdum quærere, an sit liber is, quem, ob seruitutem, non esse verè prætorem Iurisconsultus asseuerat. Id tamen Vlpianus adducit in argumentum æquitatis, & pro decidendi ratione: quòd potuit populus Romanus seruo decernere hanc potestatem: idemque Imperator, apud quos summa erat legum, suo quoq; tempore, potestas. Vt rectè dixerit, vbi suprà ad fin. Gouean. quod non tantum nuda hæc vtilitas, quasi prætorem facit Barbarium: sed illud quoque, quia à populo creatus est, qui etiam seruo mandare hunc honorem poterat: quodque, si scijsset seruum esse, dando ei hanc dignitatem, liberum effecisset. Meritò id quidem, ne omne ius subuerti videretur; vt esset prætor, quod ciuile est, qui ciuiliter nullus erat; contineret enim repugnantiam, nisi liberum effecisset. Neq; ex eo tamen, quòd Barbarium seruum fuisse fateamur (vt & ipse agnouit, dum se redemit,) sequitur, populū Romanum eo tempore, seruum fuisse. Quod Bartolum
8 lum nostrum dixisse miror, † quasi populi Ro-

ma-

mani ſtatus penderet ex ſtatu prætoris: licet & nos, qui ſeruum fuiſſe agnoſcimus, prætorem non fuiſſe, etiam affirmamus: ſed tantum poſſeſſorem illius dignitatis. Quibus (vt credo) ſatis hæc lex intelligitur: veraq; differentia inter Pomponij, & Vlpiani opiniones agnoſcitur. Neque hic de communi errore ius faciente, aliquid meminiſſe oportuit. Is enim communis error, iam eſt ab alijs rectè exploſus: cum nihil minus in hac lege, quàm error, ius faciat.

De conuentionum diuiſione ad L. Conuentionum. ff. de pact. Cap. VII.

1 *Communes opiniones, perduxerunt leges in poteſtatem ſuam.*

2 *Dei cultus, & Magiſtratuum creatio, ſunt iuris naturalis, & gentium.*

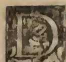
3 *Præcipua pars iuris publici, Imperatorum tempore erat abolita.*

4 *Non licet pro libito leges emendare.*

5 *Propter Tribonianum, ſiue Iuſtinianum, alios Iuriſconſultos defendimus.*

6 *Conuentiones publicæ, ſemper pacem reſpiciunt.*

DIF-

IFFICILE satis doctoribus videtur, cõuentionũ diuisionẽ à Iurisconsulto traditam in l. Conuentionum. ff. de pactis defendere: cui plura obijciunt, neque se satis explicant. Ego verò eorum placita non referã; hanc enim legem mihi imposui, vt in transferendis aliorum sententijs parum immorer, neque ex his paginas impleam. Quod, si esset à nostris Iurisconsultis factũ, melius cum iure actum esset: vt ne aliorum placita transferendo, eisdem sæpissimè verbis comprobarent. Ex quo, communes opiniones, etiam aliquando falsissimæ, oriuntur, † quæ perduxerunt leges in potestatẽ suam.
1 Non tamen exinde antiquis inhærendum, eorũque sententias, & amplectendas, & referendas, non probo; sed id cum delectu fieri debere, & quando relatio illa aliquid præstet, constanter affirmo. Quod etiam mihi in hac animaduersione faciendum erit, vt ex aliorum placitis, legem supradictam intelligam, quam non tamen ipsi ex hoc interpretantur. Erit igitur plani eius intellectus, si similem legem in diuidendi ratione, & eiusdem Iurisconsulti, consideremus. Ea est. l. 1. §. huius studij. ff. de iust. & iur. Vbi Vlpianus, ius publicum, & priuatum esse dicit: priuatumque collectum ex præceptis iuris naturalis, gentium, & ciuilis. Vnde aliqui etiam inferunt, publicum ius

non

non ex eiſdem colligi: ex eoque capite Vlpianum reprehendunt; licèt tamē id concedat de iure publico, Loriottus de iuris arte, titu. de iure Axiom. 26. Vbi ius publicum, cum naturali communionem habere non poſſe, affirmat: & Alciat. lib. 1. parerg. c. 31. qui naturalia, & iuriſgentiū præcepta, ad ſtatum rei Romanæ non pertinere di-
2 cit. † Mihi autem plura ad Dei cultum, magiſtratuumq; creationem pertinentia, quæ huius iuris ſunt, & gentium etiam eſſe, religio eſt aſſerere. Vnde aliter legem illam interpretantur Fortunius Garſias in repetitione eiuſdem §. huius ſtudij. Anton. Vacca in notis ad eundem ex Aldobrandino in. §. fin. Inſtitut. de iuſt. & iur. Vbi idem docēt Hotom. & Miſinger. Nempè, non ibi negare Vlpianum ius publicum eſſe compactum ex eorundem iurium præceptis; ſed cum ius diuidatur in publicum, & priuatum: ſcilicet ius, vt eſt ars, quod ſupra in c. 1. ad omnem illam legem annotauimus; atque Iuriſconſultis
3 penè nihil de iure publico erat agendum: † cuius præcipua pars, eo tempore, nulla erat: lege nempè Regia abolita, vt docet Rebard. lib. 5. variorum. c. 12. Ideo reiecta prima diuiſionis parte, quæ illi tractanda non erat; ſecundam, de qua erat futurus ſermo, ex illis præceptis collectam eſſe dicit; non per hoc negans priorem par-
tem

tem eiſdem præceptis conſtare. Ex his enim legem hanc intelliges, vt non ſit neceſſaria emendatio Rebardi lib. 4. variorum. cap. 1. qui eam omnem mutat, reiecto altero ex verbis, priuata, ſublatoque verbo, aut iuris gentium: tamquam Triboniani, aut scioli alicuius additamentũ. Quod
4 ego ſemper abhorrui; † quia ſi pro libito leges emendare liceret, aliaq; commenta eſſe dicere: planè in noſtra eſſet poteſtate, omne ius ciuile mutare. Quod autem mihi minus placet, eſtq; nouioribus magis in vſu, reprobatio eſt quorundam in iure, quòd ea Tribonianus addiderit; eum facinoroſum, impium, & improbum appellando. Non tamen video, qua ratione aſtricti ſimus, Papiniani, Vlpiani, Pauli, & aliorum Iuriſconſultorum commentaria defendere, & ab omnibus impugnationibus vindicare. Neque idem dicendum ſit de his, quæ fortè aliquando Tribonianus ex
5 vſu addidit; † propter quem, ſiue Iuſtinianum alios Iuriſconſultos defendere, noſtrum munus eſt. Si enim Vlpianus dixiſſet, Conuentionum tres eſſe ſpecies, quæ aut ex publica cauſa fiunt, aut priuata, aut legitima, quod ſibi Rebardus ſuaſit; neque in Pandectis eſſet relatum omnino illud, quis tamquam legem tutaretur? haberétne plus autoritatis, quã doctiſſimi Iuriſconſulti opinio? aut ſententia? minimè. Si ergo ſic habe-

H mus

mus in Pandectis, ſiue id ſit à Triboniano additum (quod minimè putarem) ſiue ab Vlpiano dictum, ſic defendere teneremur. Cum etiam lectio illa plus in diuidēdi ratione peccet. Si enim tres ſunt ſpecies, aut publica, aut priuata, aut legitima: ſequitur quòd legitima, non ſunt publica, neque priuata. Conſequentia quidem neceſſaria eſt; abſurdum autem, quod ſequitur, præter alios, ſatis ipſe Rebardus improbat. Erit ergo defendenda hæc lex, vt eam habemus, neque mutanda, vt defendamus. Et obſeruandum, ſpecies hic, vt Iuriſconſultis mos eſt, & genus, & ſpeciem, ſignificare. Inquit ergo Vlpianus, Conuentionum eſſe tres ſpecies; publicæ enim ſunt, aut priuatæ. Publicæ autem, licet ſint & legitimæ, id eſt iuris ciuilis, & iuris etiam gentium,
6 vt patet, ſatiſque Rebardus ipſe docet; † quia tamen vnicam ſemper cauſam reſpiciunt; nempè pacem, vt Iuriſconſultus planè atteſtatur: nullaque exinde eſt differentia inter conuentiones publicas, quæ ſunt iuris gentium, & quæ ſunt iuris ciuilis; niſi fęcialem agere Iuriſconſultus in his tradendis vellet. At quia inter priuatas conuentiones iuris gentium, & ciuilis, maxima quidem differentia eſt, vt in ſequentibus legibus apparet: reiecto illo primo diuiſionis membro, de quo nihil erat agendum; ſecundum, quod ſibi tractandum aſ-

ſu-

ſumit, ſubdiuidit Iuriſconſultus in legitimum, & Iuriſgentium; facitque ex diuiſione, & ſubdiuiſione altera, vnicam diuiſionem. Qui ordo, & ſi ſtrictæ diuidendi rationi non congruat, breuitati tamen conſulens, non eſt omnino improbandus. Nam cum Vlpianus diffinire per partes diuiſionem nollet, niſi in eis ſpeciebus, de quibus erat habenda diſputatio; Ideo non omnino diuidendi regulas obſeruauit. Explicantur autem duę illæ ſubdiuiſionis ſpecies in legibus ſequentibus: de quibus in ſequenti animaduerſione erit agendum.

De Conuentionum ſpeciebus ad L. Legitima. & L. Iuriſgentium. ff. de pactis. Cap. VIII.

1 *Conuentio Iuriſconſultis eſt genus.*
2 *Conuentio generaliter diuiditur in obligatoriam, & non obligatoriam. explicatur numer. 11.*
3 *Legitima conuentio ſemper eſt obligatoria.*
4 *Legitimum eſt illud, quod ad ius ciuile pertinet.*
5 *Quæ ſunt prius natura, & ordine præcedunt.*
6 *Stipulatio eſt de iure ciuili, vt obligatoria.*
7 *Ex obligatione conuentionum diuiſionem metiuntur Iuriſconſulti.*

8 *Iurisgentium conuentiones aliæ obligatoriæ, aliæ non obligatoriæ:*

9 *Conuentiones vltrò, citròque obligatoriæ, id est contractus, obligant omnes de iure gentium.*

10 *Conuentiones non vltrò, citròque obligatoriæ omnes non obligant, nisi sint legitimæ.*

12 *Pactum legitimum non est nudum, sed illi opponitur.*

13 *Nullum de iure ciuili pactum non nudum, nisi legitimum.*

CONVENTIONVM Diuisionem iam supra explicauimus. Cui consequens est, vt eius partes absoluamus, aliterq; quàm hactenus doctores fecerunt, intelligamus. In quo nihil mihi cum Cicerone, Cornifitio, & alijs oratoribus: quos in hoc à Iurisconsultis diuersa sentire, & aliter conuentionem, atque pactum accipere, aduertit Iacob. Rebard. lib. 2. variorum. c. 1. Cum Iurisconsultis ergo, si genericam diuisionem facere velis, est à conuentione, priua-
1 ta inquam, incipiendum; † quæ illis generis nomen est, vt docet Vlpian. in l. 1. §. conuentionis verbum. ff. de pactis. Vnde contractus per conuentioné describuntur in l. Iurisgentium. ff. eodem. Pactumq; conuentionem esse dicit Iurisconsultus in l. pactum. ff. de pollicitat. idque iam ani-

animaduerterunt Franciscus Duaren. lib. 2. disput. anniuers. c. 8. & Iacobus Rebard. in d. c. 1. At in explicandis subiectis speciebus, ipsi, (vt
2 alij omnes) non parum labuntur. † Erit igitur diuidenda conuentio, in obligatoriam, & non obligatoriam. Obligatoria conuentio est, aut legitima, aut Iurisgentium; quibus cognitis, cognoscetur etiam, quæ sit non obligatoria, iuxtà consuetum Iurisconsultis, atque optimum docendi modum, de quo in l. 1. cum similib. ff. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt. Obligatorias autem conuentiones satis Iurisconsulti explicarunt, in l. legitima. & in d. l. Iurisgentium. ff. de pactis.
3 † Est ergo legitima conuentio semper obligatoria; illa nempè, quæ lege aliqua iuuatur, vt Pau-
4 lus docet. † Legitimum enim est illud, quod ad ius ciuile pertinet. Vnde illud, quod iuris ciuilis est, legitimum appellat Arist. lib. 5. Ethic. siue de morib. c. 10. & 15. vbi sic rectè vertit Lambinus, Et cum huiusmodi conuentio nulla sit, non obligatoria, ab ea conuentione, licet minus principali, vt quæ iuris ciuilis sit, exordiuntur Iurisconsulti; cum contra sæpiùs, quæ sunt Iurisgen-
5 tium, † sicut natura, ita & ordine præcedere soleant. Ad quam legem referendæ sunt omnes illæ conuentiones, quæ à iure ciuili nomen, vim, & naturam acceperunt. Referenda etiam stipulatio,

latio, quæ etsi Iurisgẽtium esse aliquibus placeat, inter quos id præcipuè probat Bernard. Vualterus. lib. 1. Miscellan. c. 11. qua tamen ratione Iurisgentium est, actionem non parit, sed tantum exceptionem; vt docet optimè Rebard. lib. 4. variorum. c. 1. pagina à principio capitis. 4.
6 † Vnde obligatoria non est, nisi inquantum legitima. Quare non est admittendum id, quod Æmilius Ferretus in d. l. legitima. se considerasse iactat: loqui nempè legem eam de conuentione, quæ opponitur Iurigentium. Namque lex illa accipienda est, de ea etiam conuentione, quæ licet sit in generalitate Iurisgentiũ, ciuiliter quo ad obligationem illi opponitur; id est, quæ non ni-
7 si à lege approbata obligaret. † Ex qua obligatione totam illam diuisionem Iurisconsultos metiri, docet apertè Vlpianus in d. l. Iurisgentium. in principio: vt non sit necessarium cognitas non esse de Iuregentium conuentiones, ad hoc, vt ad l. legitima. referantur. Vbi enim conuentiones sunt in hac generalitate, Iurisgentium erunt. Sed sufficit quidem, si hæc conuentio legitima, id est cum hac solemnitate, & nomine: cum hac actione, & obligatione, de iuregentium non sit.
8 † At Iurisgentium conuentiones, vt ad hanc diuisionis partem accedamus, quædam obligatoriæ sunt, & actionem pariunt; quædam non obli-

li-

ligatoriæ, & exceptionem tantum producunt, ex dicta lege. Iurisgentium. Si autem ex ea generaliter uis cognoscere, quæ actionem pariant; accipienda erit lex illa à fine principij. † Omnes
9 pienda erit lex illa à fine principij. † Omnes enim illæ conuentiones, quæ contractum efficiũt: id est vltrò citròq́ue obligant, quod Græci Synallagma vocant: quod apertè docet ex Labeone, Vlpianus in l. Labeo. ff. de verb. signif. Vt non recipienda sit interpretatio illa, quod Synallagma in d. l. Iurisgentium. negotium ciuile significet. Hę inquam omnes obligatoriæ sunt, & actionem pariunt, siue in aliud nomen contractus trãseat; siue sit contractus innominatus. Dum enim contractus sit, hoc, vel illo nomine, semper actio conceditur, vt in d. l. Iurisgentium. con-
10 ceptis planè verbis probatur. † Alię autẽ cõuentiones, quæ non vltrò citròq; obligationem continebant, omnes ad vnam obligatoriæ non erant, & ad actionem parandam inefficaces, nisi tamen
11 legitimæ essent. † Vnde si rem ipsam exactè, & leges consideremus, videbimus conuentionem, quod (vt diximus) generis nomen est, diuidi in contractus, & pacta. Contractus, conuentio est, quæ vltrò citròq; obligat. Pactum, quod vnum tantũ ex paciscentibus astringit. Contractus conuentio, semper est de iuregentium, semperq; obligatoria, vt diximus. Pacti autẽ, aut est legitima, &

tunc

tunc obligatoria; aut de iure gentium, & tunc nuda; licet etiam & inter pacta non legitima differentia ſit, ſi rectè horum naturam perpendas. Quod non admodum curarũt Iuriſconſulti; ſunt enim ex his quædam, quæ non modo non ciuilem, ſed ne naturalem quidem obligationem habent: vt in ſequenti animaduerſione eſt tractandum; quod eſt pactum non iuſtum. Vnde aut erit pactum legitimum, id eſt à lege approbatum; & tunc eſt obligatorium; aut non legitimũ, id eſt, nudum, quod actionem non habeat, ſed tantum exceptionem, hocq; ſi eſt iuſtum. Namq; ſi non eſt iuſtum, neque obligationem naturalem continet, neque exinde exceptionem parit. Eſt tamen cauendum à Cuiacio in d. l. 1. ff. de pactis. Cum quo, ſi omne pactum nudum appel-
12 les, † & legitimum etiam nudum dicas, excitabis antinomiam inter mille leges, quæ ex pacto nudo actionem non concedunt, nihilq́ue magis fugiunt, quàm ex pacto nudo actionem dare; & d. l. legitima. ff. de pactis. quę aliquãdo actionem ex pacto oriri ait: Cum nempè legitimum eſt, & lege aliqua iuuatur. Tum etiã Cuiacij alioquin doctiſſimi viri ſententiæ omnino refragatur Alexandri Imperat. reſponſum in l. legem quam. C. de pactis. vbi inquit, ex pacto actionem non
„ naſci; & ſubdit, Tunc enim hoc iure vtimur, cũ
„ nu-

nudum est. nam aliter, quid pacti nuditatem cōminisceretur? Quæ omnia, si rectè animaduertas, cognosces superfluam fuisse doctorum disputationem de vestimentis pactorum. Tum quòd non rectè dicimus, pactum vestitum, quia pa-
13 ctum nudum appellamus. † Tum etiam, quia iure ciuili, vnica tantum ratione pactum non nudum efficiebatur; cum nempè à lege auxilium accipiebat, & ab ea erat approbatum, factumq; legitimum. Quam vnicam rationem docet Paul. Iurifcon. in d. l. legitima. quod tamē nobis iam erit latius repetendum.

De pactis, & an ex pacto nudo detur actio iure canonico, vel etiam regni. Cap. IX.

1 *Pactum nudum penè non cognitum doctoribus.*

2 *Pacti nudi diffinitio per Bart. eadem per Baldum. numero. 4.*

3 *Pacta nuda factum tantum respiciunt.*

5 *Pactum nudum dupliciter considerandum: non tamen de iure Regio. numero. 24.*

6 *Pactum nudum de iure ciuili, obligatorium tamen de iure gentium, efficax ad excipiendum: non tamen de iure Regio. num. 25.*

7 Pactum iustum quid ; & iterum num. 20.
8 Conuentio generalius quid obligatione.
9 Pactum, & conuentio sæpè idem sunt.
10 Pactum iusto oppositum, inefficax de iure gentium, est quod à Bart. definitur. & eius exemplum numero 11.
12 Obligationum substantia, consistit in animo obligandi.
13 Pactũ verè, & ex se nudum, nullo iure obligare potest.
14 Actio obligationis est correlatiua.
15 Intellectus. l. 2. titulo 16. lib. 5. comprobat. & num. 22.
16 Stipulationis origo.
17 Stipulatio ab stipulo, id est firmo, dicta.
18 Intellect. principij Instit. de verbor. obligation.
19 Verborum obligatio nulla iure ciuili, nisi stipulatione concepta.
21 Ius Regium omnibus pactis ex obligatorijs actionem tribuit ; Etiamsi stipulatio non sit interposita. nu. 22. Et idem facit ius Canonicum. num. 23.
26 Nullum de iure Regio iam pactum nudum: nisi quod est de iure gentium nudum, & non obligatorium.

NTIQVA inter nostros doctores contentio est ; An detur actio ex pacto nudo. Et inter omnes penè cõuenit, de iure ciuili actionẽ non dari: de iure canonico actionem concedi. Quod etiam de iure Regio con-

sti-

ſtitutum eſt. Licèt Aemilius Ferretus, & alij id de iure canonico negent, & à ciuili non diſcordare affirment; de iure tamen Regio nullus, quem viderim, hucuſque negauit. Ego tamen hanc differentiam inter iura non concederem; licèt aliter pactum nudum, de iure Regio, ac Canonico, quàm de iure ciuili accipiendum, mihi nulla dubitatio ſit. Quod, vt pateat, erit à cognitione pa-
1 cti nudi incipiendum; † parum enim cognitum fuiſſe doctoribus, ipſorum diſceptatio atteſtatur. Nos tamen, vt id fugiamus, prius diffinitionem pacti nudi examinabimus. Cuius duas ab antiquis traditas diffinitiones reperies; alteram à Bartolo, qui ferè ſemper veritatem cognouit. Bartol. inquam, in l. Iuriſgentium. §. igitur nuda. nu. 1. & §. quinimo. nume. 14. ff. de pactis. quem
2 vbique ſequuntur doctores; † vt ſit illud pactum nudum, quod ſtat in puris terminis conuentionis. Licèt tamen eum omnes penè ſequuti ſint, neq; ipſe ſe, neque illi illum explicant; acſi ex intellectu eorum non tota penderet diſputatio. Eſt igitur pactum nudum, quod ſtat in puris terminis conuentionis: cum nempè neque habet in ſe negotium aliquod, vt apertè diffinit Vlpianus, in l. ſolent. ff. de præſcrip. verb. aut nulla ſubeſt cauſa, vt idem Iuriſconſul. in d. l. Iuriſgentium. §. ſed cum nulla. ff. de pactis. docet. Huius erit

exemplũ in omnibus Conuentionibus, quæ cum vtrinque in idem consensum habeant, non tamen continent obligationem, † neq; aliud, quàm
3 factum quoddam, respiciunt. Vt meritò dixerit Iulius Paul. in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff.
de pactis. in pactis factum versari. Quę Bartoli definitio verissima est, & pacti nudi naturam egregiè explicat. At neque reijciēda est altera, quam
4 ex antiquis relatam probat † Bald. in d. §. igitur nuda. Pactum scilicet nudum esse, quod nullo legis auxilio iuuatur: inefficaciam pacti, quoad obligationem, ostendens. Vt autem vtramq; pro-
5 bes diffinitionem; † est animaduertendum, pactum nudum dupliciter considerari. Aut nudum de iure ciuili: aut vt nudum de se, & de iure gentium. Illud à Baldo rectè diffinitur; hoc à Bartolo.
6 † Est enim pactum quoddam, quod etsi de se, & de sua natura obligationem contineat, sitque verè obligatorium; quia tamen à lege aliqua non iuuatur, nudum de iure ciuili reputandum est; licet, ob naturalem obligationem, efficax sit ad excipiendum. Nam, vt supra in c. 4. præuidimus, non in totum ius ciuile à naturali, vel gentium recedit. Vnde exceptionem obligationi naturali concedit; &, quod idem est, indebiti condictionem impedit. Si enim normã iudicij rectè expendas, & indebiti repetitionis exclusio

7 clusio, exceptio est. † Et hoc pactum est, quod iustum Papinianus appellat in l. Stichum. §. naturalis. ff. de solutionibus. Vt cauendum sit ab Alciato in l. lege obuenire. ff. de verbo. significat. & lib. 4. paradox. c. 7. qui pactum iustum stipulatione vestitum, ac roboratum interpretatur. Cum nihil magis prædicto. §. contradicat: vbi Papinianus agit de obligatione naturali per eandem dissoluenda, non per ciuilem: &
,, ideo ait, vinculum æquitatis, quo solo obligatio
,, sustinebatur, conuentionis æquitate dissolui. Cum etenim, vt supra diximus in c. 8. esset Iurisconsultis, pactum obligatorium, & non obligatorium. Pactum obligatorium erat legitimum, ac à lege approbatum. Omne aliud non obligatorium ciuiliter, aliquando tamen cum obligatio-
8 ne naturali: quod iustũ appellari diximus. † Cum tamen conuentio sit generalius quid obligatione, vt docet Vlpianus, in l. 1. §. 1. ff. de pactis. dum ait, nullum esse contractum, nullamque obligationem, quæ non habeat in se conuentionem. Et cum sit conuentio, quæ non parit obligationem; cum enim nulla subest causa, præter conuentionem, nulla constituitur obligatio, vt idem Iurisconsultus inquit in d. l. Iurisgentium. §. sed cum nulla. in quibusdam pactis, seu conuentionibus obligationẽ nõ considerabant, id pactum nudum,

dum, seu conuentionẽ nudam appellantes. Nãque licet sit, vt supra docuimus, conuentio genus: non tamen exinde tanta differentia constituenda est inter pactum, & conuentionem, vt
9 voluit Rebardus, lib. 2. variorum. c. 1. † Conuentio enim nuda, & pactum nudum sæpè idem
,, sunt, vt in l. solent. Ibi, Equidem cõuentio ista
,, non est nuda, vt quis dicat ex pacto actionem
,, non oriri. ff. de præscript. verb. Licèt aliquãdò nuda conuentio, nudam voluntatem, seu consensum significet, vt in l. cum emptor. ff. de rescind. vendit. iuncta. l. emptio, & venditio.
10 ff. eodem. † Attamen est aliud pactum, quod iusto opponitur; de quo etsi à Iurisconsultis nõ fuerit facta mentio, cognitum fuisse eis, iusti appellatio suadet: iustum enim ad differentiam non iusti appellari debere, plùs quàm manifestum est. Quod est pactũ à Bartolo definitum: quod nempè stat in puris terminis conuentionis, nihilque aliud in se habet, quàm pactum, conuentionemque esse; non obligationem, non causam, aut quid simile; ad quod reducenda sunt pacta contra bonos mores, impossibilia, &c. Et hoc conuenit cum pacto quouis, quòd in vtroque est, in idem placitum, & consensus, iuxtà pacti diffinitionem, de qua in l. 1. in principio. ff. de pactis. Differt autẽ, quòd illud, id est iustum, naturali-

ter

ter obligat; hoc verò etiam de iure gentium, &
11 sua natura nudum est. † Videamus exemplum, quod à nemine traditũ est; Sum profecturus Romam, amicus Neapolim, conuenit inter nos simul iter facturos; quid hæc est conuentio? pactũ quoddam nudum. Est ne obligatorium? Minimè gentium. Non enim in conuentione tantum
12 consistit obligatio; † sed in eo animo, vt obligatio nascatur: vt planè probat eleganter Iulius Paulus in l. obligationum substantia. ff. de action. & obligation. Si verò huius pacti nuditatem cum alterius conferas, hoc verè, & de sua natura nudũ esse videbis; alterum verò ex positione. † Ex quo
13 pacto, quod verè nudum est, actionem oriri de iure Canonico, vel etiam Regio, si concedas, non parum errabis. Vbi enim obligatio proprijs viribus non consistit, neque officio Iudicis, neq; Prætoris imperio, neque legis potestate confirmatur, vt optimè Papinianus ait in l. obligationes, quæ. ff. de actionib. & obligationib. Vnde, si ad Prætorem irem etiam in Hispania, vt amicum simul mecum proficisci cogeret; si ad Iudicẽ Ecclesiasticum properarem; siue ad denunciationem Euangelicam (vt doctores aiunt) recurrerem, ridendus essem. Ego enim, etsi Prætor hispanus, etsi Iudex ecclesiasticus, etsi etiam sacerdos in foro conscientiæ, id seruare aliquem non cogerem;

neque,

neque, vt credo, aliquis faceret. Quamuis etenim ius Canonicum generaliter disponat, pacta esse seruanda: & quamuis ius Regium actionem ex pacto concedat; id de hoc pacto nudo, quod verè ex se, & sua natura nudum est, interpretari non potest: namq; repugnat eius naturæ, de
14 qua nullam habet obligationem. † Actio autem est obligationis correlatiua, vt nouè se considerasse ait Bartolomeus de Albornoz in arte contract. lib. 1. titulo 1. quod anteà docuerat Seneca de benefic. lib. 5. c. 7. & nos latius in sequenti capite explicabimus. Cum ergo repugnet pacto verè nudo esse obligatorium: igitur ex eo actionem dari. Quod de iure Regio minus habet difficultatis; quia lex illa, ex qua actionem da-
15 ri de pacto nudo doctores astruunt, † quæ est in noua compilat. l. 2. titu. 16. lib. 5. tantum seruat naturam obligationis naturalis, ita vt ex ea semper det actionem: quod intellige, nisi lex resistat, vt in pupillo, &c. Vbicunque enim obligari constiterit, actio per illam legem conceditur, non tamen ex pacto verè nudo, in quo obligatio nulla est. Ideoq; aptissimis verbis vtitur prædicta lex, dum ait: *Que de qualquiera manera, que vno se quiera obligar à otro, quede obligado.* At in pacto hoc nudo neque se quis obligare intendit, neque potest. Non enim erit tunc pactum

ex se nudum; non ergo de eo loquitur lex illa. Quia tamen aliquid noui inducere insinuat; iam nobis differentia inter iura aperienda est. Quæ omnia, vt rectius intelligas, est obseruandum, iuris antiqui Romani cõditores, videntes inter pactũ, seu conuentionem obligatoriã, & nõ obligatoriã: id est, inter pactum iustũ, & non iustum, sæpissimè parum interesse, cũ semper esset duorũ in idem placitum, & consensus, & animus obligandi esset
16 decultus; † solemnia verba instituerũt, formulam que obligatoriã, vt ea vtentes obligandi animum aperirent. Vnde rectè Iulius Paul. li. 5. sententiarum recept. titulo 7. obligationum firmandarum gratia, inquit, stipulationes inductæ suntque quadam verborum solemnitate cõcipiuntur, & appellatæ, quod per eas firmitas obligationũ con-
17 stringitur. † Estq; stipulatio idẽ, quod firma con-
18 uctio, ab stipulo, antiquis firmo, deducta; † vt deducit Iustinianus in princ. Institu. de verborum obligat. Quam ethymologiã magis probabis, si originem stipulationum consideres. Neque quidem assentior Catelliano Cottæ in memorabilibus suis, verb. stipulum, qui Iustinianum ex hac deductione reprehendit, acsi non haberet Iustinianus eiusdem sententiæ Iulium Paulum autorem in d. titulo 7. Quem vnum, Catellianis, & Beroaldis millibus anteponendum non dubito. In-

quit autem cum Beroaldo Catellianus, ſtipulum pro firmo apud receptæ fidei autores ſe non inuenire, acſi legerit antiquos omnes, & illos præcipuè, qui antiquorum nomine, Iulij Pauli temporibus,continebantur; qui omnes penè in Italię vaſtationibus ad vnum perierunt. At id Paulus atteſtatur, & cum eo etiam Iſidorus lib. 5. Ethymolog. impudentes nimis, ſi atteſtentur, quod non vidiſſent. Et ego ſanè illorum ſententiæ à Iuſtiniano approbatæ refragari, impium eſſe exiſtimo: cum ethymologia hæc magis, quàm alia ſtipulationis naturæ conueniat, quæ obligationum
,, firmitatem oſtendit. Vnde apud Plautum, Pſeu-
,, dolus, Roga me inquit, vt me effecturum tibi,
,, quod promiſi, ſcias. in act. 1. Scen. 1. & iterum in act. 4. Scen. 6. Symo in eandem ſententiam alloquitur. Et Impp. etiam in l. petens.
,, C. de pactis. petens, aiunt, ex ſtipulatione, quę
,, placiti ſeruandi cauſa interpoſita eſt. Cum ergo hanc formam obligationis reſtituerint, factum eſt, vt alijs conuentionibus, quæ non haberent nomen, aut figuram contractus, iuxtà dictam. l. Iuriſgentium. in quibus neq; negotiũ ciuile verſaretur, iuxtà. l. ſolent. ff. de pręſcript. verb. ſi non eſſent ſpecialiter à lege approbatæ, iuxtà legem legitima. ff. de pactis. alijs inquam omnibus, etſi obligatorijs ex ſe, nullum robur relinque-

re-

retur, quia de substantia obligationis iam in his
19 stipulationem requirebant. † Vnde Modestinus
in lege obligamur. ff. de action. & obligationib.
,, verbis nos tantum obligari ait, cum præcedit in-
,, terrogatio, & sequitur responsio; id est, cum in-
,, terponitur stipulatio. Quod idem Iustinianus in
prin. Instit. de verb. obligat. repetit. Atq; exin-
de Iulius Paul. cum in pactis factum versari di-
xisset in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de
,, pactis. addit in stipulationibus ius cõtineri. Quo
est etiam factum, vt plura pacta, quæ ex se obli-
gare poterant, nuda, & infirma remanerent. Si-
cut his temporibus est circa matrimoniũ per Con
ciliũ. S. S. Tridentinũ effectũ. Nam etsi ante illud
firmum esset matrimoniũ, si consensus accederet,
vt idem Concilium sub pęna anathematis confi-
tendum proponit: vt tamen certius libera volun-
tas, & contrahẽdi habilitas cognoscatur, quasdam
solemnitates statuit, quæ si omittantur, nihil agi-
tur; licèt de se posset aliàs ille consensus obligare.
Sic in pactis, cum stipulationis solemnitatem Ro
mani induxissent, vt animum obligandi cognosce-
rent: nisi ea adhiberetur, pactum inutile re-
manebat, quod aliàs fortè obligatorium foret.
20 † Quando nempè animo obligandi esset pactum;
quod est pactum iustum, in quo obligationem
naturalem considerabãt. d. l. Stichum. §. natu-

ralis. ff. de solution. Ne tamen obligatorium hoc forte pactum, de iure ciuili infirmum, inutile prorsus remaneret; sicut solutio naturalis debiti repetitionem apud eos impediebat: ita & implementum huiusmodi pacti exceptionem parabat; ita, vt post agnitam obligandi volūtatem, per paciscentis factum, obligationem tuerentur. † At ius
21 Regium iniustum prorsus putans, obligatoria quandoque pacta actionem non parere: omnibus pactis, quæ obligationem continent, actionem
22 tribuit; † etiamsi stipulatio non sit interposita. Quod verba prædictæ legis consideranti palàm erit: quæ sunt. *Pareciendo que vno se quiso obligar à otro, sea tenudo de complir aquello, aque se obligo; y no pueda poner exception, que no fue hecha stipulacion, que quiere dezir prometimento con cierta solennidad de derecho*. Ex quibus cognosces differentiam inter ius Regium, & ciuile. Non vt Regium actionem ex verè nudo pacto concedat, quod esse non potest, vt supra diximus; sed quòd stipulationis solemnitatem tollendo, ex omni obligatorio pacto actionem tribuat; & nudum pactum ad suam naturam reducendo, in angustiores fines concludat, quod anteà latius euagaba-
23 tur. † Et idem prorsus dicendum est de iure Canonico, dum pacta seruari iubet. Seruat igitur prædicta lex Regia obligationis, & actionis

re-

relatiuorum naturam. Iam ergo, etsi pacta non adijciantur incontinenti contractui, vel etiam ante implementum; dum tamen obligatoria sit conuentio, sitque pactum non nudum ex se, id est omni obligatione non destitutum, per hanc legẽ, iusq; Canonicum promissum est ea valere; eruntque iam omnia pacta non nuda de sua natura, fa-
24 cta legitima, & lege approbata. † Vt iam non dupliciter possit considerari pactum nudum, vt considerari poterat in iure ciuili: nempè nudum ex sua natura, id est conuentio sine vlla obligatione, animo, aut habilitate obligandi; qua ratione Bartoli diffinitionem probauimus; & conuentio obligatoria quidem ex se, tamen ob dubium voluntatis obligandi à lege destituta, iuxtà Baldi dif-
25 finitionem. † Etenim nulla pacta de iure Regio destituuntur, nisi ea nuda ex se, & non obligatoria sint. Et exinde erit alia differentia, quòd iam non erit verum, si asseramus pacta nuda ex-
26 ceptionem producere. † Cum enim nullum sit pactum nudum, nisi non obligatorium, etiam naturaliter: nulla obligatio, ne quidem naturalis, exceptionem parere non potest, quæ ex aliqua obligatione, vel etiam naturali oritur. Aut igitur habebit pactum simul actionem, & exceptionem, pro modo opponentis; aut nihil ex his; quia iam quod est pactum nudum, nullam in se habet obliga-

ligationem. Vnde neque recipiendum eſt, quod dicitur de denunciatione euãgelica ad validitatem pacti; neq; quod inter mercatores fiat, quos huiuſmodi pacta nuda neque ſeruare, neque eos ſuos conſules ad id cogere, experientia ſatis demonſtrat: cum ſæpè apud Ianum medium conueniant, ſe ſimul negotium aliquod tractaturos, quod non efficiant: & effecturos quod non tractent. Quæ omnia, ita mihi, & vera, & perſpicua videntur, vt non ſit opus in eorum demonſtratione longius immorari.

Quo iure ſint inuentæ actiones, & quomodo ſe habeant ad obligationem. Cap. X.

1 *Actio dupliciter conſideratur: non tamẽ de iure Regio. num. 16.*

2 *Actio eſt correlatiua obligationis; & tunc eſt de iure gentium, num. 6.*

3 *Actio, & obligatio ex animo, & conſenſu oriuntur.*

4 *Contractus nomen dicit vltrò citròq; obligatorium, & non comprehendit ſtipulationem. num. 5.*

5 *Vt ſit obligatio neceſſariò requiritur, quod alteri quæratur.*

8 *Actio*

8 *Actio sumitur sæpius pro formula, & iure deducendi debitum in iudicium; & tunc est de iure ciuili. numero. 9. & obligationis filia. numero. 10.*

11 *Obligatio iurisgentium, aliquando iure ciuili non reputatur obligatio, & est eo iure sterilis quandoque, numero. 13.*

12 *Actiones esse de iure ciuili, qua ratione intelligendum.*

14 *Intellectus. l. 2. titulo 16. lib. 5. compilat.*

15 *Pupillus, seruus, & similes non habent legitimum animum ad se obligandum. unde nec se uelle obligari censentur.*

VM actionis, & obligationis naturam cognoscere, ad ea, quæ in superiori animaduersione tradita sunt, maximè conducat; vt clarius lex illa compilationis. 2. tit. 16. lib. 5. intelligatur, fuit hic necessarium de eisdem tractare. Vt verò ab origine actionis id repetamus, eam à iure ciuili ortum habuisse, communis omnium doctorum traditio est: quod tamen non probat Vldaric. Zasius. lib. 2. singular. respons. c. 5. num. 7. Ego verò antiquorum sententiam, & ipsam simul Zasij obseruationem defendi posse arbitror; reprehensionem
1 tamen non probo. † Est enim animaduerten-

tendum, actionem dupliciter considerari posse,
2 quod docto. non considerarunt. † Estq; actio
aut correlatiua cuiusque obligationis, quæ simul
cum ea sit; aut formula quædam; seu iuxtà diffinitionem Celsi, in l. nihil aliud. ff. de actionib. & obligationib. & Iustiniani in princip. Instit. de actionib. ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur, (possem obscurius hác distinctionem confingere, quod quibusdam placet, dum in medio iure philosophari student, qui sumi actionem, aut in abstracto, aut in concreto dicerent..) Primo modo sumpta actio correlatiua obligationis, ita se habet ad eam, vt nulla sit obligatio, quam actio non comitetur, iuxtà correlatiuorum naturam, quæ vnum sine altero esse non patitur. Vnde Seneca de actione, & obligatione intelligendus libro 5. de benefic. c. 7. Debitor nõ est sine creditore, inquit, nõ magis quàm maritus sine vxore; aut sine filio pater. Vbicunque ergo obligatio est, ex sua natura actionem simul esse desiderat: quæ nullo alio modo per se, quàm cum
3 obligatione considerari potest. † Qua ratione, & actio, & obligatio ex animo, & consensu originem ducunt. Nam ex contractu æquè procedere, si quis cum Albornozio in lib. 1. artis cõtractuum, quam nostro idiomate satis acutè scripsit, titulo primo, affirmet, non parum errabit.

Actio

Actio enim non solùm ex contractu, aut etiam ex maleficio, quod ad contractum etiam refertur ab Arist. in lib. 5. Ethicor. ad Eudemum; aut ex quasi contractu, & maleficio; sed ex varijs causarum figuris ortum habet. l. 1. ff. de action.
4 & obligationib. † Et si rem attendamus, & propriam contractus significationem, quòd dicit vltrò citróq; obligationem, vt docet Vlpianus in l.
5 Labeo. ff. de verb. signific. † non potest comprehendere stipulationem, quæ non vltrò citróq; obligat: sed ad dandum fortè, aut faciendum mihi aliquid alium alligat, etsi ego ad nihil dandum, vel faciẽdum sim obligatus. l. obligationum substantia. ff. de action. & obligationib. Non ergo ex contractu, ex conuentione aliqua, aut quasi conuentione. argumẽ. l. obligamur. ff. eodem titulo de actio. ortum habet, & actio, & obligatio; vel, si mauis, ex animo obligandi, & consensu. Nam, vt rectè agnouit aliquando Iulius Paul. in d. l. obligationum substantia. ea in
6 animo obligandi consistit; † cum præcipuè hoc modo sumpta actio, & obligatio sit naturalis, & Iurisgentium, quo ad obligandum, sufficit conuentio quæuis, aut quasi conuentio, cum hoc animo, & consensu. Qua ratione Iurisgentium esse actionem omnino est cum Zasio asserendum. Namque animus obligandi, & cõsensus iure hoc

L indi-

7 indiſtinctè obligant. † Et vt ſit obligatio, neceſſa-
rium eſt, vt alteri quæratur; quod optimè pro-
bat Seneca in d. c. 7. & 8. Vbi ergo alteri quę-
ſita fuerit, is habet actionem aduerſus obligatum;
ita vt obligatio neq; alio modo conſiderari poſ-
ſit, quàm reſpectu actionis quæſitæ alteri; neque
actio, quàm reſpectu obligationis, qua altre
8 aſtringitur. † At, ſi actio ſumatur, vt formula
quædam, ſeu ius in iudicium deducendũ, vt ſum-
pſerunt antiqui, dum formulæ, & actionis nomi-
ne promiſcuè vtuntur: Vnde Cicero. 3. officio-
,, rum. nondum, inquit, Aquilius protulerat de
,, dolo malo formulam. & Vlpianus in fragment.
titulo 25. fideicommiſſa non per formulam pe-
tuntur, vt legata, ait: & Paulus in l. ſi ſeruus.
ff. de furtis. qui vulgarem formulam dixit, om-
nes de actione intelligẽdi: qua etiam ratione do-
ctores noſtros ſæpè ſæpius accepiſſe, plus quàm
9 manifeſtum eſt. † Tunc ergo eam iuris ciuilis
nuncupandam, cum ipſis fateri oportet. Neque
10 tunc eſt obligationis correlatiua: † ſed potius
filia, vt quæ ex ea oriatur. iuxtà. l. licet. §. ea ob
ligatio. ff. de procur. vt non rectè doctores no-
ſtros generaliter accuſaſſe, vbi ſupra, Albornoz-
zium pateat. Non tamen oritur ex quacunque
obligatione; quod, ſi eſſet eius correlatiua, ne-
ceſſarium foret: vt de actione Iuriſgentium ſu-

pra

11 pra diximus. † Illa namque obligatio, cum aliquando non astringat necessitate præcisa, obligatio à Iurisconsultis non reputatur. argumẽ. l. in vendentis. C. de contrahẽ. emp. & exinde actionem, quæ sit ius persequẽdi in iudicio, parare nõ potest. Oritur ergo ex obligatione, vt eam diffinit Iustinianus in princip. Instit. de obligat. Vbi
,, ait, obligatio est iuris vinculum, quo necessitate
,, astringimur alicuius rei soluendæ, secundum no-
,, stræ ciuitatis iura: † vt verè actionem, quam
12 iuris ciuilis esse fatemur, ex obligatione ciuili procedere simul fateamur. Esse etiam hac ratione iuris ciuilis probabis, si consideres. l. 2. §. deinde. ff. de origine iuris. ex qua id doctores deducunt. Inquit enim ibi Pomponius, actiones compositas fuisse, vt non prout quisque vellet, eas institueret. Si enim compositæ sunt à iure ciuili ius gentium coarctanti, neq; eidem per omnia inseruienti, erunt iuris ciuilis censendæ, ex his, quæ supra in c. 4. annotauimus. Vnde rectè eas Pomponius legitimas vocat, id est, iuris ciuilis, vt ex l. legitima. ff. de pactis. patet; vbi & nos animaduertimus. Licèt tamen sublatæ fuerint scrupulosę illæ solemnitates, cùm remanserint nomina, & effectus deducendi in judicium ciuile debitum, vt verè sint nunc etiam formulę actiones: quod optimè annotat Ias. in princip. Instit. dę

actio. numero 24. vix erunt, si hac ratione cōsiderentur, iuris ciuilis nō censendæ. Cum videamus non semper ab obligatione naturali, & quæ iure gentium consistat, produci hanc actionem, quę in iudicium deducatur. Quod futurum esset, si hac ratione sumpta, actio esset iurisgentium; quæ tamen non est obligationis naturalis, & de iure gentium correlatiua: sed ex obligatione perpensa ad Romanæ ciuitatis iura orta, vt supra di-
13 ximus. Vnde est aliquando hoc modo obligatio, quæ non parit, & sterilis, quæ non parturit; nisi quandoque abortum faciens, & exceptionem producens, aut soluti repetitionem impediens; & tamen ea, actionē iurisgentium, de qua Za-
14 sius, simul non habere nequit. † Ex quibus intelliges. d. l. compilationis nouæ, quæ cum actionem ex quacunque obligatione, vbi sit animus obligandi, concedat: nihil tamen actionis meminit, sed ait. *Mandamos que vala la obligacion, en qual quier manera que vno se quiso obligar à otro*. Quia nempè ad hoc, vt actio producatur ex obligatione, satis est obligationem esse. Ideo autem obligatio naturalis actionem de iure ciuili non habebat, quia eo iure nulla erat obligatio; nisi per abusionem obligatio diceretur. l. fideiussor. §. fideiussor. ff. de fideiussor. Cum ergo per illam legem omnis obligatio naturalis, cum animo,
&

& conſenſu legitimo, vim habeat ad obligandum, etiam ſecundum noſtræ ciuitatis, id eſt, huius Regni, iura; habebit & ſimul actionem, eamque iuris gentium; quia in approbanda illa obligatione, quæ iam erat, nihil iuri gentium lex illa ad concluſionem neceſſariam eliciendam addit. Vnde optimè in ea Rex Alfonſus ait. *Mandamos que vala la obligacion.* Illa nempè, quæ de iure gentium iam erat, licet de iure ciuili nihil prodeſſet. Dixi tamen, omnem obligationem naturalem cum legitimo animo obligandi; quia illa obligatio naturalis, quæ non habet legitimum obligandi animum, id eſt à iure ciuili approbatum; ſiue, ſi mauis, non reprobatum; nihil, etiam poſt il-
15 lam legem, habet roboris. † Qualis eſt obligatio pupilli, ſerui, & prodigi, & aliorum, quorum conſenſus nullus eſt. In quibus, cum non ſit conſentiendi habilitas, & poteſtas; de illis loqui lex illa non poterit; quæ inquit, *Pareſcien-*
16 *do que vno ſe quiſo obligar à otro.* † Iure enim ciuili non reputatur velle obligari, qui nõ poteſt. Iam ergo ex illa lege corruet differentia omnis inter actiones de iure gentium, & ciuili; ac obligationis naturalis, & ciuilis; niſi in illo tantum caſu, quo contrahentium animus non ſit legitimus. Et verè erit recipiendum, tamquam generale principium, quod omnis actio, & obli-

gatio

gatio ortum habentes ex animo, & consensu; sunt correlatiua; ita, vt non sit obligatio sine actione; neque actio sine obligatione; nisi consensus desit, aut à lege improbatus sit.

De ratione. L. Sed etsi. 28. §. fin. ff. de iudic. Cap. XI.

1 *Non videtur in iudicium venisse, quod post inceptum iudicium accidit.*
2 *Nascituro maximè prospiciunt iura.*
3 *Intellectus. l. cum quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hæred.*
4 *Intellectus l. antiqui. ff. si pars hæredit. pet.*
5 *Antinomiam in iure excusare debemus.*

ORTVO patrefamiliàs, vxore grauida relicta, & vnico filio; ab eo partem dimidiam debiti peti nõ posse, Paul. scribit in l. sed etsi. §. fin. ff. de iudic. In cuius explicatione, ac ratione pauca tradit Accursius; nulla penè Bartolus, & doctores; acsi ea Iurisconsulti sententia difficilis non sit. Cum enim filius hæres sit ex parte dimidia, vt Vlpianus ex Pomponio probat, in l. cum quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hæredit. pro dimidia crediti agere posse, dicendum erat. Quam tamen

Pau-

Pauli, vt intelligamus, decisionem, eundem Iurisconsultum, vt audiamus, necesse est. Qui in
1 l. non potest. in eodem titulo. de iudic. † Non
„ potest videri in iudiciũ venisse, inquit, quod post
„ iudicium acceptum accidisset; ideoque alia inter-
„ pellatione opus est. Cum ergo tempore accepti iudicij possent plures nasci, dimidium credi-
2 ti peti non poterit. † Antiqui enim libero ventri ita prospiciebant, vt in tempus nascendi omnia ei iura integra seruarent. l. antiqui. ff. si pars hæredit. petat. Neque etiam ex eo, quòd vnus natus sit, confirmatur petitio; cum id, post iudicium acceptum, euenerit; plus enim peteret filius à principio, dimidium petendo. Vnde iudicium nullum erit, vt Iurisconsultus ait, ob nostram inscitiam; quare alia interpellatio est necessaria, vt in illa l. non potest. Qua ratione, responsum hoc pertinebit ad titulum, de iudicijs, cui subijcitur. Addit tamen Iulius Paul. partem quartam peti debuisse; quia incertum est, an tres nascerentur. Quod, licèt rarum, quia tamen aliquoties contingens, respiciunt iura: præcipuè, vt nascituri damnum præcaueatur. Sic enim intelligenda est, d. l. antiqui. ff. si pars hæred. pet. de qua & Alciatus libr. 2. dispunction. cap. 2. Ex quo fortè, quia ex eodem lib. 17. Pauli ad Plautium, lex hæc, & illa desumpta est, infert Iuris-

risconsultus, partem quartam peti debuisse; vt nempè iura integra nascituris conseruentur. Quod, cum sic statutum sit, ne plus petat filius, vt diximus, pro parte quarta debet agere. Et si plus petierit, quia etiam, vno nato, certitudo post iudicium acceptum accidit, nihil agit. Quorum omnium rationes congerit post decisionem
3 Iurisconsultus. † Quod verò Vlpianus ex Pomponio refert in d. l. cũ quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hæred. veritatem respicit, etsi ignoretur, de qua in illo titulo: quo ad acquirendam nempè hæreditatem; quam ignorans quisque acquirit; vt & in illo. §. quid si vnũ. & in tota lege probatur. Erit igitur pro parte dimidia hæres is filius, si prægnans vnum gerit, nec per rerum naturam alium partum formare potest; non tamen
4 habebitur, vt hæres, nisi pro quarta, † iuxtà d. l. antiqui. quia id, etsi certum sit, nos ignoramus, & omnia iura integra ventri conseruare, quoad potuerit euenire, debemus. Erit hæres pro dimidia ad hoc, vt cum vnus tantum formatus sit; in dimidia semper fructus, accessionesque hæreditatis acquirat ignorans. Habebitur autem pro quarta parte hæres, si petat in iudicio ante partum: quia incertum est, an tres nascituri sint; quibus integra iura reseruare æquum est. Quæ quidem interpretatio ad dictam legem. cum quidam.

dam. §. quid si vnum. diuinatoria non est. Nam, vt aduertit Zasius in l. singularia. numero 19. ff. si cert. petat. non omnis diuinatio prohibita est; sed impertinens, & intempestiua. Hæc autem explicatio maximè congruit verbis vtriusque legis; maximè etiam titulis, sub quibus collocantur. Lex antiqui. si pars hæreditatis petatur. est in titulo, in quo de petitione in iudicio, vt patet. At d. §. quid si vnum. in titulo. de acquirenda hæreditate. in quo veritas, etiam ignorata, consideratur; sicut in illo, ecòntrariò ignorantia veritatis respicitur. Aliàs quidem, vt fecit in d. §.
5 fin. Accurs. † necessarium erit, antinomiam inter illas leges esse fateri; & in d. §. quid si vnum. Pomponij reprobatam opinionem referri. Quod mihi durius videtur, cum ad concordiam, supradicta ratione, reduci possint; & ex nostrę legis decisione, & vtriusque rubrica intelligi.

Quid sub nomine, periculi, intelligendum sit, in L. si quis nec causam ff. si cert. pet. Cap. XII.

1 *Intellectus. L. rogasti. ff. si cert. pet.*
2 *Periculi nomen, casus fortuitos etiam comprehendit.*

3 *Necessitas deponendi, non minuit culpam in accipiente, sed auget.*

4 *Verba legum impropriè accipere, vt intelligantur, est leges non intelligere.*

5 *Depositum in l. si quis nec causam. ff. si cert. petat. non est à principio mutuum reputandum.*

6 *Dantis, & accipientis discordia circa contractum; eundem nullum reddit.*

I QVIS nec causam, nec propositum fœnerandi habens, deposuerit pecuniam apud eum, qui empturus prædia, mutuam desiderabat; licèt noluerit crediti nomine, antequàm emisset, suscipere, vt si emisset, crediti nomine obligatus esset: hoc depositum periculo esse eius, qui suscepit, Vlpianus probat, in l. si quis nec causam. ff. si certum petatur. Quod periculum, vt tantum de culpa teneatur, intelligit cum Azone, Accursius, & cum Accursio, Bartolus, & communiter scribentes. Ioannes contra, periculum, etiam casus fortuiti propriè explicat. Cuius opinionem, licet ab antiquis reprobatam, defendit latè Ioannes Igneus, in repetitione. l. contractus. à numero 14. ff. de regul. iur. Qui cum hanc sententiam alijs argumentis rectè probauerit; ego ex ipsius Iurisconsulti verbis elici existimo; vt nihil magis, quàm Azonis,

&

& ſequacium ſententia eis obſtet. Ad quod non me inducit, quòd hoc depoſitum ſit mutuum reputandum, contra ipſius Vlpiani appellationem;
1 † ſed diſtinctio tantum legis. rogaſti. ff. eodem titulo, ſi cert. petat. Quam in ſuæ deciſionis probationem, Iuriſconſultus adducere videtur,
„ dum ait: Nam & qui rem vendendam accepe-
„ rit, vt pretio vteretur, periculo ſuo rem habebit. Namque. l. rogaſti. verba illa, ſine culpa tua, intelligere de leui, vel lata, diuinatio eſt; & contra diſtinctionem Vlpiani, in l. ſi gratuitam. §. 1. ff. de præſcript. verb. Vbi probatur, quod ſi is, qui accepit rem vendendam, rogauit, ipſi perit; ſi is qui dedit, ipſi: ſi verò neuter, ſed conſenſerunt; dolus, & culpa præſtatur. Si ergo tãtum de dolo, & culpa teneretur is, qui rogauit: ſtare non poſſet illa diſtinctio. Cum enim dolum, & culpam ſolùm præſtet, qui accepit, in l. apud Labeonem. §. fin. ff. de præſcriptis verb. quia dantis quoque cauſa miſſum fuit. Si ergo ſolùm accipientis verſaretur cõmodum; teneretur etiam de caſu fortuito. Ad eum igitur, qui rem vendendam ſibi accepit, periculum rei pertinet.
2 †. Quod periculum omnem caſum, etiam fortuitum, comprehendit: vt patet ex titulo, de periculo, & commodo rei venditæ. Cum autem lex hæc. ſi quis nec cauſam. quam interpretamur,

M 2 re-

regulari debeat ſecundum diſtinctionem illarum; quia id, in ſuę opinionis confirmationem, vt diximus, adducit Vlpianus: Diſtinctio verò illa no bis ſatis ex illis legibus patet; de cuius ea parte agit in noſtra lege Iuriſconſultus, cum ſibi, & ad ſuum commodum accepit is, cui pecunia tradita eſt. In quo membro, cum in d. l. rogaſti. dicat idem Vlpianus, quòd ſi non fuit cauſa vendendi, & maximè, ſi ſine vſuris credidit, accipientem teneri, & ipſi rem perire; niſi hic idem operaretur periculum, quid comminiſceretur Iuriſconſultus dantem, neque cauſam habere, neque propoſitum fœnerandi? vt id, quod incrementi cauſa, & per exagerationem addidit in d. l. rogaſti. Vlpianus, ibi, maximè ſi ſine vſuris credidit. hic locum habere doceat. Neque verò, quòd neceſſitatem proficiſcendi habuerit, in hac lege, qui depoſuit, ſua etiam cauſa depoſitũ eſſe dicit.
3 † Nãque ex neceſſitate deponere, non ſolùm non minuit culpam in accipiente, ſed auget: vt patet in l. 1. §. 1. ff. depoſiti. Licèt ergo fuerit neceſſitas hæc, cauſa prius deponendi; nullum tamen erat commodum deponentis, qui ſine vſuris illico credere paratus erat; niſi quòd alius, antequã emeret, nollebat ſe crediti nomine eſſe obligatum. Fuit ergo accipientis cauſa depoſitum; vt ſi emeret, præſtò eſſet ad manus pecunia, vt conuer-

uerteretur in creditum. Vnde patet, periculum hic propriè accipiendum, secundum Ioannis opinionem, & vsitatum Iurisconsultis dicendi modum, qui vbi periculum ad aliquem pertinere dicunt, hoc intelligunt. Ad quod possem (quod alius dixit) vno spiritu sexcentas citare leges. Vnde aliter periculum in l. hac interpretari, erit cōtra ipsam: erit etiam culpæ interpretatio illa Azo-
4 nis in d. l. rogasti.† Verba autem duarum legum, vt intelligantur, impropriè accipere, est quidem leges non intelligere. Cum ergo præcipuum fundamentum, cui innitebatur illa Accursij opinio, sit euersum; non erit opus alia argumenta, quibus innititur Bartolus, & alij, refellere; cum sit id optimè à Ioanne Igneo factum, ne sit opus etiam, eius scripta transcribere. Quod meæ consuetudinis non est, vt id consultò faciam: ignorans aliquando ne facerem, omnem operam posui; si fecerim, alij iudicabunt; mihi enim conscientia est in mille testes. Illud tamen cum eo-
5 dem Ioan. Igneo non probarem, † quòd in nostra lege, depositum illud sit mutuum iudicādum, cum noluerit alter contrahentium crediti nomine se esse obligatū. Neque etiam deponentē à principio mutuam pecuniam dedisse, est existiman
6 dum; † illa enim dantis, & accipientis discordia nullum contractum redderet. argumen. l. si ego.

eodem

eodem titulo. si cert. pet. Fuit ergo depositum in hac l. si quis nec causam. cum illis tamen qualitatibus, quæ eius naturam, quo ad periculum prę standum, mutant: exemplo rei ad uendendum traditæ.

De intellectu. L. repetitio. ff. de condict. indebiti. Cap. XIII.

1 *Intellectus. l. de hæreditate. C. de petitione hæreditatis.*

2 *Qui accipit nomine veri debitoris, à vero debitore accipit.*

3 *Intellectus. l. si pœnę. §. 1. de condict. indebiti.*

OLENT ij, qui singulare inter aliquos certamen pacare volunt, in se eorum iram conuertere, siue etiam eorundem fautorum. Quod ne mihi in hac conciliatione eueniat, non parum timeo; cum inter arma, & armatos ad conciliandum penè nudus prodeam. Scripserit enim cum Pomponius in l. si pęnę. §. ,, 1. ff. de condict. indebit. Quamuis debitum sibi ,, quis recipiat; tamen si is, qui dat, non debitum ,, dat, repetitio competit. Et Iurisconsultus Paul. ,, in l. repetitio. ff. eodem titulo, dicat, Repetitio nul-

,, nulla est ab eo, qui suum recepit: tametsi ab alio,
,, quàm à uero debitore solutum est. Budeus in annotationibus ad L. fin. ff. de ædilitio edicto. antinomiam, & veram repugnantiam inter hæc Iurisconsultorum responsa, esse asserit. At contra Zasius in dissolutionibus, antinomiam id negat. Negat etiam Petrus Stella in repetitione d. l. repetit. Et inter eos antinomia est; &, quod dixi, singulare certamen. Zasius enim Accursium, & antiquos sequutus, intelligit Iulium Paulum in eo, qui soluit nomine veri debitoris. At contra Stella in eo, qui recipit suum, cuius ipse dominus est, ad quod & habet rei vendicationem. Et vterque in alterum irruit, opinionemque suam argumentis defendit. Ego quidem Accursij, & doctorum doctrinam verissimam puto, argum. l. in summa. §. fin. ff. eod. vbi Iurisconsultus in
1 debitum describit. Quæ & defendi potest † quoad l. de hæreditate. C. de petit. hæred. Ibi enim hæreditatis nomine soluit, qui erat hæreditatis bonæ fidei possessor, vt ibi exprimitur; quod hoc operatur. At quoad d. l. repetitio. vera esse non potest; non enim ex eo decidit Paul. quod debitoris nomine soluerit; quod, si esset, expressisset. Tum etiam eodem argumento. l. in summa. §. fin. quia tunc nomine veri debitoris soluendo,
2 † verum non esset, quod Iurisconsultus ait, à

non

non vero debitore accepisse, cum eius nomine esset solutum. Vnde verissimè corruit intellectus Zasij. At neque Stellæ interpretatio stare potest, ex plurimis, quæ contra eum latè tradit Zasius. Et quia, vt idem ait, titulo de condictione indebiti, lex illa non conueniret. Neque creditor etiam recipiens appellari poterat, neque eius respectu, aliquis verus debitor. Nam, vt ait Seneca libro quinto, de benefic. cap. 8. Verbum
„ debere, non habet locum, quando alius non dat,
„ quàm qui accipit, sed vnus atque idem. Cum demum vtriusque sententia tuta non sit, & alter alterius, optimis argumentis, opinionem reprobauerit, non erit mihi opus eadem argumenta refellere; sed tantum vtramque legem exemplificare in condictione indebiti, quod Zasius in Stellæ intellectu desiderat, sicque aptè litem compo-
3 nere; id autem fiet exemplo. † Debentur, putà mihi decem à Titio; soluit mihi Seius, non Titij nomine, vt doctrinam Accursij excludamus. Quamuis ego decem mihi debita recipiam, tamen quia is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit; vt in hac solutione, dantis, non accipientis, persona consideretur, iuxtà d l. si pęnę. §. 1. At debetur mihi Stichus à Titio, eundem mihi soluit Seius: tunc repetitio nulla est, quia meum recepi, quamuis à non vero debitore so-

lutum;

lutum; vt in hac ſolutione accipientis perſona inſpiciatur. Ratio autem differentiæ illa erit, quia ex parte rei ſolutæ, ſi decem recipio à non vero debitore, illa etiam, & mei reſpectu indebita ſunt; quia actionem, quam habeo, cum ſit obligationis correlatiua, non poteſt reſpicere, niſi obligatum. Vnde ſi reſpicias ſoluentem, ſi recipientē, ſi ſolutum, ſemper eſt indebitum; at in ſecundo caſu, ex parte rei ſolutæ, mihi debitum eſt; quia actio,quę mihi competit in Titium, eſt tantum reſpectu Stichi. Vnde ſemper obligatio perſonam eius comitatur; et ſi mihi ſolutum ſit, ſi me recipientem cōſideres, debitum eſt, & meum recipio. Si rem etiam debitā, tantum illud obſtat, quòd à nō vero debitore ſolutum eſt; quod tamen Iuriſconſultum non mouet, vt indebitum iudicet, quod rei, & accipientis reſpectu debitum ſit. Quia, ſi Stichus, vt indebitum, condicatur; non poteſt â vero debitore ſolui mihi alius Stichus, ſed idem ſoluendus eſt. Quid ergo, à me condicetur, quod mihi eſt reddendum? Vides ergo, ex æquo illas leges ſecundum earum verba, mentem, & deciſionem, interpretatas. Quæ interpretatio, neque repugnantiam, neque diuinationem vllam continet, & propriè vtramq; legem accipit. Vt l. ſi pœnæ. §. 1. intelligatur in debito generis, ſeu ſpeciei. At d. l. repetitio

in debito indiuidui. Quo intellectu, & omnium contraria, contentionesque vitabis.

De vera lectura. L. Iulianus. ff. de condictione indebiti. Cap. XIIII.

1 *Ex pluribus lecturis fit lex obscura.*
2 *Lex, quæ habet plures intellectus, non potest securè allegari.*
3 *Verus debitor, semper manet natura debitor.*
4 *Veritas errore rerum gestarum non vitiatur.*
5 *Post litem contestatam super debito, & ciuilis, & naturalis remanet obligatio.*

ÆPE admiror doctorum (vt vocant) varias lecturas: cum nihil in ipsis legibus videam, quod eos possit ad tot in-
1 tellectus afferendos inducere. † Fit enim crebrò clariss. lex, ex his obscura, & quę apertè decidit, in discrimen vocata; cum ipsis eisdem doctoribus
2 axioma sit, † legem, quæ plures habet intellectus, nō posse securè allegari. Quod si aliquando mirari licet, id est in l. Iulianus verum debitorem. ff. de condict. indebit. cuius Bart. plures lecturas adducit, & cum eo doctores, in re aperta

aperta hallucinati. Quorum rationes, & commenta, vt non commemorem, est obseruandũ, Iulium Paulum agere de condictione eius, quod verus debitor soluit post litem contestatam, & ante sententiam. Quod enim agat de eo, qui soluit ante sententiam, Iurisconsultus ipse ostendit, dum ait, manente adhuc iudicio. Quod Bartol. & docto. non animaduertisse, planè mirum est; cum nihil magis legis literæ contrarium sit, quàm debitorem soluisse post sententiam dicere; quod iam erat decisum in l. iudex. eodem titulo, de cond. indebit. & huius legis structuræ aduersari, iam infra ex alio capite probabimus. Neque aliud suadet versiculus ille, licet enim absolutus sit, natura tamen debitor manet. Pertinet sanè ad rationem decidendi, vt iam apparebit. Est autem decisio, quod is, qui soluit in casu proposito, repetere non potest. Erit autem casus, vt omnes oppositiones doctorum vitare possis, quod Titius verus debitor soluit decem Seio, quæ cum peteret Seius coram Iudice, Titio negante, lis est contestata: adhuc autem manente iudicio soluit; postea, pœnitentia motus, vult repetere, ad hoc nempè allegans, litem super his fuisse contestatam, & pendentem; respondit tamen cum Iuliano Paulus, quod repetere non potest. Quem casum cum agnouerint aliqui, inter quos & Co-

ſtalius in 3. aduerſariorũ parte, in d. l. Iulianus. non tamen efficaciter ipſis Iulij Pauli verbis probarunt. Probant autem Iuriſconſulti deciſionem prædictam, diſiunctione pulcherrima, & optimo exemplo; quæ vtraq; probatio, mentem eorum iuxtà caſum non obſcurè declarat. Aiunt ergo, nihil facere litis conteſtationem ad hoc, vt verus debitor ſoluens repetere poſſit; quia nullus caſus euenire poteſt, vt ſolués repetere poſſit. Si enim expectemus ſententiam, aut abſolutoria erit; aut
3 condemnatoria. † Sed verus debitor, licet abſolutus ſit, natura tamen debitor manet. Vnde nec abſolutus, nec condemnatus repetere poteſt. Condemnatus non, vt ſatis patet, quod Iuriſconſulti non probarunt. At neque abſolutus, optima illa à Paulo allata ratione, quia natura ſemper debitor manet; & ſententia, nec quicquam natu-
4 ram mutare poteſt. † Veritas enim, errore rerum geſtarum, non vitiatur, vt fert docta Vlpiani ſententia in l. illicitas. §. veritas. ff. de officio præſid. Cum autem natura debitor remanſerit, ſatis liquet repetere non poſſe, ex notiſſimo illo in hoc titulo principio; quòd is, qui naturale debitum ſoluit, non repetit. Vides ergo fortiſſimo argumento à Iureconſultis excluſam repetentis
5 intentionem; † quia nempè, & poſt litem conteſtatam, & ciuilis, & naturalis obligatio ſubeſt; vt

ex eodem Iuliano, refert Vlpianus in l. græcè. §. & post litem. ff. de fideiussoribus. & in nostra lege ex eo, quòd euenire non potest casus, in quo naturaliter non remaneat debitor; quod semper repetitionem impediet. Vt autem sic accipiendum esse hoc Pauli, & Iuliani responsum omnino pateat; præter supradicta, quæ mihi perspicua satis videntur, est etiam obseruandũ, parificari à Iuliano solutionem hanc cum illa, ꝙ soluit quis obligatus sub conditione, siue nauis venit, siue non venit. Quia ex vna causa origo alterutrius solutionis proficiscitur; nempè ex eo, quod alterum necessariò futurum est, & sic necessariò futura obligatio. Si autem casus huius legis, cum doctoribus intelligeretur de solutione post sententiam, nihil hæc similitudo conueniret. Soluens enim quia obligatus, siue venit nauis, siue non, ex vna causa alterutrius necessariæ solutionis obligatur ad non repetendum. At soluens post sententiam absolutoriam, ex vna causa vnius solutionis astringitur. Quomodo ergo dici poterit, certum esse ex vtroque casu debitum iri? Vnicus namque casus est, vnicaq; solutio: scilicet absolutum soluisse debitorem. Vnde patet responsum hoc Pauli, & Iuliani ita absque dubio interpretandum. Si verò diuersas alias lecturas admittamus, aut contra ipsorum mentem, aut extra casum intelligemus.

De locatione, an sit in ea necessaria pecunia numerata loco mercedis. Cap. XV.

1 Mercedem in pecunia numerata requirit locatio, & contra numero 2. in quo distinguitur, num. 3.
4 Locatio aut est faciendi, aut fruendi.
5 Intellectus. l. naturalis. §. at cum do. ff. de præscript. verb.
6 Ablatiuum absolutum conditionem importat.
7 Intellectus l. 1. titulo 8. par. 5.
8 Locatio faciendi potest in contractum innominatum transire; non tamen locatio fruendi, num. 9.
10 Traditio non est factum, quod cadat in contractum facio, vt des.
11 In venditione traditio requiritur, non datio.
12 Intellectus. l. licet. C. de locato. & num. 17.
13 Locatio faciendi alijs regulis consistit.
14 Locatio non mutat dominium; quod tamen intelligi non potest de locatione faciendi. num. 15.
16 In contractibus requiritur pretium, aut merces, vt ab alijs distinguantur.
18 Intellectus. l. & hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati.

ETVS illa quæstiò est, expressissimis iuribus vtrinque in contrarium allatis. An merces in pecunia numerata consistere
1 debeat in locatione. † Et necessariam esse probauit Accursius in l. 1. §. si quis seruum. ff. depositi. & in l. naturalis. §. at cũ do. ff. de præscript. verb. Quem sequitur ibi Bart. & vbique doctores, pro sua opinione iura illa afferentes. Inquit enim Vlpianus, in d. §. si quis seruũ. agens de locatione serui, vt mitteretur in pistrinum.
,, Sed quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. Et Iulius Paulus in d. §. at cum
,, do. Si tale sit factum, quod locari soleat, pecu-
,, nia data, locatio erit; sicut superiori casu emptio:
,, si res, non erit locatio. † At econtrariò, quòd
2 nõ sit necessaria pecunia numerata, sed certa merces, post Corasium 2. Miscellan. c. 11. defendit acutè, vt solet, Pinel. in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte. c. 3. à num. 29. allegans pro se iura, quæ antiquis maximam difficultatem faciebant; vbi quidẽ in alijs, quàm in pecunia numerata, mercedem locationis posse cõstitui, non obscurè probatur; vt in l. licet. & in l. si olei. C. de locato. cum alijs, quæ pro hac sua opinione optimè inducit, vbi supra, Pinel. in expẽdendis Iurisconsultorum verbis acerrimus sanè vir. Ego tamen si alicui harum opinionum adhærendum

dum eſſet, Pineli amplecterer; qui & ſententiam ſuam ſatis probauit, & contrarijs iuribus acutè ſatisfacit. Sed cum verba earum legum alta mente conſiderarem, (non enim in ſolutionibus cōtra verba expreſſa, etſi acutiſſimis, mens quieſcebat, vt Pinelo aſſentirem; neque antiqui ita contrarijs ſatisfaciunt, vt mihi vel mediocriter ſatisfaciant) memoriæ ſeſe mihi obtulit
3 † diſtinctio quædam, qua poſſem contrarias has opiniones, & iura illa diſtantia cōcordare.
4 † Eſt enim locatio, aut faciendi, aut fruendi, vt in ſua diffinitione locationis nobis bene aduertit Cuiacius in paratit. ff. locati. In locatione igitur faciendi neceſſarium eſt, vt merces conſtituatur in pecunia numerata; & in locatione fruendi, in fructibus, aut alia quacunque re conſtitui poteſt. Pro qua diſtinctione primò facit, quòd omnia iura, quæ pro ſua opinione de pecunia numerata adducunt doctores, loquuntur in locatione faciendi, & pecuniam numeratá pro mercede apertè requirunt. Etſi enim eis, vt dixi, argutè reſpondeat Pinel. habet tamen nonnihil diuinationis, minusq; ſuſtineri poteſt intellectus, quem affert ad d. §. at cum do.
5 † Quod enim ibi, pecunia data, ſit in ablatiuo; res autem in nominatiuo (oportet namque aliquando grammaticum agere) nihil vrget; etſi doctoribus, & eidem Pinelo hoc negotium

fa-

faciat. Inter alia enim, quibus ablatiuus absolutus æquiualet, est præcipuè oratio subiunctiui.
6 † Vnde ablatiuum absolutum conditionem importare, nostris doctoribus axioma est, ex l. à testatore. ff. de condit. & demon. depromptum. Figuratè igitur Iurisconsultus mutauit (quæ illis consuetudo est) ablatiuum absolutum in secunda oratione, in orationem subiunctiui. Nihil ergo interest, si dicat, pecunia data, erit locatio; re data, non erit; aut, pecunia data, erit locatio; si res detur, non erit; siue econtrà, si pecunia detur, erit locatio; re data, non. Omnes sanè hæ dicendi formulæ, sunt idem. Non igitur ex eo, quòd aliter, aut aliter dixerit Paulus, mutari potest eius sententia. Est igitur omnino dicendum, iura illa absque violenta interpretatione non posse intelligi, ita vt pecuniam numeratam pro mercede in locatione faciendi non requirant. At econtrà, leges, quas attuli, quasque pro sua opinione latè inducit Pinelus, quæ non pecuniam numeratam, sed mercedē in quacumque re, tantum in locatione admittunt, loquuntur in locatione fiuendi; quæ sanè, si pecuniam numeratam in eis requiri affirmemus, vim maximam paterentur. Cum igitur hac distinctione, sine vlla diuinatione iura illa intelligantur, imo expressissimè in eis illa probetur, necessa-

sariò, vt ab ipsis Iurisconsultis excogitata, recipienda erit; tantumque differentiæ rationes tradendi, nobis munus impositum esse scie-mus. Quod iam trademus, dum tantisper ostendimus, iure Regio prædictam distinctionem probari, vt non eo iure quis ducatur, & à nostra opinione discedat; quod fecit in dicta Pineli interpretatione D. Anto. de Padilla in d. §. at
7 cum do numero primo. † Facit ergo optimè pro nostra opinione. l. part. 1. titulo 8. part. 5. dum disiunctiuè, & separatim agens de huiusmodi locationibus, primam, id est locationem faciendi, quam vocat. *alogar* sine pecunia numerata stare nō posse, tradit. Et in secunda, quam vocat. *arrendamiento*, tantum mercedem certam esse necessariam fatetur. In quo est adhuc obseruandum, quòd in prima dixit. *precio en dineros de contado*. Posteà autem in secunda, non solùm non addit, *en dineros de contado*? sed vsa est lex verbo. *Venta cierta*: non autem, *precio*, quod pecuniam numeratam significaret; vt lex illa Regia, absque hac distinctione rectè intelligi non possit: quod & in iure communi iam probauimus. Ra-
8 tio autem differentiæ ea est præcipua, † quòd locatio faciendi, si non sit pretium in pecunia constitutum, potest in contractum innominatū transferri; nempè in do, vt facias; quod prædicta iu-
ra,

ra, quæ pecuniam exigunt pro mercede, apertè
9 ostendunt. † At locatio fruendi, non potest in aliũ contractũ resolui, si desit pro mercede pecunia; nisi in contractũ do, vt des. Id Iurisc͡osulti negant; cum esse aut venditionem, aut permutationem tantum, hunc contractum fateantur, in l. naturalis. §. secundo, eodem titulo de præscript. verb. Neque ob traditionem reduci potest ad contractum, facio, vt des; quia esset absurdum, tantum de dolo, in eiusmodi locatione, dari actionem, vt in illo datur contractu, in d. l. naturalis. §. si faciam. & in l. cum proponas. C. de dolo. Tum quia fructus dantur pro pensione, siue econtrà, vt in sequenti animaduersione anno-
10 tamus. † Et neque enim traditio est factum, quod cadat in hunc contractum, facio, vt des.
11 † In venditione namque, quam esse speciem contractus, do, vt des, plusquàm manifestum est, traditio est necessaria, non datio, vt in l. fin. ff. de condict. causa dat. docent doctores; & Pinel. in d. rub. 2. parte. c. 3. numero 13. Est etiam & alia ratio, quia huiusmodi contractus, nempè locatio fruendi, etsi merces in pecunia non constituatur, reduci sæpissimè potest ad partiariam locationem; quod fieri nequit in locatione faciendi. Tum etiam, si id certum non esset, mercedem in locatione fruendi, non debere esse neces-

O 2 sariò

sariò pecuniam; stare non possit; quin locationis naturæ repugnaret; vt partiaria locatio, locatio appellaretur. Omnes enim, qui pecuniam pro mercede requirunt, cum Iurisconsulto fatentur, quòd in hoc substantia, & natura huius contractus consistit; ita vt si res detur, non sit locatio, vt Iulius Paul. inquit. Quà igitur ratione partiaria locatio, re data, erit locatio? Tum etiã & locatio appellari non posset, si proponatur inter duos, qui singulos proprios fundos habebant, ita conuenisse, vt alter alterius, ita conductum haberet, vt fructus mercedis nomine pensarentur. Quod est contra l. Et hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati. † Cui etiam, & l. licèt. C. de
12 locato. ibi, certis annuis quantitatibus, quæ verba denotant locationis conuentionem, apertè repugnat sententia illa media aliquorum, quam vnicò verbo amplecti videtur nouissimè Petrus Gregorius Tholosan. in Syntagm. iuris. libr. 27. c. 1. num. 10. quòd pecunia pro mercede requiratur, & eius nomine, aliud solui possit, dum tamen id non sit in conuentionem deductum: licèt in huius sententiæ confirmationem iura illa, quibus aduersari diximus, afferat idem Petrus Gregor. Vides ergo omnino locationem fruendi, mercedem in pecunia numerata cõsistere, non desiderare; quod tamen locatio faciendi requirit;

13 neque mirum. † Nam locatio faciendi, alijs regulis consistit, aliaque desiderat multa; vt agnouit Paul. de Castro: consi. 364. num. 2. volu. 2. Vnde Vigelius in sua methodo Iuris ciuil. de vnaquaque separatim tractauit. Namque in locatione faciendi non inuenimus illud, quod primum, quod præcipuum in locatione Iurisconsul
14 ti exigunt: † scilicet eam non mutare dominium.
15 l. non solet: cum similib. ff. locati. † Quis autem dixerit, locationem faciendi id non facere, cum factum illud, quod locatur, si remaneat, in conductoris dominio manere, non obscurum sit?
16 † Demum cum requirantur pretium, & merces in quibusdam contractibus, vt ab alijs distinguantur: inuenies in venditione desiderari pretium in pecunia, vt distinguatur à contractu permutationis; in permutatione pretium, vt differat à donatione. Sic in locatione faciendi merces in pecunia, vt differat à contractu do, vt facias. At in locatione fruendi, vbi mercedē constitueris, distinguetur à commodato, quod debet esse gratuitum. Neque differentia illa pecuniæ numeratæ erit necessaria; cum etiam si quæuis alia res detur pro mercede, non in alium transibit contractum. Nihil est ergo, quod hanc differentiam requiramus, vt à nullo distinguatur; quod si mihi contrarius aliquis dederit, planè taceam.

Ex

Ex eo igitur, quòd sit locatio, etiam si pecunia non detur pro mercede, plura inferuntur, quæ cumulat Pinel. vbi supra, in d. c. 3. ad fin. Idque præcipuè, quòd fiat remissio propter sterilitatem. Quod aliqui ex antiquis, dum pecuniam numeratam pro mercede, & in hac etiam locatione anxiè requirunt, apertè negarunt. Cuius opinionis fuerunt, & Speculator, & Romanus, qui eum refert, & sequitur in l. mutuum. num. 10. ff. si cert. pet. Fieri tamen remissionem de æquitate, licèt concedat Bald. in l. 1. ff. locat. Mihi tamen de rigore etiam iuris, ex supra dictis,
17 id dicendum videtur. Tum etiam, quia Imperator in l. licet. C. de locat. dum de remissione hac agit, de locatione, in qua non fit merces in pecunia loquitur; quod doctores non considerasse, satis miror. Non tamen mea hæc opinio, de differentia inter locationem faciendi, & fruendi, eadem est cum opinione Saliceti in d. l. si olei. C. de locato. Quã sequitur, eundem nõ referens, Loriot. in tracta. de pactis, axioma 129. Illi enim strictiùs distingunt, & mercedem siue in pecunia, siue in fructibus fundi locati, consistère postulant. Ego verò in locatione faciendi pecuniam esse necessariam; in locatione fruendi generaliter quamcumque rem, siue quoscumq;
18 fructus, pro mercede sufficere existimo. † Ne-

que enim in prædicta l. & hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati. Saliceti opinio probatur, licet illi innitatur. Quin potius mea sententia ex ea planè deducitur; idq; noua consideratione. Nam ibi non consistit merces in fructibus fundi conducti, vt illi somniant; sed in fructibus alterius fundi. Est enim casus illius. §. quòd Titius habens fundum Seianum, Sempronio habenti fundum Meuianum, Seianum locauit, & ab eo Meuianum conduxit, cum loci fortasse commoditate vterq; duceretur. Ita, vt ipse Titius pro mercede fundi Seiani, acciperet fructus fundi Meuiani; & Sempronius econtrà. Vides ergo non fructus fundi Meuiani dari pro mercede ipsius fundi, sed fructus Seiani. Non igitur ibi probatur, mercedem posse consistere, si non in pecunia, in fructibus eiusdé fundi: sed probatur optimè, quòd pensio, siue merces, in huiusmodi locatione, potest in quibuscumque fructibus, aut alia re constitui.

De sterilitate, & quando sit facienda remissio. Cap. 16.

1 *Propter sterilitatem, sit in locatione pensionis remissio.*

2 *Pensio*

2 *Pensio in locatione datur pro fructibus.*

3 *Ius canonicum, & ciuile, in remissione facienda, non discordant: licèt ius Regium ab eis dissentiat. numer. 11.*

4 *Verè est sterilitas, etiam quando aliquid colligitur.*

5 *Exiguitatis, quoad remissionem, ratio non habenda, & nu. 12. neque sterilitatis, quæ prouenit culpa coloni. num. 6. neque sterilitatis non contingentis. num. 7.*

8 *Intellectus. l. ex conducto. §. si vis. versicul. si qua tamen vitia. ff. locati.*

9 *Non est facienda remissio propter vitium, quod potuit præuideri.*

10 *Ad faciendam remissionem, tria ibi posita requiruntur.*

13 *Intellectus. l. si merces. §. vis maior. ff. locati.*

1 PROPTER † sterilitatem, in locatione, debere fieri pensionis remissionem, indubitati iuris est; id tamen non est absque distinctione recipiendum. Doctores enim nostri plures oppositiones inculcant, seque, & rē ipsam, in materia non vulgariter necessaria, parum explicant: quod facerent, si casus diuersos distinguerent, & quid inter iura distaret, considerarent. Vnde in eis distinctionem ad hoc desiderat Pinel. in l. 2. C. de rescind. vendit, 1. par-

te. c. 3. num. 23. ad fin. Ipse tamen in distinguendo non fœlicior. Sunt namque, qui in oppositionibus, luxuriandi consuetudine, de exiguitate fructuum ad sterilitatem inferant; sunt qui contingentiam, quæ de essentia sterilitatis est, quoad remissionem non expendant. Quod fecerunt Iurisconsulti. Cum enim in sterilitate sit
2 facienda pensionis remissio; † quia ea datur pro fructibus, vt insinuant verba illa Impp. in l. si olei. ibi. fructus anni locasti. C. de locat. deficientibus fructibus, debet etiam & pensio deficere. Nam obligatio personalis respectu rei, tollitur re perempta. argumento l. in naue Saufeij. ff. locat. Quam rationem ad hanc remissionem posuit Salicet. in l. licet. 2. opposit. C. de locat. Quem solum hanc verissimã rationem agnouisse, inquit Ant. Gom. 2. Tom. variarum. c. 3. num. 18. eam tamen, & rem ipsam, vt certissimam, non erit opus altiùs repetere. Erunt tamen ad eam reducenda, quæ dixero, & per eam regulanda. Nam licet hæc ratio militare tantum videatur in sterilitate, quando nihil colligitur; cum procedat autem ex voluntate partiũ præsumpta, & ex proportione, quã seruare debemus inter pensionem, & fructus; eis diminutis, diminui debet etiam pensio; sicut sublatis, omnino tolli. argumento l.
3 quæ de tota. ff. de rei vendic. † Non tantum de

iure canonico, per decis. cap. propter sterilitatē. de location. pro rata diminuta pensione; sed etiam de iure ciuili, per l. ex conducto. §. vbicumque. qui in aliquibus malè habetur in l. si vno. ff. locati. in illis verbis, pro rata; quæ non ad tempus reduci possunt, vt voluit, vbi suprà, Pinel. Obstat enim Florentina lectio; obstat etiam germanus sensus illorum verborum, quibus non cohęrerent subsequentia, si ad tempus referantur. Vnde §. si vis. in d. l. ex conducto. non restringitur, vt Pinel. ait, ad remissionem pensionis totius, cum id Iurisconsultus Vlpianus (qui illi non est) in d. §. vbicumque. declaret. Nam totus ille contextus à principio legis. ex conducto. vsque ad l. cum eo tempore. quæ est Iuliani, vnica lex est Vlpiani, per §. §. diuisa; neque l. si vno separanda, vt in emendatis editionibus videre licet. Reducenda sunt equidem iura ad consonantiam, non quærenda reprobata lectio, vt discordent.
4 † Namque verè sterilitas appellatur, quando aliquid colligitur. argumento. l. pretia rerum. §. fin. ff. ad l. Falcid. Vt verò casus omnes, in quibus sit facienda remissio, agnoscamus, vt prædiximus, distinguendum erit. Aut enim est damnũ, quod Colonus resarciri postulat, steri
5 litatis; aut exiguitatis. † Si exiguitatis, eius ratio habēda nō est; vt probat ex rescripto Antonini, Vlpia

nus

nus in d. l. ex conducto. §. cũ quidã. ff. locati. Idq; ex eo, quòd ficut ex voluntate partium præsumpta remissionem faciendam cum Saliceto probauimus: in exiguitate contraria voluntas præsumitur, vt docet Alfenus in l. habitatores. ibi, ea
,, enim conditione habitatorem esse, vt aliquã partem paruulam incommodi sustineret. ff. locati.
,, quę verba à contrario sensu non parum supradictam Saliceti rationem confirmant. Est igitur facienda remissio tantum in sterilitate. Ex quo axiomate, lex quædam Regni infrà est interpretanda. Sterilitas autem prouenit, aut culpa coloni;
6 aut fine culpa ipsius. † Si culpa coloni, non est ei quidquam remittendum, ex d. c. propter sterilitatem. Si tamen fine culpa proueniat sterilitas, est adhuc distinguendum; quæ distinctio pręcipua est, vt iura distantia intelligantur, quæ quibusdam contraria videntur. Aut enim est contingens; aut non contingens. † Si non contingens, non debet fieri remissio aliqua, vt probat Vlpian. in d. l. ex conducto. §. si vis. ibi, si verò nihil extra consuetudinem acciderit, damno coloni esse. Probat & Pontifex, in d. c. propter sterilitatem. vbi contingentia, vt necessarium ergo requisitum, desideratur. Si contingens sit, sunt qui distinguant, an casu fortuito, an vitio rei.. Quæ distinctio in d. c. propter. expressè

reprobatur. At obstat d. §. si vis. ibi, si qua tamen vitia, &c. Vbi videtur Iurisconsultus, tam casum esse fortuitū desiderare, vt si vitio rei proueniat damnum, etiam contingens, ad colonum pertineat. Cui difficultati respondit glos. 1. in d. c. propter. quòd ibi Iurisconsultus loquitur de vitio rei, quod contingit culpa coloni, quam abesse præcipuè requiritur. Hæc tamen solutio mihi minus placet, quia diuinatoria; quæ enim ibi cul-
8 pa coloni esse dicitur? † Resoluetur tamen hæc difficultas, si supradicta distinctio respiciatur. Aut enim est vitium contingens; aut non. Si contingens (vt dixi;) siue sit ex ipsa re, siue casu fortuito, facienda erit remissio, ex d. c. propter sterilitatem. At si est vitium rei proprium, neque contingens, nihil hoc ad remissionem. Quod diuinatorium non esse, ostendunt Vlpiani verba, ibi, si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur. Si quidem ex re oriuntur, non contingunt; non ergo remitti pensionem oportet, quia nihil præter consuetudinem accidit. Nouam rem sanè petet is, qui remissionem pensionis postulat ex eo, quòd raucis, aut herbis natura ager scateat, vel aliud fundus in se vitium habeat: imputandū enim colono esse, qui aut scire, aut exquirere fundi naturam debuit. Vnde propter vetustatem vinearū, remissio ab Vlpiano non conceditur in d. l. ex

con-

conducto: quæ est in hac materia magistra. §. cum quidam. ff. locati. Nam vt doctè etiam scribit Bald. post Cynum in l. si ea lege. C. de
9 vsuris. † non est facienda remissio ei, qui conduxit tempore belli, quia sciebat, aut scire poterat temporis conditionem. Quare, licet remissionem propter vitium rei admittamus; debet illud vitium esse contingens, vt de eo cogitasse co-
10 lonum, aut potuisse, non pateat. † Ex quibus, vnica cōclusione, hæc omnia requisita cognosces. Erit enim sterilitas, ecce primum requisitum; sine culpa coloni proueniens, ecce secundum; eaque contingens, ecce, tertium. Si verò quidquam horum defecerit, remissionem non esse faciendam, statim iudica. In definienda autem sterilitate, quæ remissionem mercatur, satis doctores variant, & in diuersas scinduntur sententias.
11 † Quæ tamen contentio, iure Regio cessat. Nam non est facienda remissio pro rata; sed si nihil colligit colonus, facienda est totius pensionis remissio. Si verò aliquid: est in eius electione, vel totam pensionem soluere: vel, deductis expensis, reliquos fructus domino relinquere; vt statutum est in l. 22. tit. 8. par. 5. quæ Pauli de Castro opinionem, circa remissionem, approbat; vt & ibi Gregorius Lopez annotauit. Est tamen ea differentia inter ius commune, & Regiū considerationem

side-

ſideranda, quòd iure communi colonus fructus ſuos faciebat, facta remiſſione mercedis pro rata; iure tamen Regio, aut non facit fructus ſuos; aut totam ſoluit penſionem. Aliam etiam differentiam, vir quidam non vulgariter doctus, inter legendum Salmanticæ obſeruabat; quòd lex illa Regia locum haberet in exiguitate fructuum; idque acuta ratione. Nam, cum lex electionem tribuat colono, mos gerendus eſt illi, argum. l. cum quidam. ff. de legat. 2. Et cum præſumatur ſcire vires rei ſuæ. L. quiſquis. C. de reſcind. vendit. non eſt veriſimile iactare ſuum. l. cum de indebito. ff. de probat. Mihi verò hęc differentia, etſi acutè conficta ſit, probari non poteſt. Loquitur enim d. l. partitarum, in ſterilitate; non ergo contra naturam verborum, & ius commune, eſt ad exiguitatẽ producenda. Debet igitur iudex priùs arbitrari, non, an ſit hæc, aut illa ſterilitas, iuxtà opinionum doctorum diuerſitatem; ſed, an ſit ſterilitas, vt locum habeat lex illa. Namque in ſterilitate tantum, viget ratio remiſſionis faciendæ. † In exiguitate enim,
12 & ea conditione conduxiſſe videtur, vt minus etiam commodè ei aliquando eueniat, ex d. l. habitatores. & æquo animo ferre debet paruũ damnum, à quo immodicum lucrum non aufertur, ex l. ſi merces. §. vis maior. ff. locati. Quæ
omnia

omnia, vnico verbo, ſubrogaſſe dictam legem
Regiam, non eſt dicendum; quæ eaſdem di-
ſtinctiones omnes ſuprà poſitas admittit. Non
tamen illud, quod de immodico lucro diximus,
eſt indiſtinctè recipiendum. Namque, ſi in du-
plum excedat vbertas, augeri debet penſio; vt
fuit apud autores conſtituta ſententia, ex Accur-
ſio in d. §. vis maior. gloſ. magna: quam pro-
barunt partitarum compilatores, in l. 23. ad fin.
titulo 8. par. 5. Cui non obſtat inæqualitas quę
dam, quæ reſultare videtur ex eo, quòd maius
augmentum deſideremus ad augendum, quàm
damni ad diminutionem; quod tamen reſoluc-
tur, ratione remiſſionis inſpecta. Quia, cùm
fructus nomine, ſoluatur penſio: faciliùs fiet re-
miſſiò propter defectum, quàm ob augmentum
additio, impari in cauſa colono, & conductore
exiſtentibus; cum alius agat de lucro captando,
13 alius de damno vitando. † Ex quo etiam,
omiſſis interpretationibus gloſæ, & aliorum, in-
telligetur difficultas ex dicta l. ſi merces. §. vis
maior. Ibi enim immodicum lucrum dicitur,
non ſimpliciter omne lucrum; ſed reſpectu dam
ni. Cum enim duplum excedat commodum, ad
augmentum ponitur ea ibi modici, & immo-
dici differentia. Vnde ei nihil aduerſatur illa do-
ctorum opinio, de augenda penſione; neq; di-
cta partitarum lex. De

De culpa, quæ dolo æquiparatur, & alijs culparum speciebus ad L. quod Nerua. ff. depositi. *Cap. XVII.*

1 *Tres sunt culpæ gradus, qui explicantur numero. 4.*
2 *Triplex diligentia.*
3 *Culpa est omissio diligentiæ.*
5 *Culpa, aut lata, siue latior; aut leuis, aut leuissima.*
6 *Jntellectus l. mulier. §. sed etenim. ff. ad S. C. Trebellian.*
7 *Regulæ generales ad sciendum, quando lata, leuis, aut leuissima culpa præstatur.*
8 *Qua ratione sit intelligendum, quòd lata culpa est dolus.*
9 *Dolus re ipsa in se, tam est dolus, quàm qui ex proposito.*
10 *Verbum, est, denotat essentiam.*
11 *Jntellectus l. lata. ff. de verb. signific. & nume. 12. & 14.*
13 *In rebus, quæ latitudine metiuntur, vnius finis, est alterius principium.*
15 *Maximè differt culpa, si consideretur cum comparatione*

tione ex negligentia ; an sine comparatione ex ignorantia.

QVOD Nerua diceret latiorem culpam dolum esse, Celsus contra Proculum. probauit, in l. quod Nerua. ff. depositi. Vbi cum Celsus se, & rē ipsam optimè explicasset, doctores in eius intellectu, vel ex professo aberrarunt. Primus Accursius contra Iurisconsultorum verba, & mentem, diligentiam in depositario, quam natura hominum desiderat, apertè requirit. Bartol. culpæ plures species affert: cui contradicit latè Zasius. lib. 1. singul. responsor. c. 2. qui & in eo ipso defecit, dum Bartolum nimis anxiè reprehendere curat: hoc nomine tamen laudandus, quòd has diuisiones non specierum, sed graduum esse, verissimè docet. Ego verò, si non doctorum placita, sed
1 Iurisconsultorum, nobis attendenda sunt, † tres culpæ gradus eos tradere obseruaui, eosque ex di-
2 ligentia, quæ præstari debet, perpensos. † Aut enim diligentiam præstat aliquis, quam diligentissimus paterfamiliàs præstaret; aut ad eum modum, quem hominum natura desiderat, faciens quod omnes plerique facerent: aut suo modo, etsi indiligens, curam adhibet; neque vlla alia diligentia reperiri potest, si non ad indiuidua de-

ſcendas. Et hanc diſtinctionem ex diligētia, quæ præſtatur, ſumptam, non me, ſed Iuriſconſultos excogitaſſe, docet Caius in l. in rebus. in princ. ff. commodat. Celſus in d. l. quod Nerua. & Caius idem in l. ſocius ſocio. ff. pro ſocio. Hos verò gradus non excedere culpæ conſiderationem, apertè probat idem Caius in l. ſi merces. §. qui columnam. ff. locati. dum culpam abeſſe inquit, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet. Non ergo maior alia diligentia requiritur, & exinde culpa inde non tranſgreditur. Si verò ex altero latere diligentiam, quam ſuis rebus, etiam indiligens adhibet, conſideres, nullam aliam minorem diligentiam excogitari poſſe videbis; cum hæc, ſi abſolutè cōſideretur, indiligentia ſit, vt & annotauit Zaſius in gloſ. ad d. l. quod Nerua. in princ.

3 † Cum igitur culpa ſit omiſſio diligentiæ, vt non obſcurè probat Vlpianus in l. mulier. §. ſed etenim. ff. ad S. C. Trebel. ibi, lata culpa, non leui, & rebus ſuis conſueta negligentia: ſi ad hos diligentiæ gradus culpam referas, diſtingui culpam non ſecundum Bartolum in ſex ſpecies, ſed

4 in tres gradus planè videbis: † cum enim hanc tantum habeat diligentia latitudinem, non etiā cul

5 pa, & indiligentia vltrà progredi nō poteſt. † Erit igitur culpa lata, ſeu latior, de qua in d. l. quod Nerua.

Nerua. cum ſimilibus. quando nempè ad ſuum modum quis diligens non eſt; leuis, quando ad communem modum, & hominum, vt plurimũ, naturam curam non adhibet; leuiſſima verò, quando exactam, & quam diligentiſſimus paterfam. præſtaret, diligentiam non pręſtat; ita vt addita tantum negatione, diligentiæ gradus conſti-
6 tuant, & culpæ. † Ex quibus intelliges illa verba Vlpiani in d. l. mulier. §. ſed etenim. ff. ad Trebel. quæ difficultate non carent. Intelliges autem, ſi conſideres culpæ gradus, menſuræ rationem ſeruare; ita vt, ſi leuis eſt culpa, & diligentia, eſt defectus diligentiæ ad communem modum perpenſæ, quæ vltrà progredi non poteſt, quàm ſi diligentiam ad ſuum modum quis præſtet. Nam ſi vltrà progrediatur, iam tum non leuis, ſed latior, ſiue lata culpa appellanda eſt. Vn-
„ de cum Vlpianus dixerit lata culpa, ait non leui,
„ & rebus ſuis conſueta negligentia: ac ſi dicat, lata culpa, non leui, quæ ſcilicet eſt negligentia, ſi conſideres communem naturam, conſueta tamen rebus ſuis; ad quem gradum tantum leuis culpa peruenit: imo in eo conſtituitur. Vt planè non probem Zaſium, qui in d. c. 2. num. 13. eo reſponſo, probari ait differentiam inter latam, & latam culpam: & eſſe latam dolo proximam, & latam, quæ à dolo abſit, Iuriſconſulti verba

captans, non explicans. Ibi enim in vtroque casu Vlpianus de eadem culpa agit. Nam si dicas cum Zasio prius agere Iurisconsultum, de dolo proxima, vt ipse fatetur, & postea de ea, à qua dolus abest: excitabis antinomiam inter eam legē, quæ excludit à lata culpa rebus suis cōsuetam negligentiam, sicut & d.l. quod Nerua. & hanc eandem culpam. Ibi Vlpianus (vt interpretatur Zasius) à dolo alienam iudicet, quam Celsus & dolum esse, & fraudem habere definit. Vnde non est recipienda dicta Zasij interpretatio. Illos tamen, quos assignauimus culpæ gradus, iam aliqui ex nouioribus considerarunt; inter quos, & Zasius in dictis locis, & Duarenus, in l. si moram. ver. non etiam culpam. ff. soluto matrimonio. & in l. in actionibus. in eodem verbo. ff. de in lit. iurando. quod anteà Accursius tradiderat in l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. commodati. Neque enim assentiendum est Petro Lorioto, in tracta. de regul. iur. axiom. 138. cum sequentibus. quatuor culpæ gradus tradenti, & latam, ac latiorem culpam separanti. Falluntur tamen, & ij nouiores in applicatione indiligentiæ vnicuique culpæ, vt infrà docebo. Rectiùs tamen, cum hæc scripseram, inueni à Petro Gregorio Tholosano, culpæ latæ, leuis, & leuissimę exempla, iuxtà Iurisconsultorum mentem,

pro-

proposita in lib. 21. Syntagm. iur. c. 11. Cum tamen ipse opus illud egregium emisit, iam ego
7 idem obseruaram. † Si tamen vis cognoscere in contractibus, quando lata, leuis, aut leuissima culpa præstetur, regulas has generales obseruabis; quod vbicumque persona eligitur, cum qua contrahatur, ille tantum dolum, & culpam latam, seu latiorem præstaturus est, quia solùm eligentis vtilitas versatur. Qui enim apud negligentem amicùm rem deponit, siue eum sibi socium acquirit, aut ad agrum metiendum adhibuit, non ei, sed suæ facilitati imputari debet, qui talem elegerit. Vnde in deposito, societate, & similibus tantum latæ venit aliquis culpandus. d. l quod Nerua. Iuncto §. præterea. Instit. quibus modis re contrah. obligat. l. Socius socio. ff. pro socio. l. 1. §. hæc actio. ff. si mensor. fal. mod. dixerit. Leuis autem culpa præstatur in omnibus contractibus, in quibus vtriusque vtilitas vertitur; vt in emptione, locatione, & similibus. Quæ fuit Vlpiani conclusio in l. si vt certo. §. nunc videndũ. ff. commodat. Vbi tamen ad commodum accipientis tantum contrahitur, tunc leuissima etiam culpa considerari debet; vt in commodato. l. in rebus. in princ. ff. commodat. Quæ regulæ generales, exceptiones nullas admittunt, licet exempla non item. Si enim quis se obtulit deposito,

etiam

etiam culpam leuiſſimam præſtabit, quia eius cau-
ſa depoſitum cenſetur. l. 1. §. ſæpè. ff. depoſiti.
At econtrà in commodato, non niſi latior cul-
pa conſideratur, quando cõmodantis gratia con-
tractus fit. l. ſi vt certo. §. interdum. ff. com-
modat. Vnde rectiùs intelligentur ſic poſitæ re-
gulę, quàm ſi ex exemplis regulas, & exceptio-
8 nes facias. At nunc videndum eſt, an rectè la-
tiorem culpam dolum appellet Celſus in d. l. quod
Nerua. ff. depoſiti. Qua in difficultate latiùs,
quàm par eſt, immoratur Fulgoſius in eadem le-
ge, cum ibi hoc ſatis expreſſum ſit. Licèt enim
ſit culpa, quia nihil dolo factum eſt: cum tamen
bona fides ab hac propria diligentia diſcedere non
patiatur, deficiente bona fide: quæ maximè in con
tractibus deſideratur, dolus reputabitur culpa, vt
9 optimè agnouit in d. l. noſter Accurſius. † Eſt
enim tunc dolus re ipſa, qui etiam dolus appel-
latur ſicut is, qui ex propoſito, argumento l. ſi
quis cum aliter. ff. de verbor. oblig. Vnde mihi
non probatur Zaſius in gloſ. d. l. quod Nerua.
dum per hyperbolem appellari dolum latam cul-
10 pam dicit. † Cui verbum, eſt, obſtat, quod eſ-
ſentiam denotare, vt veriſſimũ ſit, à noſtris con-
ſtitutum eſt. Si enim mentem inſpiciamus, erit
culpa fortè; ſi rem ipſam, ſemper dolus; vt ſatis
in fine legis Celſus oſtendit. Vnde à Iuriſconſul-
tis,

tis, promiſcuè negligentia hæc magna, & dolus, & culpa appellatur. Quæ ſi rectè expendas, omnes ambages, de quibus doctores, & latiùs Fulgoſius, vitabis. Verum hæc conſtituta ſententia, quæ habet latiorem, ſeu latam culpam eſſe, quando non ea diligentia præſtatur, quæ in rebus proprijs adhibetur, euertitur omnino ex ſententia Pauli, in l. latæ. ff. de verb. ſignificat. Vbi lata culpa appellatur non intelligere, quod omnes intelligunt. Quam antinomiam, & contradictionem noſtros doctores, præcipuè nouiores, non aduertiſſe miror. Vnde Duarenus, Zaſius, & alij, culpam latam appellant, quando diligentia non adhibetur, quam plerique omnes adhiberent. Qui error etiam in partitarum compilatores irrepſit, vt patet ex l. 3. tit. 3. par. 5. quo nihil magis Celſo in d. l. quod Nerua. repugnat; vbi hoc in lata culpa excludit. Excludit etiam Vlpianus in d. l. mulier. §. ſed etenim. ff. ad Treb. Repugnat & illis rationibus, quas tradunt Iuriſconſulti, vt rebus ſuis conſuetam negligentiam non culpent, in d. l. ſocius ſocio. & in d. §. Prætereà. cum ſimilibus. Tum etiam, & eſſet contra illud veriſſimum axioma, quòd lata culpa dolus ſit. Quid enim res doli haberet, ſi idem mihi, quod alijs facio? ſique indiligens, mea opera ad hoc electa, ad meum modum diligens ſum? Bartol. ſanè hanc

agno-

agnouisse difficultatem videtur: ob idq; asserit latam culpam, dolo non æquiparari, sed latiorem. In quo eum reprehendit Zasius. d.lib. 1.respon-sor. c. 2. Quid autem faceret, qui videbat in d. l.quod Nerua. ad hoc, vt dolus culpa diceretur, requiri, non vt seruans ad eum modum, quem hominũ natura desiderat, sit diligens, sed ad suũ modum: & in d.l.latæ. latam culpam ex communi, non propria diligentia, metiri? Quorum verborum intellectum, & hanc oppositionem cum apud neminem viderim sic expressam, nõ potuit, non mihi negotium facessere. Verissimam enim doctrinam, quam tradidi, seu potius Iurisconsul ti ipsi tradidere, omnino turbare videtur; non tamen me mouet, vt ab ea quidquam discedam; vel vt etiã antinomiam inter hæc iura esse fatear.
11 † Intelligi enim potest. d.l.latæ. primò, vt ibi latæ finis culpæ dicatur, non intelligere, quod omnes intelligunt; vt sit finis latæ culpæ, non tamen lata culpa. Vt in rebus, quæ latitudine metiuntur, si dicas Hispaniæ finis, est fretum Gaditanum; non tamen sequitur, fretum illud Hi-
12 spaniam esse. † Sic latæ culpæ finis est, non intelligere quod omnes intelligunt, non tamen hoc est lata culpa. Vbi enim desinit lata, incipit leuis; & ita hoc, quod est non intelligere, quod alij facerent, quod est leuis culpa, est & finis latæ.

† Quæ

13 † Quæ enim inter se opposita, ita cohærentia sunt, vt alterius finis cum alterius initio misceatur, non refert vtrum per extremitatem prioris, an per initium sequentis demonstrentur; vt inquit acutè Aulus Gellius. lib. 7. noct. atticar. c. 21. Hæc tamen interpretatio vim faceret verbis. l. cedere diem. ad fin. ff. eodem titulo. de verb. si-
14 gnific. Vnde ex ea conuincitur: † quare aliter
15 intelligi posse puto iura illa. † Aut enim prouenit culpa, ex ignorantia, in qua comparatio non cadat rerum suarum, & alienarum; aut ex ea, in qua cadat, siue ex negligentia; qua ratione sæpius consideratur culpa in contractibus. Si procedit culpa ex illa ignorantia: tunc iuxtà. d. l. latæ. & l. cedere diem. ad fin. dicemus esse in lata culpa eum, qui non intelligit, quod omnes intelligunt. Nam, vt ait Paul. in l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & facti ignor. quid si omnes in
" ciuitate sciant, quod ille solus ignorat? Tunc enim
" cum ignorantia vltrà progredi non possit, ea erit & magna negligentia, quæ ex illa prouenit, & lata culpa, si tamen esse possit comparatio, neque à generali regula discedemus. Nam & ignorantię, rusticitatis, sexus, & ætatis ratio habetur, in eadem l. regula. §. videamus. Et in negligentia hanc comparationem ferè semper faciendam, docent Iurisconsulti, in d. l. quod Nerua. ff. depositi. in

d. l. socius socio. ff. pro socio. in l. si cōstante. §. si maritus. ff. solu. matrim. certissima enim tunc est regula. Nam si scimus, in re sua hanc eandem indiligentiam adhibere; aut si liceat in rebus proprijs hac ignorantia labi; vt de rustico, minore, & similibus sæpissimè est dicendum; cum tunc lata culpa non teneatur, cum ad contrahendum ipse electus est, nihil est quod lata culpa iudicetur, nihil quod dolus præsumatur, cum nullam in se fraudem contineat, indiligenter tractatum negotium, indiligenti commissum, aut imperitè ignoranti. Si verò nihil de hac comparatione, & non intelligit, quod omnes facerent; neque facit quod illi impunè omittere non licuisset; certè culpandus venit, vt dissoluta illa negligentia iudicanda sit, quam hæc ignorantia crassa constituit. l. si fideiussor. in princi. ff. mandati. Vnde, & lata tenebitur culpa, & dolus in eo, qui tam affectatam ignorantiam habet, præsumitur. Ad quæ reducenda sunt illa, quæ de versutiæ culpa, docet Zasius in d. lib. 1. responsor. singul. c. 2. Non tamen contra expressissima iura concedendum erit, latam aliquādo culpam dolo non æquiparari. Nam siue ea ex negligentia rebus suis non assueta; siue ex hac crassa ignorantia proueniat, semper dolus reputabitur, ex d. l. quod Nerua. iuncta l. latæ. & l. cedere diem. ad fin. cum l. magna. ff. de verb. sign.

De

De captis a latronibus, & obsidibus, animaduersio circa testamenti factionem. Cap. XVIII.

1 *Nihil boni est, nodos factos, vt dissoluantur, dissoluere.*

2 *Ratio, quam reddunt in suis responsis Iurisconsulti, sicut leges ipsæ, defendenda.*

3 *Capti à latronibus, quia liberi manent, possunt facere testamentum, & eius ratio, num. 4.*

5 *Triumphum solùm ex bello iusto concedebant Romani.*

6 *Serui fiunt capti in bello iusto, non in ciuili.*

7 *Capti in bellis Christianorum inter se, non fiunt serui.*

8 *Intellectus. l. obsides. ff. de testa. & eius ratio. num. 9.*

10 *Obsidum vitæ, necisque potestas, apud detinentes est, si fides à dantibus non seruetur.*

11 *Obsides, & captiui parificantur.*

12 *Obsides inter Christianos dati, possunt testari.*

VM Martianus Iurisconsultus in l. qui à latronibus. ff. qui testam. facere possunt, siue de testamentis. ea ratione à

latronibus captos, teſtamentum facere poſſe affirmet, quòd liberi maneant. Gloſ. Bart. & doctō. vt eam rationem optimam non eſſe probent, ſiniſtrè inferunt, exinde ſequi filiumfam. & damnatum de capitali crimine, etiam teſtamentum poſſe facere, quia liberi ſunt; vt verè ius ciuile calumniari, non interpretari videatur: ſæpiſſimè
1 cōtraria adhibētes, quæ nō ſunt; † & nodos operosè diſſoluentes, quos ipſi, vt ſoluerēt, fecerint: quod nihil boni habere, acutè Seneca lib. de be-
2 nefic. 5. c. 12. atteſtatur. † Vbi enim Iuriſconſulti in ſuis reſponſis ſuæ ſententiæ rationem reddunt, ea mihi ſemper recipienda videtur, nonq;
3 minus quàm lex ipſa defendenda. † Inquit ergo Martianus, cum liberi maneant, poſſunt facere teſtamentum; quaſi à deficiente ratione legis, ſiue potius à natura oppoſitorum arguat. In captiuis enim ea tantum ratione, teſtamenti factio interrumpitur, quòd ſerui hoſtium facti ſunt. l. 3. ad fin. ff. de verb. ſignific. Cum ergo à latronibus captus, factus non ſit ſeruus, (vt Vlpianus atteſtatur, in l. hoſtes. ff. de captiu. & poſtlimin. reuerſ.) poterit hac ratione, teſtamentum facere; vt verè oppoſitum in oppoſito, quod propoſitum in propoſito operetur, argumento .l. fin. §. fin. ff. de leg. 3. Non tamen ex eo ij, quibus ex alia cauſa teſtamenti factio interdicta eſt, quia liberi

maneant,

maneant, testamentũ rectè facient, rationem oppositi libertate, cum prohibitione non habente.

4 † Qua autem ratione à latrunculis capti, liberi maneant, quæ est illius decisionis ratio, doctores ibi non tradunt. Si verò captiuitatis originem, & naturã inspiciamus, id rectè intelligemus. Captiuitas enim de iure gentium introducta est, ex eo quòd eos, quos in bello iustè occidere possumus, nobis seruare posse, vt seruiant, natura dictabat. Vnde iuregentium bella orta, & exinde captiuitates sequutas, optimè Imperator in §. ius autem gentium. Instit. de iure natural. affirmat. Vbi ergo bellum iustum non est, ibi seruitus esse non potest; neque serui appellari, qui in illo bello capiuntur. Latrones autem, seu prædones, aut piratæ, bellum iustum non gerunt. Vnde iure belli capere, & sibi aliquos seruos efficere, nõ

5 possunt. † Vnde triumphum, qui de iusto bello, & iure gentium tantum concedi solitus est, vt mille in locis, eloquentissimus Liuius attestatum reliquit, non concedebant Romani, de gesto cum latrunculis. Quare exprobratum fuisse Pompeio, inquit Plutarchus in vita eiusdẽ, quòd in triumphum de piratis intrudere se esset machinatus; licet posteà, ob belli periculum, & in eo conficiendo dexteritatem, contra triumphi leges,

6 fuerit illi concessum. † Solùm ergo hæc seruitutis

tutis constitutio, ad hostes trahenda est, cum quibus bellum iustum erit; vt optimè Vlpianus in d. l. hostes. insinuat; neq; id mirũ, si seruare non liceat, quos occidere nõ licet. Ex quibus sequitur, ꝙ rectè infert Duarenus in tit. qui testa. facere poss. Cap. de ijs, qui testam. facere poss. quòd inter Christianos licet bella sint, sunt ciuilia appellanda.
7 † Vnde etiam si captus sit aliquis in hoc bello, seruus non efficitur, & in eo etiam lex hæc recipienda est. Quod idem tradit Petrus Gregorius Tholosan. lib. 20. Syntagm. iur. c. 4. numero 3. argumento optimi Vlpiani responsi, in l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. ff. de cap. &
8 postlim. † Ex quo eodem capite, Vlpiani responsum in l. obsides. ff. eodem titulo, de testament. mihi intelligendum videtur; vt loquatur, non (vt aliqui volunt) de obsidibus Romanis datis, ex eo, quòd peregrini sint, & testamentum facere non possint, argumento. l. 1. ff. ad l. Falcid. Quod responsum, cum sic malè acceperint Accursius, & antiquiores: rationem prædictam ineptius addunt Duarenus in loco vbi suprà, verb. lege Cornelia, & Cuiacius in d. l. obsides. Quam tamen legem ego, non de obsidibus, quos Populus Romanus acceperat, sed de ipsis Romanis obsidibus datis, interpretor: alij enim, (vt ipsi probant) ex eo, quòd peregri-

ni

ni ſunt, teſtamentum facere non poſſunt. Quæ ergo dubitatio reſtat ex eo, quòd obſides ſint? At ex hoc, non ex illo decidit Iuriſconſultus; igitur de illis eſt lex interpretanda, qui hac ratione teſtari non poſſunt. Tum etiã & agere inceperant compilatores Digeſto. à l. eius qui apud hoſtes. ff. eodem titulo. de his, qui ob ſeruitutem teſtamentum facere non poſſunt. Quid ergo in obſidibus de peregrinis aliquid comminiſcerentur? Sunt enim quinque leges ſimul poſitæ, in quibus dubium eſt, an poſſit quis facere teſtamentum ex eo, quòd ſeruus, vel quodammodo ſeruus eſſe videatur. Et facere, aut non facere poſſe, deciditur, argumento ſeruitutis, vel non ſeruitutis. Quæ omnes in Ciue Romano intelligendæ ſunt: mediam autem inter has, legem. obſides. de peregrinis intelligemus. Si verò alias de eis intelligant cum Accurſio, & alijs Cuiacius, & Duarenus, videant ne ſeipſos iugulent, & peregrinos factionem teſtamenti habere, contra ſuam ipſorum, in multis locis, opinionem concedant; illæ enim exceptiones, regulam in contrarium firmarent, vt nobis regula eſt.
9 † Intelligenda eſt ergo lex illa de Romanis in obſides datis, quos facere non poſſe teſtamentum, niſi eis permittatur, meritò Vlpianus affirmat. Sunt enim apud
10 hoſtes, & in eorum poteſtate; † Ita vt ſi fi-

des

des ab his, qui dederunt non seruetur, vitæ, necisq́; eorum potestas, apud detinentes sit. Sic Romæ, postquàm Volsci bellum integrarunt, obsides anteà pro pace datos in forum adductos, Apius Claudius, vidente, & approbante populo, priùs virgis cęsos (quæ Romanis consuetudo fuit) securi percuti iussit, vt Dionis. Alicarnaseus lib. 6. refert. Ex quo infertur, eos testamentũ facere non posse, quia apud hostes sunt in eorum potestate,
11 ijdemque quasi serui; † captiui enim, & obsides parificantur, in l. Diuus Commodus. ff. de iure fisci. Et si eis permittatur, non vt doctores intelligunt, à populo, siue à principe Romano (quia iam in his intelligi nõ posse hanc legem supra probaui) sed ab eo, qui accepit, facere posse:
12 quia verè serui non sunt, nisi fides rumpatur. † Ex quibus obsides inter Christianos datos, testamentum posse facere, dicendum est, sicut eos, in bello captos, testari posse, suprà diximus: quod & annotauit Panormitanus Abbas in Rubr. de testamentis. versicu. Decimooctauo. & nouissimè Petrus Grego. vir absolutæ doctrinæ in lib. 42. Syntagm. iur. c. octauo. num. septimo.

De

De legato in singulos annos ad l. si in singulos. ff. de annuis legat. Cap. XIX.

1 *Annuum legatum, an sit vnum, ex temporis prae finitione colligitur.*
2 *Intellectus l. Codicillis. ff. de annu. legat.*
3 *Conditio, quae inest in legato annuo, purificatur initio cuiuscumque anni.*
4 *Stipulatio annua, & legatum annuum maximè differunt.*
5 *Intellectus. l. Senatus. §. final. ff. de donationibus causa mortis.*
6 *Quid sit mortis causa capere.*
7 *Eiusdem iuris censentur legatum, & mortis causa donatio.*

SI IN singulos annos alicui legatum sit, plura esse legata Sabinus ait; cuius sententiam, veram dicit Iurisconsultus Paulus in l. si in singulos. ff. de ann. legat. & in l. cum in annos. ff. eodem. Cum contra annuum legatum quoddam vnum esse Papinianus probarit in l. Firmio. §. fin. ff. quando dies legati ced. Hoc tamen clarius intelliges, quàm Accur

ſius, & Docto. explicant, diſtinctione propoſita.
1 † Aut enim annuum legatum eſt, cum temporis præfinitione, puta decem in ſingulos annos, vſque ad annos viginti. Tunc quidem regulariter, vnum legatum eſſe cenſetur, etenim ſumma finita eſt, & ab initio cognoſcitur: Vnde in gratiam hæredis diſtributio facta intelligitur, vt probat in d. §. fin. Papinian. Martianus etiam in l. ſi cum præfinitione. ad fin. ff. eodem titu. quando dies leg. Sceuola in l. codicillis. in principio. ff. de annuis legat. niſi aut alimentorum nomine, legatum eſſe doceatur, vt in d. l. ſi cum præfinitione. præmittitur; vel tempus præfinitum, ad
2 legatarij vitam reſpiciat, ex d. l. Codicillis. † Quã legem ſic accipe, vt non ſit neceſſaria illa ſolutio Bartoli ibidẽ de paupere, & diuite; opponit enim de exceptione ad regulam, ita vt regulam, exceptionem faciat. Si tamen ſine temporis præfinitione annuum legatum ſit; tunc recipienda eſt dicta l. ſi in ſingulos. vt plura legata reputentur; & primi anni purum, ſequentium conditionale iudicetur; aliter namque ex incerto finito, fieret infinitum. Iudicatur enim hoc annuum, alimentorum cauſa relictum, argumento l. ſi cui annuum. ff. de ann. legat. & hac ratione, legatum iſtud non tranſmittitur ad hæredes: quod aliter eſt in vno legato, etſi in annos ſit ſolutio diſtributa.

3 buta. † Conditio tamen illa, si viuat, quæ inest in legato annuo, purificatur initio cuiuscumque anni, vt Modestinus respondit in l. à vobis. ff. de annuis legatis. Vlpian. in l. nec semel. ff. quando dies legati. Ex quibus infertur ad l. post duos. C. de aduocatis diuers. iudicio. Vbi illi annuum, incepto anno, ad hæredes transmittunt. Ex qua etiam ratione, intelligenda est l. diem functo. ff. de offic. assessor. Cum enim cedat dies respectu salarij, initio cuiuscumque anni, totum illis debebitur; etiam Legato Cæsaris die functo; licet ex alia ratione, id decidatur in l. sed addes. §. fin. ff. locat. Quæ responsa Prateius, in lib. geminat. c. 2 congeminata esse dicit; ex eoque, vt in toto illo libro, reprehendit Tribonianum; acsi in argumentū adduci non possit, quod alio loco traditum est, quod fecit in prædicto. §. fin. Paul. Vt tamen ad propositum redeamus, illa, quæ diximus de annuo legato sine præfinitione, locum non habere in stipulatione, & donatione causa mortis, asserit Accursius in d. l. si in singulos. Cuius sententiam nemo reprehendit: ea tamen vera mihi videtur, & recipienda in
4 stipulatione; † quam in hoc cum legato non conuenire, expressè Iurisconsultus docet, in d. l. si Stichum. §. fin. ff. de verbor. oblig. neque id mirum. Nam & hæredibus quis stipulari censetur,

 setur,

ſetur, ex l. ſi pactum. ad fin. ff. de probationib. Sed in donatione cauſa mortis, hæc Accurſij ſententia mihi non probatur. Quid enim intereſt, An legatum ſit in ſingulos annos, vel per donationem relictum? Ego enim didici, illud generaliter meminiſſe oportere, quodcumque in legatis ius ſit, & in mortis cauſa donationibus eſſe recipiendum; quod apertiſſimis verbis definit Vlpianus, in l. illud generaliter. ff. de donat. cauſ. mortis. Neque etiam in huiuſmodi donationib. locum habere poteſt ratio illa differentiæ, & decidendi, quam conſtituimus, quòd ſibi, & hæredibus quis ſtipulari videatur. At nobis obijciet Accurſius, & eiuſdem defenſor, de l. Senatus.
5 §. fin. ff. de donatio. cauſ. mort. † Vbi etiam in annua præſtatione, differentia à legatis conſtituitur; quod & ego in caſu illius legis, libentiſſimè concedam, quæ loquitur de ſtipulatione mortis cauſa. Tunc enim, ob ſtipulationem, perpetuum illud æſtimandum eſt, & ſtipulantem ſicut à præſenti die, ſic & à morte promiſſoris, ſibi, & hæredibus cauiſſe, iuxtà d. l. ſi pactum. §. fin. Eſt ergo eadem ſpecies illius l. Senatus. §. fin. & d. l. ſi Stichum. Vtraque enim in ſtipulatione loquitur. At è titulo argumentum faciet Accurſij, & Bartoli, qui idem opinatur, defenſor; quia lex. Senatus. eſt in titulo de donationibus
cauſâ

causa mortis. Quod non grauatè admittam, si mihi totus titulus proponatur, qui non solùm de donationibus causa mortis est; sed & de quibuscunque eius causa capionibus; hoc est de illis obligationibus, quæ in mortem alicuius collatæ sunt, qualis est stipulatio illa, post mortem dabis.

6 † Mortis namque causa capitur, cum propter mortem alicuius, capiendi occasio obuenit; vt Caius in l. mortis causa. ff. eod. tit. de donationibus causa mortis attestatur. Igitur in mortis causa capione, quæ stipulatione concepta est, aliud erit dicendum; si sit annua præstatio, quòd illa perpetua (vt prædiximus) reputetur. Cum enim mihi stipuler, & hæredibus cauisse sum censendus. Si tamen donatio causa mortis simplex sit, & sine stipulatione, à mera morientis liberalitate procedens: tunc idem, quod in legatis, est dicendum; † cum nihil sit, quod diuersum ius suadeat, cum deficiat stipulationis ratio; & illud generaliter in donationibus causa mortis, quod in legatis, sit ius statuendum, ex Vlpiani sententia, in l. illud generaliter. de donationibus causa mortis.

DE

De natura disiunctiuæ, quam nostri alternatiuam vocant. Cap. XX.

1 *Disiunctione variè vtuntur diuersæ facultates.*
2 *Dialecticorum disiunctio. & num. 11.*
3 *Iurisconsultorum disiunctio. & num. 13.*
4 *Alternatiua latinè dicitur.*
5 *Alternatiuæ natura, & nume. 9.*
6 *Alternatiuæ veritas, duobus modis consideratur.*
7 *Ad ueritatem alternatiuæ enunciationis, requiritur quod vtrumque sit verum alternatiuè. & num. 8.*
10 *Intellectus legis; hæc verba. ff. de verb. signific. & nume. 14.*
12 *Subdisiunctiuarum interpretatio.*
15 *Alternatiuæ affirmatiuæ effectus, & negatiuæ, numer. 16.*
17 *Explicatur. l. planè. la 1. §. pen. de leg. 1. & num. 18.*

VM ex cognitione disiunctiuarũ, plurimorum iurium pendeat interpretatio, quæ malè hucusque intellecta sunt; placet in explicanda eius natura, latiùs immorari, quàm meę consuetudinis sit. Id enim à nemine factum

factum est ex professo, præter vnum Calepium, qui dum id explicat in repetit. l. si is qui ducenta. §. cum ita. ff. de rebus dubijs. sophistam sæpissimè agit. Erit autem animaduersio hæc generalis ad ea, quæ in capitibus sequentibus animaduertenda sunt. Quæ tamen, vt rectiùs intelligantur, est obseruandum, disiunctionem, vt
1 Synonimam, prius diuidendam, † qua variè vtuntur diuersæ facultates. Ea enim est Grammaticis pars orationis, quæ disiungit; apud quos sçpissimè verba, & non sensum separat; quod generaliter recipiendum est, vbicumque inter dictiones synonimas Ciceroni dictas, ponitur.
2 † At Dialectici disiunctione vtuntur, ad argumentum conficiendum; quibus verè disiunctũ est illud, quod constat ex duobus contrarijs terminis, quorum alterum verum, alterum falsum esse necessarium sit: ea namque ratione, disiunctio necessarium argumentum efficit, vt docet optimè Proculus, in l. hæc verba. ff. de verbor. significat. idemque tradidit Cicero lib. 1. de natura Deorum, contra Epicurum contrarium asserentem; & libr. etiam 4. Academic. quæst. & ex Phauorino docuit Aul. Gel. noct. atticar. libr. 5. c. 11. Et exinde Cicero idem in Topic. in disiunctionibus, plus vno, verum esse non posse asserit: quod ex sua natura necessarium est.

est. Cum enim copula, quæ coniungit, vtrumque requirat esse verum, siue falsum, pro modo enunciationis; ita & disiunctiua, quæ econtrariò disiungit, necesse habet alterum tantum esse, aut non esse. Quòd non obscurè significat Iurisconsultus in l. si quis ita stipulatus, ff. de verbor.
3 obligat. † Nobis verò, qui etsi disiunctione vtamur, qua Grammatici, atque Dialectici: 1
tamen quia alijs etiam in rebus, disiunctionis necessitatem habemus, quæ neque orationem ornet, neque argumentum efficiat, vt patet in conditionibus alternatiuis, legatis, obligationibus, & similibus; id erit disiunctum, quod ex varijs terminis constans, alterum esse necessariò requirat; 2
licet pro terminorum differentia, vterque, vel neuter esse possit; vt infrà declarabimus, dum de intellectu. l. hæc verba. agemus. Eam autem disiunctionem, quæ nobis magis in vsu est, al-
4 ternatiuam doctores nostri appellarunt; † quam vocem non omnino barbaram existimat, in d. l. hæc verba. Alciatus, & Viglius in §. si plures.
5 nume. 3. Institut. de hæredib. instituen. † Hæc si rectè consideres, cognosces disiunctiuæ, siue alternatiuæ (his enim vocibus, vt doctores faciunt, promiscuè vtar) eam esse naturã, vt verificetur, si in ea alterum sit verum; illique satisfierit, si alterum adimpleatur; quod nostris doctoribus axioma est,

est, ex d. l. si ita quis stipulatus. ff. de verb. oblig. ex l. cum pupillus. §. 1. ff. de condit. & demonstrat. & c. inter cæteras. de rescrip. deductum. Cuius regulæ, licèt quidam ex nostris plures exceptiones faciant, vix vnam, aut alteram reperies. Neque enim huic communi Iurisconsultorum, & doctorum traditioni oberit, si quis cum Petro Ramo, lib. 20. animaduers. Aristotelic. in Elencho coniunctæ, per ridiculum esse affirmet, dicere, quòd ad disiunctiuæ veritatem sufficiat, si altera pars vera sit. Namque, si intelligamus, vt ipse facit, falsissima erit hæc regula. At ego aliter eam intelligendam iudico; atque obseruandam generalem quandam, eamq; neces-
6 sariam in multis positionem. † Alternatiuæ veritatem duobus modis posse considerari; aut per se generaliter, tamquam enunciatio alternatiua; aut illa eadem cum effectu: siue vt philosophantibus magis placet, potest considerari in abstra-
7 cto, aut in concreto. † Ad veritatem ergo disiunctiuæ enunciationis, vt enunciatio est, requiritur quòd vtrumque sit verum alternatiuè; hoc est vt sit habilitas terminorum, qui determinari possint pariformiter per alternatiuam, quibus vocibus me vti liceat, vt rectiùs rem explicē. Exemplum erit, (vt clarius id pateat) in hac enuntiatione: aut furtum est, aut iniuria, rei alienæ con-

trectatio. An quia hæc disiunctiua verificatur in altera parte, vera erit? Minimè. Ridiculum erit id fateri, quia non est terminorum habilitas, vt ex æquo vnus, aut alter verus esse possit; idque mihi apertè probat Iurisconsultus Paulus in l. si duo rei. ff. de verbor. obligation. Vbi si quis sub disiunctiua, Stichum, aut Pamphilum promittat, & obligatio in Pamphilo non consistat, non erit obligatio alternatiua, quæ obligatio considerat disiunctiuam in abstracto. Et exinde solutio, quæ respicit eam in concreto, non poterit esse alternatiua, licèt solutionis tempore consistere possit in eodem obligatio: ea ratione, quam tradidi-
8 mus. † Quia vt sit enunciatio alternatiua, verè alternatiua, requiritur, quod vtrumque esse possit; quod etiam eodem argumento probatur, in authen. si quando. ad fin. C. de constit. pecun. Potest tamen, vt dixi, considerari alternatiua, vt sor-
9 titur effectum, siue si mauis in concreto: † & tūc secundum doctorum regulam, illi satisfit, si alterum adimpleatur, verumque sit: qua ratione nostri hanc regulam admittunt. Erit omnium exē-plum, in stipulatione alternatiua, promitto Stichum, aut Pamphilum. Si in Sticho obligatio non consistit, quia non est in rerum natura, iam hæc obligatio non est alternatiua, licèt in Pamphilo verificari possit. At si in vtroque consistit ob-

obligatio eſtque verè diſiunctiua; Tunc ſi accedamus ad ſolutionem, qua effectum ſortitur alternatiua; ſolui Stichū, verum eſt me Stichum, aut Pamphilum ſoluiſſe. Nam etſi Pamphilum non dederim, dedi tamen Stichum, quo alternatiuæ
10 naturæ ſit ſatis. † Ex quibus ét intelligetur doctrina Proculi in d. l. hæc verba. ff. de verb. ſignific. quam me interpretaturum ſuprà promiſi. Proponit enim ibi Iuriſconſultus diſiunctum proprium Dialecticorum, ad cuius inſtar omnia regu
11 landa ſunt. † In quo etiam intelligendi Cicero, & Gellius ſuprà citati. Cuius ea natura eſt, vt ſi in eo ſit alterum verum, erit alterum falſum, & econtrà: quia ex contrarijs terminis debet confingi. Vnde & affirmatiuè, & negatiuè concludit; quod ſic ſatis Cicero in Topic. declarauit. Quæ ſi rectè cōſideraſſet Calepius in ſua illa repetitione, l. ſi is qui. §. cum ita. ff. de rebus dubijs. non diceret Grammaticorum quoſdam falsò aſſerere, quòd ſi in diſiunctiua enunciatione vnum ſit, alterum non erit. Quòd dixit Proculus noſter, dixit Cicero, dixit, teſte Gellio, Phauorinus Philoſophus: neque alius vnquam negauit, niſi Epicurus, & Calepius iſte; dicens Grammaticorū eſſe figmentum, quod uerè proprium eſt de natura diſiunctiuæ: illius inquam, quæ ad rationem argumentandi pertinet. Quod cum confunderit An

tonius Persius in lib. nouarum position. contra ius ciuile. positione. 656. Falsam hanc Proculi doctrinam esse falsò asseruerat, de subdisiunctiuis, ad disiunctum inferens; qui cum nullis alijs ratio-nibus Proculum impugnarit, parum nobis eius autoritas negotium faciet. Neque oberit, si quis pro eis dicat, in hac obligatione, dabis decem, si nauis venerit, aut Titius fuerit Consul factus; dummodo vnum acciderit, nihil obesse, si vtrũque factum sit: quod & nos admittimus, & Proculum docuisse cognoscimus; quem illi diuersarũ facultatum dogmata confundentes, non intellexerunt. Ea namque obligatio non est semper enunciatio disiunctiua, sed subdisiunctiua aliquando, vt Proculus satis docet, dum inquit, hæc „ verba, ille, aut ille, non solùm disiunctiuæ, sed
12 etiam subdisiunctiuæ orationis sunt. † Explicat autem ibi subdisiunctiua duo, quæ vt melius intelligantur, per modum illationis explicat. Primum subdisiunctiuum eorum est, quæ non possunt simul esse, licet possint simul non esse. Ex quo infertur ex affirmatiua: vt si dicas, aut sedet, aut ambulat; sed sedet, ergo non ambulat; non tamen ex negatiua rectè infertur, sed non sedet, ergo ambulat. Cuius exemplum, & vsum, (vt hæc scire necessarium esse videas) apud Aulum Gellium inuenies lib. 2. noct. Attic. c. 7. ad fin.
&

& d. lib. 5. c. 11. Alterius generis est subdisiunctiuum, in quo ita potest vtrumque simul esse, vt non possit neutrum esse. Ex quo infertur ex negatiua: vt si dicas, omne animal, aut agit, aut patitur; sed non agit, ergo patitur: non tamen ex affirmatiua aliquid inferes. At Petrus Ramus, vbi suprà, ridiculum esse dicit, quæ non sunt contraria disiungi: & anteà docuerat Aulus Gellius lib. 16. c. 8. Quod tamen recipiendũ est apud Dialecticos, quibus nullum aliud disiunctum est, quàm argumentum necessarium faciens. Et neque Proculus negauit, idque solùm disiunctum appellat, quod contraria, seu opposita separat: Alias autem species subdisiunctiuarum annectit; tum vt ostendat quomodo ex eis aliquid inferri rectè possit, quidque in illis sit euitandum, quod ipse animaduersor, & Philosophus non tam stre-
13 nuè præstitit, quàm noster Iurisconsultus: †Tum etiam quia nos non contraria, aliquando disiuncta habemus; qui aliquando practicè, & in indi-
14 uiduis ipsis alternatiuam consideramus. † Et inde ex illa optima Proculi doctrina illud elicimus, ad intellectum plurimarum alternatiuarum,
15 quæ ad argumenta non pertinent: † quòd vbi alternatiua affirmatiuè concipitur, dummodo alterum sortiatur effectum, quod de eius natura requiritur, nihil oberit, si vtrumque sit; ad instar alterius

alterius secundæ nempè subdisiunctiuæ; vt in illa obligatione, quam posuimus; Dabis si nauis venerit, aut Titius fuerit Consul; nihilominus debebis, si vtrumque acciderit, etsi sufficiat alterum
16 accidisse. † Si verò negatiua sit alternatiua, dúmodo vnum non sit, nihil officiet, si neutrum euenerit; quia licèt non possint simul esse vera ad exemplum primæ disiunctiuæ, vt obligatio contrahatur; possunt tamen simul non esse. Neque ex hac optima doctrina, quam ex Proculo colligimus, sequetur absurdum illud, quòd si decem, aut Stichum promittam, possum vtrumq; soluere, ita vt non videar meũ minuere patrimonium; aliquis enim sequi diceret, quia est promissio alternatiua affirmatiua, in qua vtrumque simul esse potest; posse tamen falsissimũ est. Nam vtraque res proponitur ad obligationem, non ad so-
17 lutionem. l. si duo. ff. de verbor. obligat. † ad quam est referenda. l. planè. la 1. §. penultim. ff. de legat. 1. ibi duo esse legata: cui posteà addit, vnum eligi posse. Hæc tamen difficultas nihil oberit, si consideremus hoc non esse de natura disiunctiuæ, sed præter naturam; quia disiũcta non sunt in hoc casu verè opposita; erunt autem vt opposita consideranda, quoad solutionem, cum vnum tantum proponatur ex disiunctis soluendum in dictis iuribus. Vnde absurdum hoc

non

non ſequitur, ſed illud quidem rectè infertur, q ſi vtrumque ſolutum fuerit, non ideo minus alterum rectè ſolutum erit, licèt alterum repeti poſſit; quod probat Iulius Paulus in l. planè. ff. de condic. indeb. Ex qua differentia obligationis, & ſolutionis, intelliges. l. ſi illud, aut illud. ff. de legatis ſecundo. & l. cum illud, aut illud. ff. quando dies legati cedat. Vbi ſi illud, aut illud lega-
18 tum eſt, vnum legatum eſſe dicitur: † cum tamen d. l. planè. §. penulti. duo eſſe legata probet. Nã leges illæ intelliguntur, quoad ſolutionẽ, hæc altera quoad obligationẽ. Et exinde addit poſteà, vnũ eligi poſſe; cuius reſpõſi effectus apparet ex ſimili in l. Lucio Titio. ff. de leg. 2. Eſt ergo huius animaduerſionis maxima vtilitas, ex qua plurima rectiùs, quàm hactenus expoſita ſunt, intelliges iura: quæ tamen cum materiam habeant diſtinctam, & ex profeſſo interpretationẽ requirant, erũnt in animaduerſionibus ſequentibus explicanda, ne hæc longiùs protracta faſtidium pariat.

De

De illis alternatiuis, quibus in progressu suorum responsorum Iurisconsulti vtuntur, quas doctores alternatiuas legis appellant. Cap. XXI.

1 *Alternatiua legis non seruat suam naturam, secundum Doctores, sed contrà. num. 2.*

3 *Iurisconsultos disiunctionis naturam optimè cognoscere.*

4 *In l. vbicunque. ff. de fideiussoribus. doctorum opinio non probatur.*

5 *Neque in l. Quintus Mutius. la 1. ff. de auro, & argento legato. & eius intellectus numero 6.*

7 *Intellectus l. fundi venditor. §. 1. ff. de acqui ren. possess.*

8 *Qui non prohibet, dum potest, permittere videtur.*

9 *D. Couarruuias plusquam doctor venerandus.*

10 *Intellectus. l. emptor. C. de euictionibus.*

1 LEGIS † Alternatiuam suam naturam non obseruare, sed sæpè in copulã conuerti, sæpè non posse in alterutra parte effectum sortiri, plurimi ex nostris doctoribus fatentur,

tetur. Idq; tradit Bart. in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de rebus dubijs. num. primo. & tradiderat anteà Cyn. in l. cum quidam. numer. 4. C. de verbo. signific. Conuerti autem in copulam aliquando, prout subiecta materia requirit, non inficiabor; id enim nobis Paul. in l. sæpè. ff.
2 de verborum signific. attestatum reliquit. † At in alterutra parte effectum sortiri non posse, & effecisse aliquando Iurisconsultos disiunctiuam, quæ vel Grammaticis risui foret, mihi suaderi nõ
3 potest. Planè enim illos, qui, (liceat mihi hoc tantis viris tribuere) melius Philosophis ipsis, disiunctionis naturam cognouerunt, absurdè ea vsos fuisse fateri, iniquum quidem videtur. Quare in legibus etiã id eos obseruasse, est sanè nobis concedendum; cum nihil sit, quòd in contrarium nos moueat. Primò namq; id doctores probant
4 per l. vbicumque. ff. de fideiussorib. † Vbi in secunda parte disiunctiuam verificari non posse affirmant. Rectiùs tamen profectò id negat ibidem Cumanus, probans in secundo etiam disiunctionis membro legem illam esse veram, aliquando posse; legem expressam ad id allegans, vbi in summa id fassus est Bart. quæ est penul. ff. de
5 prætor. stipulat. † At insistent doctores ex l. Quintus Mutius. la 1. ff. de auro, & argento legat. In cuius intellectu, si liceret contra Pom-

ponium Iuriſconſultum aliquid dicere, planè aſſererem eum optimè annotaſſe verba Sceuolæ in principio, ſuique oblitum, obiectionem propoſuiſſe. Etenim verè in exemplo Sceuolæ locum haberet demonſtratio illa, quod eius cauſa paratum eſſet, ad minuendum legatum. Namq; vas, ibi Quintus Mutius, & veſtimentum figuratè accepit pro plurali, vt explicat ſatis adiectio illa, quod eius cauſa: Tum quia veſtis, an veſtimenta legentur, nihil refert, vt inquit Vlpianus in l. veſtis. ff. eodem titulo.

6 † Sed ſtò legem omnem, & Pomponium defendendum: nihil tamen contra diſiunctiuam, ſed potiùs pro eius natura, arguit Pomponius, ponitque differentiam inter demonſtrationem, quæ generali legato adijcitur, & quę ſpeciali; vt illa minuat legatum, hæc minimè: quod omni iure receptum eſt.

7 † Maiorem autem difficultatem faceret. l. fundi venditor. §. 1. ff. de acquir. poſſeſ. quam tamen ipſi pro ſe non afferunt: vbi ſic ait Pomponius, qui adhuc nobis contraria diluenda ſuppeditat, ,, Item ſi amicus venditoris, mortuo eo priuſquàm id ſciret, ,, aut non prohibentibus hæredibus id fecerit, rectè ,, poſſeſſio ei tradita erit: ſed ſi id fecerit, cum ſciret dominum mortuum, aut cum ſciret hæredes ,, id facere nolle, contrà erit. Vbi vides repugnantiam, ſi in vtroque caſu alternatiuam ſuam natu-

ram

ram ſeruare dicas. Quæ etiam verba maximam aliam patiuntur difficultatem, ex communi illa regula, quòd mandatum expirat morte mandantis. Si autem doctorum obſeruatio de alternatiua legis nobis recipienda foret, facillimum eſſet primę difficultati ſatisfacere, cum Bartol. ibi, & doctoribus: quòd in ſecundo ibi caſu diſiunctiua verteretur in copulam, ne contineret repugnantiam. Attamen hæc differentia alternatiuarum, tũ et mihi non placet generaliter; tum & ibi præcipuè inconſtantiæ, ne dicam inſcitiæ, argueret Iuriſconſultum; qui duabus tantum lineis variè eadem dictione contra naturam vteretur. Quare dicendũ eſt & ibi, ſicut & alibi ferè ſemper, naturã ſuam alternatiuam retinere, & in qualibet parte verificari. In primo enim caſu, & membro patet; ſi enim ignorans mortẽ tradidit poſſeſſionem, rectè tradidit. In ſecundo etiam eiuſdem primæ alternatiuæ membro, non prohibentibus, id eſt permittentibus hæredibus; quam interpretationem ratio
8 ipſius diſpoſitionis ſuadet. † Tum etiam quia, qui ſciens non prohibet, dum poteſt, nedum permittere, ſed mandare videtur, vt expreſſiſſimis verbis Vlpianus probat in l. ſemper qui non prohiber. ff. de regul. iuris; nihil mirum ſi non prohibentibus, pro permittentibus accipiamus, cum æquiualeat non prohibitio permiſſioni. In ſecun-

cunda etiam alternatiua, verificatur illa semper; Verum enim est eum non rectè tradere, si mortem mandantis sciat; non inquam rectè tradere, hac ratione, quòd non repugnat secundo membro prioris alternatiuæ. Nam nihil habet repugnantiæ, eum rectè tradere, permittentibus, seu non prohibentibus hęredibus; & malè tradere, si sciat mortem, hac ratione; nisi nempè ei aliud accedat, quod est secundum illud membrum, scilicet hæredes permittere. Quod etiam secunda secundæ alternatiuæ pars, non parum aperit; nempè non rectè tradere, si sciat hæredes id eum facere nolle. Quem intellectum verissimum credo, licèt parum aliter, dum idipsum probare intendit, explicauerit Petrus Stella in repet. l. Papinianus. ff. de public. in rem act. à numero 35. Vbi secundam, quam proposuimus difficultatem rectè explicat, explosa communi doctorum calculo recepta sententia, quòd mandatum, morte mandantis, tunc finitur, quando non processit ex causa necessaria, vt in illa lege. Explicat rectè ille tamē illud Pomponij responsum, prout iacet, in possessione intelligens; quem vt probem, præter rationes, quas ibi latè tradit, mihi suasit, quòd ei subscribat locupletissimus mihi, & fidelissimus testis,
9 † D. Couar. in lib. practicarum. q. c. 11. nu. 1. & 2. Vbi hanc quæstionem ex professo examinat;

minat; qui vnus mihi plusquàm Doctor est, & penè ex antiquis illis Iurisconsultis. At demum, vt ad rem redeamus, pro illa doctorum sententia, & alternatiua legis non disiungenda, quam improbamus, obijciet nobis aliquis communium opinionum defensor. l. emptor. C. de euictioni-
10 bus. † Vbi Imp. Alex. rescripsit, quòd si agente aliquo de euictione, in iudicio emptor non affuit; aut præsens per iniuriam victus est, absente auctore, vel fideiussore, regressum aduersus eum non habebit. Ergo si præsente auctore id factum fuerit, dum sit absens fideiussor, idem erit; vt si alternatiuæ naturam seruandam dicam, planè asserendum mihi est. At id inhumanum videtur, vt in d. l. emptor. attestatur Fulgosius: & est cōtra l. Herēnius. §. Caia. ff. eodem titulo de euiction. Tandem ergo, aut hoc asserere, contra ius, & æquitatem; aut alternatiuam legis, iuxtà doctorum sententiam, non seruare alternatiuarum naturam, fateri oportet. Quod tamen ego non faciam; neque. d. l. emptor. ad id me coget; vbi id necessarium non est, sed tantum considerare nos effectum illius alternatiuæ, qui est, quòd alter eorum sit præsens: auctor nempè, aut fideiussor; vt ad oculum patet. Non ergo inde illud sequitur, est præsens auctor, & non fideiussor, ergo non habebit regressum. Sed illud sanè rectè

colli-

colligitur, non est absens auctor, ergo habebit, non econtrà: vt ex doctrina illa Proculi, circa naturam disiunctiuarum, quam cap. 20. suprà proximo explicauimus, satis patet; quod in censendis harum dictionum varijs assumptionibus, primas partes habere debet: vt non sit necessarium, contra ipsarum vim, & naturam explicare, vt absurdè interpretemur; quod fiet quidem, si in legum ipsarum contextu, quæ hoc præcipuè requirunt, fallere supradictam regulam concedamus. Quæ cum certissima sit, non erit opus probare eam in legibus etiam esse verã. Sed contraria, quæ opponuntur, dissoluere, fuit opus: quod iam (neque vt credo malè) præstitimus.

De vsu huius dictionis, siue, aut seu, ad intellectum. L. si quis ita. ff. de auro, & argento legato. Cap. XXII.

2 *Dictione seu, vt verè alternatiua vtuntur Iurisconsulti, eaque verè disiunctiua est reputanda. numero tertio. nisi in quibusdam casibus, num. 4.*

Tsi de nomine, & parui momenti quæstionem hanc iudicabũt, alienorum scriptorum calumniatores, ex ea tamen ali-

aliquorum iurium pendet intellectus: & in practica etiam, circa interpretationem maioratuum, rescriptorum, & aliarum rerum, quæ aliquando latinis verbis concipiuntur, quandoque proderit; ad Hispanum enim eloquium nihil iuuabit, quia nõ habemus dictionem, quæ huic specialiter æquiualeat. De qua tamen penè axioma est, esse dictionem ampliatiuam: quod ex Pauli responso in l. si quis ita. ff. de auro, & argent. legat. doctores astruunt; Vbi ita interpretatur Barto. & ipse idem in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de reb. dub. & in rub. C. de nauicular. lib. 11. Cum quo alij plures doctores id securè attestantur. At mihi lege illa non probatur, neque de natura illius dictionis, siue, aut, seu, esse concedendum
1 est. † Primò namque in d. l. si quis ita. vt non alternatiuam, iuxtà eius naturam, dictionem iudicaret Paulus; siue verius eam, etsi disiunctiuam, non alternatiuè distribuere, vt responderet, illud suasit: quòd ibi non fuit interposita disiunctio inter res legatas, sed inter demonstrationem, quæ neque falsa, nedum incerta, aliquid noceret. Cum igitur non cadat inter res legatas, nihil mirum, si debeatur omne illud, quod legatum est; cum, vt inquit Paul. dictio illa, ampliandi gratia, interposita sit; quod si esset de sua natura, non ex eo, quòd ibi ampliandi gratia interposita decideret.

† Qua

2 † Qua dictione, vt verè alternatiua, vti sæpissimè Iurisconsultos, probatur planè in l. 1. §. sublata. ff. ad S.C. Trebell. & meliùs in l. generaliter. C. de instit. & substitut. in cuius intellectu nos infrà in c. 33. latiùs immorabimur. At quod ad nos attinet, dictione siue, vt disiúctiua, vti Iustinianum sat fuerit monuisse: dum ait, & ipse, vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit; quid enim ibi ampliandi causa posuisse Imperatorem fatebimur, cum disiunctiuè disponat? Probatur id demum in l. Iulianus verum debitorem. ff. de condict. indebit. Ibi, siue nauis ex Asia venerit, siue non
3 venerit: † esse enim eam disiunctionem, ipsius argumenti ratio suadet, ex his, quæ suprà in c. 14. annotauimus. Quare mihi recipiendum non videtur, quod de hac dictione Bart. generaliter asserit; & multò minùs quod Nicol. Valla, de reb. dub. tractatu. 1. nume. 9. cum Alexandro, ab Alexandro libr. 2. dier. genial. c. 5. probat, cum quis fundum, seu ædes filiæ legat, omnia deberi. Tunc enim cum dictio, seu, inter res legatas sit posita, iuxtà naturam suam, disiunctiuè erit interpretanda. Namque dicta l. si quis ita. aliter, vt diximus, intelligenda, nihil est quod in contrarium nos moueat, vt à vera eius dictionis, & genuina significatione recedamus: qua, vt verè

di-

disiunctiua, vti Iurisconsultos iam monuimus.
4 †. Neque sanè aliter est interpretanda, nisi aut interdictiones, siue res synonimas posita sit, vt vt suprà. 20. in princip. præuidimus; aut subiecta materia aliud poscat, in qua non verba, sed res ipsa attendenda est.

De intellectu. L. 1. ff. de rebus dubijs. Cap. XXIII.

1 *Alternatiuam debere inter similia collocari, falsum.*
2 *Periculosæ plures apud doctores allegationes.*
3 *In dubio non censetur maxima differentia in pretio rerum alternatiuè promissarum.*
4 *In legatis, nisi verba referantur ad hæredem, legatarij est electio.*
5 *Intellectus. l. cum res. §. sed etsi Stichus. versi. totiens. ff. de leg. 1.*
6 *Nullæ sunt differentiæ legatorum.*
7 *Ex differentia, quæ non est, non potest sumi differentiæ ratio.*
8 *Non semper secura est iurium allegatio cum doctoribus.*

VM Papinianus in l. 1. ff. de reb. dub. quæstionem dubiam absoluat, iuxtà æquitatem, iurisque ciuilis regulas, eam doctores in reprobum sensum interpretantur, vt verissimas iuris positiones confundant. Primò enim ex hoc Papiniani responso colligunt, alternatiuam debere inter similia, vel parum distantia,
1 † collocari; quod falsissimum esse ex ijs, quæ suprà. c. 20. de disiunctiuarum natura obseruauimus, satis apparet. Id tamen colligunt glos. plures, quas refert, & sequitur præter alios, Hipolitus in rub. ff. de fideiussorib. num. 32. qui etiam affert in eius sententiæ probationem. l. fin. §. cui dulcia. ff. de trit. vino, & oleo legato.
2 † Ex quo apparet, quàm periculosa sit apud doctores allegationum, (vt ita dicam) luxuries; cum lex illa planè loquatur in copulatiua, in qua etiam neq; id reciperem. Sed cum ab hac opinione iam desciuerint aliqui, inter quos præcipuè id Ioannes Crot. impugnat in l. 4. §. Cato. de verb. oblig. mihi tantum erit animaduertendum, ex d. l. 1. id non probari: vbi ex ortu obligatio-
3 nis colligitur præsumptio verissima iuris; † nō scilicet debere maximam esse distātiam in pretio rerum alternatiuè promissarum. Cum enim promittam hoc, vel illud, siue legem, satis apparet valorem (vt ita dicam) non esse dissimilem: quan

do

do nempè ſumus in coniectura, & dubia eſt promittentis, aut legantis voluntas, de quibus dubijs in illo titulo. Si verò ſine dubio, & apertè apparet eſſe diſſimilem; non ob id vitiatur alternatiua, quæ tam inter ſimilia, quàm inter diſtãtia, & propriòs inter contraria collocatur. Vnde illud de natura eius non eſt, quod affirmant plures ex noſtris, quod apparet in ſpecie. l. Lucio Titio. ff. de leg. 2. Quis enim negaret differentiam eſſe maximam in pretio rei, & vſusfructus eius, nec ob id tamen inutile ſit legatum rei, vel vſusfructus ſub alternatiua relictum? Alterum, quod probari putant aliqui in eadem l. 1. contra plurima alia iura, & conſtitutiſſimam ſententiam; eſt illud, quòd ibi in legato alternatiuo hæredis electionem eſſe, probet Iuriſconſultus; cum contra potiùs iu
4 dicandum ſit, ex regula illa generali, † quòd in legatis, niſi verba referantur ad hæredem, quia tunc ipſe eligit, legatarij eſt electio; iuxtà traditionem illam celebrem Gloſæ, in l. Lucio. ff. de leg. 2. Quam præter Bart. & doctores ibidem, recipiunt, & venerantur doctiſſimus Couar. in c. indicante. numero 3. de teſtament. & Ant. Gomez. 2. tom. variarum. c. 11. num. 43. neque multum abhorrentem à regula illa generali, quam circa electionem tradidit Vlpianus in l. cũ res. §. Sed ſi Stichus. ff. de legatis primo;

X 2 Ibi

„ Ibi, totiens enim electio est hæredi committen-
„ da, quotiens moram non est facturus legatario. Nam cum res futura sit legatarij, vbi elegerit, ex l. apud Aufidium. ff. de opti. legata. quæ futura erat semper, nisi à principio incerta, ex l. si tibi homo. §. cum seruus. ff. de legat. 1. hoc ius ei tolleretur, & rei vindicatio, quam haberet, si non ei electionem concedamus. Quod planè dictæ Vlpiani regulæ aduersaretur; non tamen si ab hærede sumere iussus est, in quo casu præcipuè voluntas testatoris est inspicienda. Neque enim ex differentia illa antiqua legatorum, differentiæ
6 ratio est assumenda; † quia cum iam sint differentię sublatæ, non video qua ratione sit accidens sine subiecto. Si enim concedamus, (vt necessarium est nos fateri) esse differentias illas à Iustiniano sublatas, in l. 1. C. communia de legat.
7 † ex differentia, quæ non est, differentiæ ratio nulla desumi potest; nisi id referas ad testatorum præsumptam, imo non leui argumento declaratam voluntatem, vt fecit Cuiacius in fragm. Vlpiani titulo 24. in verbo, optione autem legati: & nos suprà. Neque tunc ob differentiam legatorum, sed ob testantis voluntatem id fieri, est asserendum: quod tamen in d. l. 1. ff. de rebus dubijs. non seruari, ego non fatear: contrarium planè ibi, si verba & decisionem simul attendas,

pro-

probatur. Agitur enim, an possit legatario fundum Meuianum petenti, sub quo plures alij comprehenderentur, obijci exceptio, si non sit magna differentia in pretio, & Meuianum separatim dare posse: eum nempè, quem iam elegerat; neque enim video aliquid, quod contrarium suadeat. Qua quidem consideratione, ibi non probari, ꝙ quidam aiunt, planè videbis: sicut non probari illud de alternatiua dissimilia non disiungente,
8 iam animaduertimus, † vt non semper secura sit iurium allegatio cum doctoribus, nisi priusquàm id facias satis perpendas.

De alternatiua negatiua, ad intelligen. L. si is qui ducenta. §. cum ita. ff. de rebus dubijs. Cap XXIIII.

1 *Alternatiuam negatiuam non seruare disiunctionis naturam, falsum.*
2 *Doctrina Proculi in materia alternatiuarum, regula lesbia, & eius effectus. num. 3.*
4 *Alternatiuæ negatiuæ effectus. item affirmatiuæ, numero. 5.*
6 *Contrariorum eadem est disciplina contrariè.*

TOT

OT sunt iura, quorum intellectus ex cognitione alternatiuæ pendet (quod suprà in c. 20. præuidimus , & interpretanda promisimus) vt cogar in hac materia latiùs, quàm par esset , immorari , licet & hoc sit non ab instituto alienum. Cum enim constitutum sit, & planè de eius natura, disiunctiuam in qualibet parte verificari , eique satisfieri , si in alterutra parte effectũ sortiatur ; id in alternatiua negatiua recipiendum non esse , † probant aliqui
1 ex nostris, & præcipuè Abbas Panormitanus , sub cuius autoritate, & alij plures decipiuntur : id probantes ex Iuliani responso, in l. si is qui ducenta. §. cum ita. ff. de reb. dub. Quod veriùs contrarium probat, vt iam alij, hanc exceptionem verissimæ regulæ abhorrentes, notarunt ; qui sunt Felin. & Decius , & præcipuè Ioannes Imol. in c. inter cæteras. ad finem. de rescript. ex nouioribus enim nullus, quem ego viderim, (etsi non incuriosè quæsierim) hac de re scripsit. Illi tamen etsi vera docuerint , neque probarunt , neque regulam lesbiam in hoc casu adierunt, vt planè intelligerent . Tamen vt videas nihil contrarium esse in d. §. cum ita. à l. si quis ita stipulatus. ff. de verb. oblig. cum similibus. ex quibus vera illa, & generalis regula de natura alternatiuorum elicitur , Iurisconsultos in eisdem legibus vt

audias,

audias, necesse est. Inquit enim Sceuola in d. l.
,, si quis. at econtrà (si promittam putà) dabis si
,, nauis non venerit, aut Titius non fuerit consul
,, factus, sufficit vnum non factum. Et Iulianus in
,, dicto §. cum ita. ait, Nam cum ita concipio,
,, si illud, aut illud non fuerit, quæri debet, an aliquid factum non sit. Quid hic est contrarietatis? quod vnus ait, & alter affirmat, vt in confirmationem regulæ, quam tradiderat Sceuola, verba Iuliani afferri possint, non vt contraria. Neque in eo, in quo contrarios sibi esse aliqui somniant, quidquam discordant, quòd vtrumque fieri Iulianus desideret. Tunc enim agit de obligatione non inducenda scilicet, & de pœna fugienda, vt rectè Imola, vnico penè verbo, annotauit. At Sceuola vnum non factum requirit, vt obligationem inducat; quod idem Iulianus in pęna incurrenda asserit. Vt verò hæc omnia rectè intelligas, recurrendum erit ad doctrinā
2 Proculi in l. † hæc verba. ff. de verbor. signific. quam suprà. c. 20. explicauimus, & hoc ca-
3 pite regulam lesbiam nominabimus: † ex qua intelligere poteris omnia, quæ tibi circa disiunctiuarum naturam dubia videbuntur, vt satis ex illa,
4 & hac animaduersione cognosces. † Cum ergo alternatiua negatiuè concipitur, vt videas, an committatur obligatio, eam ad Syllogismum reducito,

to, ſubdiſiunctiuarum Proculi ſpecies præ oculis habens. Si enim promiſi tibi decem, ſi nauis nō venerit, aut Titius non fuerit conſul; ſic inferes, ſed nauis non venit, ergo es mihi daturus. Nam econtrariò, ſi negatiuam etiam inferas, nihil ages; vt ſi dicas, ſed nauis non venit, ergo non eſt mihi daturus. Nam huius effectus eſt, vt vtrumque fiat; nempè vt obligatio non committatur, quò tendit omnis Iuliani quæſtio. Vt ergo id concludas, ſic eſt inferendū; ſed nauis venit, & Titius eſt conſul factus, ergo non ſum ad dandum obligatus; quia ſi aliquid non euenit ex ijs, quæ vt fierent comprehenſa ſunt, es planè aſtrictus: ſicut & in affirmatiua diſiunctiua econtrariò euenit.

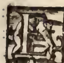
5 † Nam ſi promiſit Titius decem, ſi nauis venit, aut Seius ſit factus conſul; ad hoc vt illi ſit opus promiſſum adimplere, ſufficit vnum factum: inferes ergo ſic rectè; ſed nauis venit, ergo eſt ad dandum obligatus. Quòd ſi obligationem effugere velit, non ſic inferet, ſed nauis non venit, ergo non ſum obligatus; quia poteſt id non eueniſſe, Seium tamen fuiſſe conſulem quod ſufficit. Ita ergo non erit aſtrictus, ſi neq; nauis venit, neque Seius fuerit conſul; ſicut in negatiua vtrumque accidiſſe deſideramus cum Iuliano, in eodem §. cum ita. qui hæc omnia egregiè explicat, cui doctores tenebras potiùs, quàm lumen ſuis ſcri-

6 ptis offuderunt. † Etsi enim contrariorum sit eadem disciplina: contrariè tamen est eadem, vt regula eadem sit ad contraria, attamen id contrariè eueniat. Vnde ex vna, & eadem regula vtrũque Iulianus elicit: quia nempè omnia comprehensa sunt ad non obligandum; vt fierent nempè, aut non fierent. Tunc sumitur ex vniuerso significatio, & requiritur vt vtrumque fiat, aut non fiat pro modo enunciationis. At si quæras de obligatione inducenda; tunc cum sumatur ex aliquo significatio, sufficit vnum non factum in negatiua; factum verò in affirmatiua, vt optimè illic Iurisconsultus nos docuit. Nihil est ergo in illa lege, quòd nobis aut contrarium alteri, aut minus verum in se reputandum sit; cum omnia ibi Iulianus miro ingenio ad generales regulas reducat, & iuxtà subdisiunctiuarum naturam explicet.

De intellectu. L. si is qui ducenta. §. Item si pater. ff. de reb. dub. Cap. XXV.

1 *Regulari debet substitutio ad modum institutionis. Item & fideicommissum. numero 2.*

Y EST

ST nobis adhuc in explicatione eiusdem legis immorandum; diuersa tamen in quæstione, & §. Ait enim in l. si is qui ducenta. §. fin. ff. de reb. dub. Iulianus, Si ita ,, testator paterfamiliàs in testamento scripserit: Si ,, quis mihi filius, aut filia hæres non erit, sit hæres ,, Seius: tunc Seium fore hæredem, si neque fi- ,, lia, neque filius natus fuerit. At si regula disiun-ctiuarum est recipienda, iuxtà ea, quæ in animad uersione suprà proxima docuimus, aliter erat dicendum: quia cum sit negatiua disiunctiua substitutionis, sufficeret vnum non factum, filium scilicet non fuisse hæredem, ad hoc vt substitutus admitteretur. Quare Accursius id euenire propter votum parentum, & liberorum fauorem asserit, vt in l. generaliter. C. de instit. & substit. quod & alij eo non relato probant. A quo cum recedat Bart. in extraneis idem esse interpretandum affirmat, iuxtà disiunctiuæ ipsius naturam; acutè quidem istud, non tamen recipiendum. Nam si ex natura alternatiuæ id esset, ex regula iam tradita inferret Iurisconsultus, vt in simili facere solet; attamen non ex hoc, sed ex benignitate id respondit. Vnde variè hoc Iuliani responsum interpretantur doctores; alij cum Accursio referentes ad l. generaliter. alij explicantes in filijs nascituris ob verbum genitus, quod latè tradit (ne in

his

his transferendis præter consuetudinem morer). Fabius in repetitione. l. hæredes mei. §. cum ita. ff. ad Trebell. num. 59. His tamen omnibus omissis, à sententia Iurisconsulti verè alienis, animaduertendum erit, verba testantis dubia interpretari Iulianum; quod ipse attestatur, dum ait, ,, non satis voluntatem suam declarauit testator; posset enim quis in proposito themate variè argumentari. Nam cum sit substitutio, vt diximus, facta ex alternatiua negatiua, si alterum non esset, locum haberet substitutio. At pro contraria opinione, scilicet vt etsi filius non fuerit natus, si sit nata filia, aut econtrà, non sit locus substituto, est æquitas, & fortissimum argumentum;
1 † nempè quòd regulari debet substitutio ad modum institutionis, vt planè mihi probat elegantissimum Sceuolæ responsum in l. Lucius. la 2. ff.
2 de hæred. insti. † sicut ad modum institutionis etiam regulatur fideicommissum in l. quotiens paterfamiliàs. ff. ad S. C. Trebell. atque in proposita specie, verè filius, aut filia institutus habeatur. Ita vt verbis præpositis, iuxtà naturam eorũ, & alternatiuæ affirmatiuæ, alter tantum reperiatur institutus; etsi dubitationem facere posset substitutionis modus, procliuior tamen est sententia, & æquitati magis consona, vt substitutus non admittatur, nisi omnibus deficientibus, vt verè in-

certus morientis exitus substitutionis finem concludat. Namque licet substitutio per se aliud suadeat, iuncta tamen cum institutione, sic est rectiùs explicanda. Qui mihi germanus huius responsi intellectus iudicatur, quo perspecto, nihil obesset, si iuxtà Bartoli opinionem, idem in extraneis recipiendum esse affirmemus; hoc maximè tempore, quo habemus efficacissimum argumentum ex l. Generaliter. in fin. principij. C. de instit. & substit. in illis verbis, Quo exemplo etiam
„ alijs personis, licèt extraneæ sint, de quibus hu-
„ iusmodi aliquid scriptum sit, medemur. Neque tamen ob id putes me reincidere in opinionẽ eorum, qui iuxtà fauorem liberorum, & d. l. Generaliter. hoc responsum intelligunt. Nam & in illa lege fauorem tantum liberorum attendi, mihi non probatur. De cuius intellectu infrà in c. 33. latiùs agam. Quæ omnia si perpendas etiã in praxi, sicut in scholis vsui futura, non me reprehendes, quòd in huius materiæ ad tot iurium interpretationẽ necessariæ explicatione, diutiùs sum immoratus. Est enim necessaria per se, & ab omnibus nescio an obliuione, aut difficultate perterritis; an etiam quia occasionem non habuerunt, verè omissa; quæ mihi vt omitteretur indigna visa est: vtilitatẽ enim, siue difficultatem respicias, penè nulli cedit.

De

De differentia dominij, & proprietatis. Cap. XXVI.

1 *Differentia Dominij, & proprietatis generaliter non potest constitui, & num. 10.*

2 *Proprietas idem quod Dominium, & num. 3.*

4 *Proprietas aliquando est id, in quo dominium habemus.*

5 *Proprietas opponitur vsufructui; & tunc plerunque proprietas nuda appellatur. num. 6.*

7 *Dominium quid.*

8 *Dominium potestatem in seruos, & alia significat, numero 9.*

VM quid inter Dominium, & proprietatem interesset, quæstio sit antiqua, varij in ea varia dixerunt: & nouissimè Ioannes Parlador, in suo rerum quotidianarum libro. c. 4. extra omnes, & contra antiquos se nouè considerasse ait, dominium esse ferè semper cum vsufructu sumptum; proprietatem sine vsufructu, illique relatiuorum instar oppositam. Contra quem iure possum optima illa Auli Gellij verba libr. 7. noct. Atticar. c. 17. ad fin. posita, mihi vindicare; quòd qua ille iurisperitus diffe-

,, differentia vſus eſt, ea videtur in verbis tam mul-
,, tiplicibus, vnam tantummodo eorum vſurpatio-
,, nem notaſſe: quæ quidem congruit cum ſignificatu, quo Pomponius vſus eſt in l. ſi vſusfructus. ff. de iure dotium. & alibi aliquando Iuriſconſulti. Vnde illa Parladori differentia mihi non arridet, ſicut neque vlla ex hijs, quæ doctores per eum relati genera confixerunt. Noui enim proprietatis nomen variè Iuriſconſultos accipere. Qui ergo ſine diuiſione nominis, quod nō ſemper idē ſignificat, differentiam eius cum alio explicare

1 voluerit, non parum equidem aberrabit. † Vt videas ergo differentiam ita generaliter non poſſe inter dominium, & proprietatem conſtitui, audi Iuriſconſultum Caium in l. qua ratione. §. Itē ſi quis. ff. de acquir. rer. domin. agentem de rerum dominio, & de eo adquirendo ſic dicere;
,, mercium in horreo depoſitarum venditorem ſi-
,, mulatque claues tradiderit emptori, transferre
,, proprietatem mercium ad emptorem. Et iterum
,, in incertam perſonam, qui miſſilia iactat in vul-
,, gus transferre proprietatem. Quod eiſdem verbis Iuſtinianus repetit in §. Item ſi quis. & §. hoc amplius. Inſtit. de rer. diuiſ. At quis dicet ibi proprietatem ſine vſufructu tranſire? quod ſi verè proprietatis nomine ſemper intelligamus nudam proprietatem, quæ opponitur vſufructui, id di-

cen-

cendum esset. At ego aliter dicendum existimo, cum variè proprietatis vocabulo vtantur Iuriscon-
2 sulti. † Est enim aliquando proprietas idem quod dominium, vt præter Caium vbi suprà, probat apertè Neratius in l. si procurator. & Iulian. in l. cum in corpus. ff. eodem titulo. de acquir. rerum domin. neque aliud resonat totus ille titu-
3 lus. Vnde dominium rei proprietatem appellat Cuiacius in parat. ad eundem titulum; & iterum dominium nihil aliud esse, quàm proprietatem rei existimat, in lib. 10. obseruat. c. 16. & ecõtrà, nihil aliud esse proprietatem, quàm dominiũ, arbitratur Duarenus, lib. 2. disputat. anniuers. c. 17. licet & istud non sit generaliter recipien-
4 dum. † Est etiam aliquando proprietas, illud, in quo dominium habemus; & hinc proprietatis dominium appellat Iurisconsultus in l. si tibi. ff. quibus modis vsusf. amittatur. & Imperator in l. 4. C. de probationib. quas sic intellexit Pinellus in l. 1. C. de bonis mater. 2. part. numero 7. sicut etiam & possessionis verbum pro ipsis rebus, in quibus dominium habemus, sæpè optimi auto-
5 res vsurparunt. † Demum proprietas opponitur vsufructui tamquam illius correlatiua; ita vt vsusfructus esse non possit, nisi respectu proprietatis, quæ abest; & hoc modo sumpta proprietas non fit, nisi respectu abscedentis vsusfructus. Qua ratio-

tione, & in hac tantum proprietatis vſurpatione,
6 recipienda eſt Parladori differentia; † licèt tunc proprietas non ſimpliciter, ſed nuda proprietas appellatur, vt in l. videamus. ff. de vſuris. in l. 4. ff. de iure dotium. ſicut plena proprietas, quando abſcedens vſusfructus conſolidatur, nuncupatur, in l. cum in fundo. ff. de iure dotium.
7 † Dominiũ verò generaliùs dicitur circa id omne, in quo nobis aliqua poteſtas eſt, vt annotauit Petrus Gregorius, in Syntagm. iur. lib. 1. c. 12. numero 3. vel propriùs facultas, vt voluit Soto li
8 bro 4. de iuſt. & iur. quæſt. 1. artic. 1. † Tum dominium appellatur poteſtas in ſeruos, in l. poteſtatis. ff. de verb. ſignific. & in l. 1. §. poteſtatis. ff. de peculio. Vnde eſt aliquando dominium (vt notat vbi ſuprà Soto) correlatiuum ſeruitutis, ſicut ſunt correlatiua dominus, & ſeruus.
9 † Appellatur etiam dominium vſusfructus, in l. 4. ff. de vſufruct. ſicut & proprietatis, in d. l. 4. C. de probation. vt videre liceat dominij quoque appellatione generaliter vti Iuriſconſultos. Vnde non ſunt omnino probandi, Cuiacius, & Duarenus vbi ſuprà, qui dominium per proprietatem, & econtrà deſcribunt: id enim licèt plerumque ve
10 rum ſit, non tamen generaliter aſſerendum. † Ex quibus omnibus cognoſces dominij, & proprietatis differentiam generaliter dari non poſſe, ni-

ſi

ſi inter vtraque nomina diſtinguas. Vbi autem videris quid dominij appellatione, quid etiá proprietatis, in propoſitis iuribus intelligatur (quod ex ſubiecta materia cognoſcere non erit difficile;) Tunc facilè ex his differentiam cognoſces; in qua generaliter dignoſcenda; præter inanem laborem, nihil aſſequeris.

De intellectu. L. Pupillus. ff. de acquirrer. domin. & an vna ſit poſſeßio, aut duplex Cap. XXVII.

1 Iuriſconſultis nulla alia poſſeſſio, niſi aut corporalis, aut naturalis, aut iuſta, quam doctores ciuilem appellant.

2 Omnis poſſeſſio à natura eſt, & de iure gentium; & num. 4. & 6.

3 Interpretatio. l. 3. §. ex contrario. ff. de acquiren. poſſeſſ.

5 Iuſti appellatio, ius gentium, ſeu naturale deſignat.

7 Poßeſſio iuſta etiam, & iurisgentium in animo poſſidendi conſiſtit.

8 Vnica eſt vera poßeſſio, eaque iuris gentium à iure ciuili approbata.

9 Poßeſſio corporalis, qua ratione naturalis appellatur.

10 *Omnis iusta possessio ex duplici ratione consistit.*
11 *Nulla possessio vera sine ratione iuris, & corporis verè, vel fictè.*
12 *Intellectus. l. 8. titulo septimo, lib. 5. compilat.*

VPILLVM sine tutoris auctoritate pos-
sessionem amittere non posse, quæ est
naturalis, vt Sabinianis visum est, pro-
bat Martianus in l. pupillus. ff. de acquiren. rer.
domin. Cui contrarius Vlpianus, in l. possessio-
nem. ff. de acquir. possess. sic ait, possessio-
,, nem pupillum sine tutoris autoritate amittere pos-
,, se constat; non vt animo, sed vt corpore desi-
,, nat possidere, quod est enim facti, potest amit-
tere. Quam difficultatem cum dissoluat Accur-
sius, quòd Martianus de possessione iuris, Vlpia-
nus de possessione facti, & detentione, vt vocat,
asinina loquatur, mihi probari non potest, si non
aliter intelligatur, quàm ipse fecit. Namque pos-
sessionem appellat eam Iurisconsultus in d. l. pos-
sessionem. quam tantum detentationem, posses-
1 sionem appellare Vlpianum non cõcedam, † cui
nulla alia possessio cognita est, nisi aut corpora-
lis, quam naturalem vocant; & iusta, quam do-
ctores nostri ciuilem appellant. Si verò de cor-
porali loqui Vlpianum affirment, quod planè est
dicendum, illa eidem est possessio naturalis: Vnde
stare

ſtare non poſſet Martiani reſponſum. Et ſi cum Azone vnicam eſſe poſſeſſionem,eamque naturalem dicas, omnem conciliationem excludes. Nam cum vnica ſit poſſeſſio, & alter affirmet, alter neget poſſeſſionem amittere poſſe, econtrariò pugnabunt. At ſi demum nouam Parladori ſententiam amplectaris, quam tradit in ſuo rerum quotidianarum lib. c. 9. quòd vnica ſit poſſeſſio, eaque ciuilis: fruſtrà in his reſponſis conciliandis laborabis. Etenim poſſeſſio, de qua Martianus, naturalis appellatur, non ergo ciuilis. Vlpianum autem de eadem naturali loqui, pluſquàm manifeſtum eſt. Qui ergo, ex his tantum poſſeſſionis diuiſionibus, huic difficultati ſatisfacere poſſe ſperat, nunquam contrarium effugiet. Erit igitur animaduertendum, Martianum de vera poſſeſſione agere, quam amittere non poſſe pupillũ, meritò affirmat, dubitandi rationem inſinuans, ſub illis verbis, quæ eſt naturalis. Erat igitur dubium, quòd videbatur pupillum amittere poſſe,
2 ex hoc, † quòd omnis poſſeſſio à natura ſit, ſiue de iure gentium, etiã ſi eam ciuilem dicas: quod planè probabis, ſi conſideres verba Iulij Pauli in l. 1. ff. de acquir. poſſeſ. vbi dominium, quod eſt de iure gentium, vt probat apertè Iuriſconſultus in l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure. à poſſeſſione ortum habere ait; vnde & poſſeſſio eiuſ-

dem iuris appellanda erit, argum. l. manumissiones. ff. eodem titulo de iust. & iure. Tum etiam quia possessio à sedium positione appellatur: quó insinuat Iurisconsultus in d. l. 1. eam ab occupatione ortum habere, quod omne est de iure gentium. Si verò id de naturali (quam vocant) possessione explices, id est, detentatione; videas ne Iurisconsultum arguas, compilatores tacens increpes, & pandectas planè accuses. Quid enim ineptiùs, quàm possessionis tractatui, in medio iure ciuili, præponere naturalis possessionis, seu detentationis ethymologiam? Quod planè idem Iurisconsultus Paulus affirmari non sinet: qui cũ axio-
3 ma proponat † in l. 3. §. ex contrario. ff. de acquir. possess. plures nempè eandem rem possidere non posse; hoc ex illa sententia probat, quòd contra naturam quippè sit, vt ego teneam, & tu quoque tenere videaris; subdens non magis eandem possessionem apud duos esse posse, quàm vt tu stare videaris in loco, in quo ego sto: aut in quo ego sedeo, & tu sedere videaris. Si autem propositionem, quam probat Iurisconsultus, de possessione naturali, id est de detentatione intelligas, est planè absurdum, quod asserat simul duos in eodem fundo asidere non posse. Si verò de ciuili, & probationem de naturali, malè cohæreret, nihilque probatio sufficeret. Si ergo & probatio-

nem,

nem, quod eſt verum, ſimul & concluſionem
4 eiuſdem iuris eſſe aſſeras, † videbis omnem poſſeſſionem iuris gentium eſſe, & iuſtam etiam, in qua & corpus, & animus, & ius operantur. Hæc enim eſt, quæ meritò iuſta à Iaboleno appellatur, in l. quod ſeruus. ff. de acquir. poſſ. Namque ſi tantum poſſeſſionem naturalem, id eſt detentationem, de iure gentium eſſe dicas, quid abſurdius excogitari poſſet, quam poſſe aliquem eo iure ex detentatione ſibi poſſeſſionem vendicare, & rem ipſam: cum non ſolùm eo iure neceſſaria fuerit poſſeſſio, ad primam illam occupationem, quæ rerum diuiſionem peperit, & dominiorum diſtinctionē: ſed & ad omnes effectus penè, ad quos eſt iure ciuili neceſſaria; alioquin neque eo iure contractus effectum ſortirentur. Meritò ergo & eo, & omni iure receptum eſt, neque per ſe animo, neq; per ſe corpore licere iuſtam poſſeſſionē acquirere; ſed animo & corpore. l. poſsideri. in princ. ff. de acqu. poſſ. l. 1. §. Sceuola. ff. ſi quis teſtam. liber eſſe ius. Quid enim credamus futurū, ſi iuſta concedatur poſſeſſio ei, qui rem occupet? quis non omnia apprehenderet ſolus, vt ſibi haberet? quid item eſſet futurum, ſi liceat veram poſſeſſionem inde aſſerere, quòd animo concipiat quis rem tenere? quis enim ſe vltrà limites contineret neceſſarij vſus? quis non diceret, ego

con-

cōcepi animo talē rem habere? Poſſeſſio ergo non tantum corporis eſt, ſed etiam animi; non tantum facti, ſed iuris; non tantum iuris ciuilis, ſed etiam gentium. Vnde ſicut & ciuilis appellatur, quia eo iure hæc tantum recepta eſt; ſic & nun-
5 cupatur iuſta in d. l. quod ſeruus. † quæ appellatio ius gentium deſignat, ſeu naturale, argum. l. Stichum. §. naturalis. ff. de ſolut. circa quam
6 nos id in c. 9. obſeruauimus. † Neque enim video quid ius ciuile in huius approbatione, iuri gentium aut addidit, aut detraxit, vt illud ius mutet; neque aliud ex appellatione illa poſſeſſionis ciuilis, & naturalis ſuadetur; quæ tantum eò tendit, vt differat detentatio à vera poſſeſſione. Vnde cum ſit verè poſſeſſio iuris gentium, & naturalis, dubium fit Martiano in illa l. pupillus. ꝙ pupillus poſſeſſionem amittere non poſſet, quæ & naturalis eſt, & iuris gentium; quod ius non nouit differentiam inter pupillum, & adultum, ſi eius ætatis ſit pupillus, vt intellectum capiat. argumento l. 1. §. adipiſcimur. ff. de acquir. poſſeſſ. Hoc tamen dubio non obſtante, id deci-
7 dit ex eo, † quòd hæc poſſeſſio ſit licet horum iurium, in animo tamen poſſidendi etiam conſiſtit: & animo, vt ab Vlpiano conſtitutum eſt in d. l. poſſeſſionem. ipſe amittere poſſeſſionem non poteſt, cuius animus ad amittendum legitimus

non

non reputatur, cum ei ius ciuile (quod potest) meritò resistat; licet quod est facti posit amittere, id est corpore non posidere, in quo nullam ius aliquod habet potestaté, ex l. 1. §. si vir vxo-
8 ri. ff. de acquir. possess. † Vt autem plenius intelligas vnicam esse possessionem, (quod Azonis sequaces satis probarunt) eamque iuris gentium, cooperante iure ciuili, quæ regulatur semper ex principijs naturalibus, & iuris gentium, quod Paul. in d. §. ex contrario. nobis probauit; est animaduertendum aliá possessionem (quæ rectè Parladoro detentatio appellatur, quod agno uisse aliquos ex antiquis, & ipse Parladorus agno
9 uit) † appellari naturalem, non ex eo, quòd altera naturalis non sit (id enim conuincitur ex Martiani responso, quod interpretamur) sed appellatur naturalis, quia habet quod est primum in possessione, à quo ipsa ortum habet; scilicet occupationem, & detentationem. Quod quidem verba legum, quæ loquuntur de hac possessione, consideranti planè fiet palàm; quæ tamen in iure ciuili possessio naturalis cum appelletur, nullius est effectus, in facto tantum consistens, & in apprehensione facti non legitima. Non est
10 autem possessio censenda, † quia ex duplici ratione, qua consistit omnis possessio, nempè corporis, & iuris, vt probat Constantinus Imperator in

in l. nemo. C. de acquir. poss. tantū habet corporis rationem, nihil verò iuris. Ex qua etiā constitutione, illud te fateri oportet, non rectè appellari possessionem, quam vnicam diximus verè ciuilem. Namque illa non erit possessio, quæ vtriusque rationem, id est iuris, & corporis, non habeat: quòd si tantum iuris sit, non habebit rationem possessionis. Nam cum possessio ex duplici ratione consistat: sicut corporalis non potest constituere veram possessionem: ita & iuris non poterit, vt ex æquo illæ rationes in d. l. nemo,
11 ad possessionem referantur. † Vnde numquam acquiri possessionem vllo in iure videbis, sine eo, quod ius, & corpus operentur; si non verè, saltim fictè. Nullo enim modo iuxtà naturam possessionis, id fieri potest, vt ius tantum in ea sufficiat; nisi ius rationem corporis fictione suppleat: Vnde in possessione maioratus, quam ciuilissimā appellant, fingit lex possessionem successorem apprehendisse, & voluntatem transferre volentis institutoris sufficientem iudicat pro actu apprehensionis, quem non esse necessarium affirmat. Erit igitur illa verè possessio, quæ duplicem hanc naturam habeat, siue fictione, siue veritate. Quòd si non habuerit, non erit possessio appellāda, nisi aut corporalis, cum hac adiectione, quòd possessio naturalis appelletur, vsitato illo Iurisconsultorum

rum more, vt quam rem ciuiliter non reciperent, hoc nomine nuncuparent; sic obligatio natura-
12 lis appellatur, sic possessio naturalis. † Quæ cũ sumatur pro apprehensione, & occupatione, siue detentione facti, non contradicet legi Tauri, quę est in noua compilat. l. 8. titulo 7. libr. 5. in qua possessionis naturalis appellatio, pro apprehensione vera, quam fingit, est interpretanda, sicut ciuilis pro ratione iuris; quod vtrumque requiritur in vera possessione. Non inquam contradicet, qui vnicam esse possessionem iuris gentium, & ciuilis, id est iustam asseruerit.

De exceptionum diuisione, ad L. 3. ff. de exceptionibus. Cap. XXVIII.

1 *Exceptiones sunt, aut dilatoriæ, aut peremptoriæ: & malè doctores alias species addiderunt numero 2.*
3 *Anomala exceptio est verè dilatoria.*
4 *Quid sit de natura exceptionum.*
5 *Dilatoriæ sunt verè exceptiones.*
6 *Nulla maior improprietas, quàm impropriè diffinire.*

7 *Mixta exceptio, & quasi peremptoria verè peremptoriæ sunt.*

VM Vlpianus in l. 2. §. fin. Caius in l.
1 3. ff. de exceptionibus. † exceptiones perpetuas, seu peremptorias, & dilatorias, siue temporales esse affirment, nescio quid doctores nostri aliam diuisioné plures species comprehendentem comminiscuntur; cum si Iurisconsultus alter illam diuisionem traderet, alter istam, eos contrarios esse dicerent, & in solutione quęrenda, non parum torquerentur; & sibi tamen licere putant, quæ nomonethis ipsis non licerét.
2 † Neq; etiam fuit necessariũ, docendi gratia, has addere species; nisi eas referrent ad verá, & germanam Iurisconsultorum diuisioné, subdiuisioné facientes vtriusque membri. Namque si diuidendi regulas obseruare oportet, illa doctorum partitio nequit sustineri; quia si exceptionem aut dilatoriam, aut peremptoriam, aut anomalam, aut mixtam, aut quasi peremptoriam esse dicas, omnino fateri te oportet, quòd sicut exceptio peremptoria non est dilatoria, ita & anomala; & sicut dilatoria non est peremptoria, ita & mixta, ita & quasi peremptoria; nõ minus, quàm faciens hanc diuisionem animalis in rationabile, & rationis expers, rationis compos non esse irrationabile

le est asserendum. Quod non parum etiam argueret Iurisconsultos mancam, & deficientem diuisionem facientes, si verum esset. Absit tamen à nobis eorum calumnia; absit quoque quòd do-
3 ctorum diuisioné verã esse confiteamur. † Anomala enim exceptio, quæ est excommunicatio, dilatoria verè est, vt apertè probatur in c. exceptionem. de exceptionibus. Neque tamen ex eo, quòd opponi possit post litem cotestatam, ob animarum periculum, (vt ibi Pontifex inquit) na-
4 turam mutat. † Nam non est de natura dilatoriarum, quòd proponantur antè, vel post litem contestatam; sed tantum, quòd sint temporales,
5 & ad tempus actionem excludant. † Quod etiã sufficit ad hoc, vt verè exceptiones reputentur; quia dum sunt, verè actionem excludunt; vbi autem pereunt, nihil mirum si non excludant, cum sint non entis nullæ qualitates, argumento l. si seruum. §. fin. ff. de action. empt.. Neq; enim recipiendum est, quod aliqui affirmarunt, verbũ quasi, in diffinitione illa exceptionum, denotare
6 improprietatem; † nulla sanè esset maior improprietas, quàm impropriè definire. Excludunt ergo dilatoriç actionem ad tempus, quod est de earum natura: nam solemnitas illa iudiciorum à iure positiuo inuenta, de opponendis dilatorijs antè litem contestatam, earum naturam non mu-

tat: quæ licet ſolemnitas in exceptione excommunicationis ſit ſublata, non ſpeciem alteram eam
7 conſtituere, eſt aſſerendum. † Quam verò illi mixtam vocant, licet eo tempore dubia ſit, peremptoria tamen reputatur & in l. ſufficit, vbi id notat Bart. ff. de condiction. indebit. Quaſi peremptorias autem peremptorias eſſe, nulli (vt credo) dubium erit, ſi peremptoriarum diffinitionem conſideret, quæ tantum peremptorias, aut non peremptorias conſtituit. Quia tamen hæ omnes habent quid extrinſecum, & in ſua ſpecie particulare; qui rectè docendi rationem teneret, ad tractatum dilatoriarum, aut peremptoriarum hæc ſubiungeret. Ita vt in dilatorijs illud ſpeciale: in excommunicationis exceptione notaret hoc verò mixtæ, aut quaſi peremptoriæ in perpetuis.

Non tamen ob id rectè contra Iuriſconſultos, alias addet ſpecies, quaſi illi aliquid neceſſarium omiſerint, qui optimam, & veriſſimam diuiſionem tradiderunt; quam nos explanare, non captare, ſeu expugnare oportet.

De

De intellectu. L. siue à certis. ff. de duob. reis. Cap. XXIX.

1 *Hæredes nominati, non vt hæredes, tenentur pro virili; nominati autem vt hæredes, pro hæreditarijs portionibus, num. 2.*

3 *Diuinatio improbatur à verbis legis aliena, non exemplificatio eidem congruens.*

„ SIVE à certis personis hæredum nomina-
„ tim legatum esset, siue ab omnibus, ex-
„ cepto vno; pro hæreditarijs portionibus totum eos legatum debituros, ait Paul. in. d. l. siue à certis. ff. de duobus reis. Et contra Pomponius in l. Turpia. §. fin. ff. de legat. 1. si pars hæredum nominata sit, pro virili eos teneri affirmat, distinctionem illam Iurisconsultis receptissi-
1 mam afferens; † quòd si aliqui hæredes sint nominati, ipsi tenentur pro virili, quia ab eorum personis relictum legatum censetur, vt probat etiam Neratius in l. si hæredes. ff. de legatis 1.
2 † Si verò hæredum nomine, cum hæreditas eos obliget, pro hæreditaria portione erunt astricti. Quam distinctionem, præter Pomponium, & Neratium, vbi suprà, probant idem Pomponius

ex Labeone in l. ita liber. & Paul. in l. qui pecuniam. ff. de ſtatu lib. eaque præcipua eſſe debet in conciliandis his Iuriſconſultorum reſponſis. Qua cum vtatur Accurſius in d. l. ſiue à certis. mihi nō probari nequit cum cōmuni; qui tamen cum ſe non explicet, neque Docto. id faciant, ſuſpectus videri poteſt, ſuſpectaque ſolutio, quæ difficultate non caret. Mihi tamen verba Iulij Pauli conſideranti veriſſima videtur, quæ pro eo intellectu dupliciter poſſunt induci. Primò, vt verbum, excepto aliquo, ad omnia referatur; quo caſu non leuis eſt coniectura, teſtatorem hæredes, non eorum perſonas, reſpexiſſe, ex illis aliquē excipiendo. Ne verò hæc diuinatio ſit, mihi non licita, quod tamen licuit doctoribus in l. eandem. ff. eodem titulo de duobus reis. verba, quorum fidem ſequutus eſt, ad omnia referentibus: aliter tamen exemplificari poteſt Pauli reſponſum iuxtà prædictum intellectum, & diſtinctionem, vt ſit veriſſimum. Quod ab aliquibus nominatim legauerit teſtator, non nomina eorum, ſeu perſonas, ſed hæreditatis reſpiciēdo, ſic dicens, hæredes mei, quibus ſemiſſem legaui, cum alijs ſextantem legaſſet, alijs trientem, Seio centum dent: tunc enim à certis perſonis hæredum nominatim legatur, hæreditatis tamen reſpectu, idemque eſt, ac ſi ab omnibus legaſſet, vt ſubdit Paulus. Neq; eſt

hæc

hæc diuinatio non admittenda: † nam non omnis diuinatio, (vt animaduertimus aliquando cum Zasio) est reprobata, sed impertinens, & à verbis legis aliena. Hæc autem interpretatio, legem eéxplificat, declarat, & casus parificatione cōfirmat: cum idem asserat Iurisconsultus esse in specie prędicta, ac si ab omnibus legatum esset; qui tamen casus aliter conuenire non possunt. Tum etiam, nisi sic esset intelligendum, quid similitudinis haberent casus, quòd à quibusdā hęredibus nominatim legasset, & quòd ab omnibus, excepto vno? Quas tamen formulas Paulus coniungit, vt doceat se de illa nūcupatione speciali loqui, quæ hæredes aliquos nominatim, vt hæredes tamen designat, iuxtà supradictam Iurisconsultorum communem distinctionem; quam eundem non seruare, est planè concedendum, atque ab illis dissentire, nisi hoc, quod verissimum videtur, confiteamur.

De actione vni ex cohæredibus pignus, vniuerso soluto debito, liberanti aduersus cohæredes concedenda. Cap. XXX.

1 *Relatio in genere, & vt Accursius vocat, simplex, quando reputanda.*

In-

2 *Intellectus. l. hæredes. §. non tantum. ff. famil. erciscund.*

SI pignoris liberandi gratia, debitum vniuersum soluere sit coactus hæres, actionem negotiorum gestorum habere, vel familiæ erciscundæ iudicio, si priùs redditum non sit, eam partem consequi illum posse, Seuerus, & Antoninus Adriano rescripserunt, in l. siue pro fratre. C. de negotijs gestis. Vbi verbum, eandem, intelligere de actione communi diuidundo, cum Accursio ibi, & communi doctorum opinione ab Alexandro relata, absurdum mihi videtur non recipiendum. Dixerant enim Impp. negotiorum gestorum actionem competere cohæredi pro alio pecuniam soluenti: cum posteà subdant in secundo casu, actionem eandem concedendam, qua ratione id ad actionem communi diuidundo referri possit, non video, de qua ibi
1 verbum nullum. † At dices cum Accursio esse relationem in genere, simplicemq; reputandam, sicut in illa oratione, mulier saluauit, quæ damnauit: quod tamen recipiendum non est in nostro casu. Iam enim positum est genus ibi, actionem; nisi autem relatio illa eandem determinet, quid operabitur? Tum etiam dispar est ratio illius orationis, atque huius. In hac enim mulier ponitur

tur in genere, sic in positione, sicut in relatione, & eam habet significationem; quòd sicut per mulierem peccatum intrauit in mundum, illa occasionem præbente, vt non intrauerit per illam, sed per hominem, iuxtà Apostoli doctrinam; sic per mulierem etiam, quæ peccati caput conterere potuit, salus nobis orta est. Quæ excusatio est muliebris generis, sicut & illud, quod mulier quædam Diuum Hilarionem alloquitur apud Metaphrastem; ne despicias, nam genus mulierum peperit Saluatorem. At in nostro casu priùs non nomen generis præcesserat, sed speciei; qua ergo ratione relatiuum, eandem, ad genus est referendum? Neque ex eo, quòd suprà actionis negotiorum gestorum mentio facta est, actionis verbum est genus reputandum, cum non sit simpliciter positum, sed cum specie. Nulla igitur ratione, sub eiusdem appellatione actionis, aliá quàm eam, de qua sermo præcesserat, intelligere possumus. At tunc obijcies cum Accursio, & doctoribus de l. hæredès. §. non tantum. ff. famil. ercisc. vbi Paul. in simili, imo penè eodem casu, actionem negotiorum gestorum non concedit; sed familiæ erciscundæ. Cui contrario vt satisfacias, non erit opus absurdam illam, quam im-
2 probaui doctrinam admittere; † Sed animaduertendum erit, responsum illud Pauli simul cũ hoc

Impp. rescripto rectè intelligi posse. Si equidem non est redditum iudicium familiæ erciscundæ,eo est agendum, vt & ibi Paul. probat,& hic Impp. Ita vt per illam legem, hanc intelligas, vt si non sit redditum hoc iudicium, de necessitate in hac lege illud requiri, cum illa probes, neque quidem refragante horum verborum serie. Si enim verba, si non est inter vos redditum, ad omnia referas, ita distribuet, actionem eandem, id est negotiorum gestorum, concedi, quando iam redditum est; familiæ autem erciscundæ iudicium, quando non est redditum. Ita vt sicut familiæ erciscundæ iudicio agi non potest, vbi iam est semel intentatum, vt probat Vlpianus in l. si filia. §. familiæ. ff. famil. erciscund. Ita & negotiorum gestorum actio non sit concedenda, vbi non est illud intentatum iudicium, vt in d. l. hæredes. §. non tantum. Qua ratione est recipienda, non vt huic legi contradicat. Attamen neque communi diuidundo erit agendum, quia nihil est cómune; quando enim commune erat, familiæ erciscundæ iudicio experiri oportuerat. Iam verò cum fuerit illud redditum, quo in casu negotiorum gestorum actionem admittimus, nihil commune remansit; neque etiam remansit, quod soluerit; hoc enim nihil est, quia est præteritum. Cum ergo nihil cómune possit considerari in casu, in

quo

quo iuxtà noſtram interpretationem actio negotiorum geſtorum datur, non erit communi diuidundo iudicium admittendum: neque Vlpiani reſponſum in l. ſi quis putans. §. 1. ff. communi diuidundo. ad quod lex hæc referri, ſine manifeſta diuinatione, non poteſt.

De intellectu. L. ſi pecuniam. C. de negotijs geſtis. & obiter de l. ſi pupilli. §. ſi quis ita. ff. eodem. Cap. XXXI.

1 *Ratihabitionem mandato comparari, qua ratione ſit intelligendum.*

2 *Intellectus. l. ſemper qui non prohibet. ad fin. ff. de regul. iur.*

3 *Intellectus. l. ſi mandauero. la 2. §. ſi curator. ad fin. ff. mandati.*

4 *Actio ciuilis oritur ex ipſo negotio, & variatur ex varia negotij conſideratione, num. 5.*

I pecuniam tuam à debitore tuo Iulianus exegit, eamque ſolutionem ratam habuiſti, habes aduerſus eum negotiorum geſtorum actionem, vt Saluſtio Antoninus Imp. reſcripſit, in l. ſi pecuniam. C. de negotijs ge-

ſtis. Cui aduerſari videtur (Accurſij iudicio) Vlpianus in l. ſemper qui non prohibet. ff. de regul. iur. Vbi Iuriſconſultus mandati actione experiri debere ait; Non ergo negotiorum geſtorum. Vt tamen Accurſij ſolutiones non admittam in vtroque loco, à Bart. tamen in d. l. ſi pecuniam. veras reputatas, & etiam ſecundam, teſte Alexandro ibidem, communiter approbatam: vel etiam Ioannis à multis receptam, vt poſt Albericum atteſtatur Mainerius in d. l. ſemper qui non prohibet. ad finem. illud mihi ſuaſit, quòd oppoſitionem non rectè factam eſſe videã. Sunt enim in propoſito caſu tres perſonæ conſiderandæ, quæ in hoc negotio, quod agitur, interueniunt; quod ſi non fiat, nihil proderunt, non tres, ſed mille ſolutiones. Perſonæ autem ſunt Dominus, ſeu creditor; debitor, & exactor. Pone ergo quod ego decem Saluſtio debeam, quæ cum à me Iulianus exegiſſet, Saluſtius ratum habuit. Si quæras de actione, quę eſt inter Iulianum, & Saluſtium, reſpondendum eſt, eum Saluſtio teneri actione negotiorum geſtorum, vt probat Imperator. † Ibi
1 enim ratihabitio conſideratur ad hoc, vt liberetur debitor; nam aliter, niſi ea interueniat, non liberatur, vt agnouit in d. l. ſi pecuniam. Accurſius, gloſ. 2. argumento. l. ſoluendi. ff. eodem titulo,

lo, de negotijs gestis. quod & alij ex doctoribus agnoscunt; ad hoc etiam, vt debitore liberato, cum Iuliano exactore agere possit Salustius; non tamen hoc negotiorum gestorum actionem ex-
2 cludit, † etsi ratihabitio hæc mandato comparetur, ad supradictos nempè effectus. Si verò quæratur de actione, quam habeo aduersus Salustium ego debitor; tunc cum Vlpiano dicendum est, Salustium actione mandati mihi esse obstrictũ, vt & ne repetat, & liberationẽ præstet. Agitur ergo ibi de actione mandati, contraria, quæ est inter creditorem, & debitorem: vnde creditorem actione mandati obstringi Vlpianus ait; quæ verba hoc insinuant, non tamen quòd semper & inter gestorem etiam, & dominum illa concedatur, contra dictam legem, si pecuniam. Quæ diuersarum personarum consideratio tam necessaria est, vt cum id non animaduertat, oppositiones faciat Accursius non admittendas, vt in d. l. patet, & in l. si pupilli. §. si quis ita. ff. de negotijs gestis. Vbi cum Iulianus scripserit in hæc
„ verba; Nam & si cui mandauero, vt meum ne-
„ gotium gerat, quod mihi tecum erat commune,
„ dicendum esse Labeo ait, etsi tuum gessit sciens,
„ negotiorum gestorum eum tibi teneri. Vbi cum difficultatem moueat Accursius, quòd actio in factum danda sit, non negotiorum gestorum, per

l. si

l. si mandauero. la 2. §. si curator. ad fin. ff. mandati. sine hoc verò fundamento distinguens, nihil agit. At si interuenientes personas consideres, id planè intelliges. Ibi enim quidam, putà Seius, mandauit rem cum alio (nempè Titio) communem, Sempronio. Agitur ergo in d. §. si quis ita. de actione, quæ est inter Sempronium rem Titij gerentem sciens, licèt mandato Seij, & inter Titium dominum; hæc autem est nego-
3 tiorum gestorum, cui nihil est contrarium. † Nã in d. §. si curator. vbi de actione in factum meminit Iurisconsultus, non est quæstio de actione, quæ est inter dominum, & gestorem, sicut in supradicto §. si quis ita. Sed agitur de actione concedenda domino vero, hoc est Titio aduersus mandantem, qui est Seius: quæ personarum diuersa consideratio, ob diuersos respectus, alias, atque alias actiones concedendas suadet. Nam in hoc etiam casu, si aliam harum personarum combinationem facias, neque hanc, neque illam actionem concedi videbis. Inter Sempronium enim gestorem, & Seium mandantem, non negotiorum gestorum actio, non etiã in factum est con-
4 cedenda, sed mandati. † Nãq; cũ actio oriatur ex ipso negotio, quod agitur, vt Iulius Paulus rectè obseruat, in l. licet. §. ea obligatio. ff. de
5 procur. actio inquã positiua & formula; † Cum
diuer-

diuersum sit negotium, si consideretur inter alias, atque alias personas, non eadem actio, sed diuersa producetur: quod in his casibus, vt principium, & præcipuum considerandum erit: & hac ratione erit etiam intelligenda. l. liberto. §. 1. ff. eodem titulo, de negotijs gestis. non iuxtà doctrinam Accursij, in d. §. si quis ita. & ibidem. Quàm enim firmis rationibus innitantur, quamque validis argumentis intellectus, & opiniones suas fulciant, Accursius, & alij in omnibus prædictis legibus, ego non discutio: constiterit sanè illis opnionum suarum ratio. Ego nunquam in animum induxero aliud, quàm quod dictum est de diuersarum personarum differentia.

De ratione auth. ex complexu. C. de incestis nuptijs. Cap. XXXII.

1 *Doctores non possunt dijudicare inter ius, & æquitatem non scriptam.*
2 *Ius peccatum non præsumit.*
3 *Parentum peccata quandoque in filijs vindicantur.*
4 *Permittendum minus malum, & sequendum maius bonum. numero 5.*
6 *Incestuosi filij non appellantur naturales.*

Intellect.

7 *Intellect. c. cum haberet. de eo qui dux. in matrimonium.*

8 *Constitutio. c. si pater. de testamen. in 6. non omnino æqua, & ob id à praxi exterminanda, numero 9.*

10 *Incestuosos liberos potest pater alere, licèt iure ciuili non teneatur.*

11 *Onus alendi incestuosos transit ad matrem: licet pater ad alendum sit regulariter astrictus. num. 12.*

ERE nullum pernitiosius vitium est, neque exitialius mendacium, quàm quod sub virtutis, aut veritatis colore latet; id cognoscet qui viderit optimam illam constitutionem auth. ex complexu. C. de incest. nupt. vsu forensi esse abolitam sub æquitatis velamine, cum ipsa tamen iniqua non sit. Statuit enim Iustinianus incestuosos liberos, qui nec naturales appellari merentur, non esse alendos; quod doctoribus iniquum videtur, in c. cum haberet. de eo qui dux. in matrimo. vbi glos. Abb. & Docto. plures, quos refert, & sequitur Ant. Gomez. in l. 9. Tauri, numero 37. & D. Couar. 2. par. de sponsal. c. 8. §. 6. numero 8. & ab eis est substituta æquitas quædam, qua prædictam auth. penè approbatã in c. per venerabilem. ad fin. qui filij sint legitimi. & l. 5. titulo 19. par. 4. tamquam pec-

peccatum fouentes ab vsu forensi exterminaret,
1 † ac si inter ius, & æquitatem non scriptam iudices illi constituti sint, contra. l. 1. C. de legibus. Est autem constitutio illa æquitate non destituta; primò enim ea intelligi potest, vt per d. partitarum legem, quòd non sit mirum si patrè horum liberorum ad alendum non cogat ciuilis lex, cui non constat eos tali parente esse natos: quod sufficeret ad deneganda alimenta: namque
2 eius probatio difficillima est, † & nullum ius peccatum præsumit. Admittamus tamen filios eius
3 esse, quid tamen iniquitatis habet, † parentum peccata in liberis vindicare? Cum Deus ipse Optimus Max. in lege veteri id sæpissimè fecerit, & in eodem iure canonico fiat, in titulo de hæret. de filijs presbyterorum. & in specie in d. c. per venerabilem. Tum etiam, licet concedamus æquitatem in illis alendis versari; licet id sit de iure naturali, quod est doctorũ præcipuum fundamentum, nihilominus æqua auth. illa reputanda est, & tamquam iusta recipienda; quæ illud ius naturale non tollit, sed tantum eidem non inseruit, iuxtà ea, quæ docuimus suprà in c. 4. obligationem ciuilem, ad obseruantiã illius iuris, non concedens, vt deterreat mulieres ab huiusmodi peccatis, & eas cautiores reddat, quibus erit maxima filijs pęna indicta, vt demũ incestuosos con-

 cubitus,

cubitus, interdicat. Namque notum eſt illud; 4 † permittendum eſſe minus malum, vt maius effugiamus: in quo & conſiſtit permiſſionis vis, & plurimarum legum authoritas. Et Moyſes à Domino excuſatur, quòd libellum repudij permiſerit, animos Iudęorum agnoſcens. Vt autem minus malum agnoſcamus, certiſſimus modus eſt ille reducendi per contraria ad maius, & minus bonum.
5 Nemo autem ſanæ mentis (vt mihi videtur) negabit; maius bonum eſſe, & in ſe, & comparatiuè ad publicum ciuile; vel etiam naturale tuendum; ſi homines abſtrahantur ab enormiſſimis hiſce commixtionibus, ſi mulieres ſibi, & partui proſpicientes; eaſdem fugiant, quàm ſi parentes huiuſmodi inceſtuoſos liberos, & qui naturales
6 appellari non debent, alant: † Si igitur maius bonum eſt à peccatis illis quouis modo abſtrahere; quis condemnabit conſtitutionem, quæ ſequuta maius bonum, minus malum permiſit? Neque enim in contrarium nos mouere debet conſtitutio illa. d. c. cum haberet. † aut intelligenda
7 ſanè (vt verba eius ſuadent) de inductione, & monitione; aut in ſuo foro ſeruanda. Namque authentica illa, & partitarum lex, peccatum non fouent; ſed peccata fugiunt, ſequutæ conſilium illud proijciendi oculum, ſi ſcandalizauerit. Proijciunt ergo ſcandalizantes illos liberos, & ciuili auxilio

xilio destituunt, vt vnius pœna multis sit ex vsu periculum. Si enim verum est, & à iure etiam canonico receptum, filios huiusmodi naturales non appellandos, meritò naturali illo priuilegio carere debebunt. Neque nobis iniquior reputanda est lex, quæ dum illos neque naturales nominet, eis
8 alimenta denegat, † quàm constitutio. c. si pater. de testament. in 6. Quæ dum liberorum successionem parentibus debitam de iure naturali expresse esse asserit, propter inanes quasdã subtilitates, matrem à filiorum luctuosa successione repellit; neque maius bonum vt tueatur, maiusue
9 fugiat malum. †. Hanc etenim à praxi, hanc à foro, hanc ab vsu hominum exterminare debebãt,
10 cuius damnum matri ineuitabile est. † Nam in casu. d. authenticæ, potest pater, (vt ait partitarum lex) filios, si libuerit, alere, neque committet in legem, quæ non prohibuit alere, sed permisit non alere: at in illa nõ potest matrem hæredem instituere. Loquor liberiùs in illam constitutionem, quia planè durum est sine causa matres filiorum hæreditate priuare, ob id tãtũ, quia pater eis testamentum fecerit, quasi ille potuerit ius naturale tollere. Non est ergo quòd in hoc prædictæ doctorum opinioni veritas cedat, cum verbis sint illa authentica, & Regia lex, honestissime, & mente, ac fine purissimæ; vt absit à no-

bis nefarius huiuſmodi complexus. Si igitur abeſſe deſideramus, id non reprobemus. Dices autem factum infectum fieri non poſſe, & iam natos deſtituere iniquum eſſe. Ego verò ſcio neque ob homicidæ occiſionem mortuum reſurrecturum, qui tamen furcis ſuſpenditur, ad aliorum exemplum. Neque argumentum illud quicquam oberit, quòd natus hic nihil mali fecit; nam fecerunt
11 parentes eius; fecit & præcipuè mater, † ad quam onus alendi tranſit, ex Vlpiano in l. ſi quis à liberis. ff. de agnoſ. & alend. liber. Ibi, ergo & matrem cogemus præſertim vulgò quæſitos liberos alere. & ex d. l. par. 5. titulo 19. par. 4. Si ergo effectum horum iurium conſideremus, non omnino natos deſtituit; ſed matrem onerat
12 ad alimenta præſtanda; † quæ regulariter pater præſtare tenetur.

De intellectu. L. Generaliter. C. de inſtitutionib. & ſubſtitutionib.
Cap. XXXIII.

1 *Alternatiuæ natura, ſi diſiunctio maneat, mutari non poteſt.*

2 *Cauendum eſt, ne dum ratio legis quæritur, ipſa violetur.*

Non

3 *Non tantum liberorum fauorem attendit Iustinianus in l. generaliter. C. de instit. & substit.*
4 *Duas contradictorias veras fateri, nemini licet.*
5 *Quæ fuerit occasio doctoribus aberrandi in d. l. generaliter.*
6 *A ratione legis discedere penè sacrilegium, & numero 8.*
7 *Vera eius legis ratio.*

VM suprà. c. 20. de natura disiunctiuarum agerem, illius regulæ, quòd in alterutra parte sufficit effectum sortiri, præter vnam, aut aliam exceptionem, me non reperire attestatus sum; estque altera ex illis dispositio. l. generaliter. C. de instit. & substitutionib. quam me interpretaturum sæpius promisi, etsi illa exceptio mihi non videatur. † Non enim ibi
1 disiunctiuam in alterutra parte verificari negat Imperator, aut negare potest; sed hoc vt ne fiat, aliter ex æquitate alternatiuam sumit, & in copulam conuertit. Namque si alternatiua maneat, illud ita ex se, & sua natura illi proprium est, vt aliter distribuere partes nullo modo queat. Itaq; concors omnium doctorum sententia est; disiunctiuam pro coniuncta accipiendam: attamen in reddenda ratione mirificè variant, alij aliud affirmantes; alij (& magis communiter) fauore liberorum,

rum, id ibi fieri attestantur; quod ex pluribus probat, præter alios, Socinus consi. 32. numero 3. volum. 1. Ego tamen rationem hanc admittendam non arbitror, vt quæ legis huius dispositionem admodum coarctet, vt iam probabo. Erit tamen prius animaduertendum, Iustinianum hic Epijchia iuris regulatrice, & magistra ductu, mederi contrariæ iniquitati, quæ resultaret, si natura disiunctiuarum, & illorum verborum, esset seruanda. Nam cum essent disiunctiuè prolata, sufficeret alterum factum, ad hoc, vt substitutus admitteretur; quod tamen, etsi de verborum natura foret, menti, & voluntati testatoris non conuenire alia suadebant. Quare non puto dispositionem eam, liberorum tantum fauorem respicere. Vnde doctorum communis intellectus corruit, † in quibus cauendum est, nedum rationem

2 ruit, † in quibus cauendum est, nedum rationem

3 legis anxiè exquirunt, legē ipsam violent. † Quod autem Iustinianus non tantum liberorum fauorem attendit, patet ex ipsius verbis dum ait, & intestatus, vel sine nuptijs: iuncto versiculo, Et ipse,
,, vel ipsa liberos sustulerit, siue testamentum fecerit,
,, siue nuptias contraxerit, firmiter res possideri, &
,, non esse locum substitutioni. Quæ verba aliunde determinari desiderant, & terminantur ex princi-
,, pio legis, ibi, generaliter sancimus firmiter res pos
,, sideri, & non esse locum restitutioni: in themate

nem-

nempè proposito ; si institutus liberos sustulerit ; siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit. Non tantum ergo, si liberos sustulerit, sed in quocumque ex illis casibus ; nisi dicas esse alternatiuam legis, quæ non seruat suam naturam, quod iam suprà in c. 21. impugnauimus. Namque & nostra sententia probatur ex sequentibus verbis, si " enim nihil ex his fuerit subsequutum, tunc valere " conditionem, & res secundum verba testamenti " restitui. Namque si tantum fauore liberorum id fieret (vt volunt doctores) sequeretur, quòd si li- " beros non haberet institutus, etsi testamentum fe- " cerit, aut nuptias contraxerit, esset locus substitu- " tioni. Quod prædictis verbis planè aduersaretur, " cum sumatur ex generali significatio, ibi, si nihil " ex his : si aliquid probetur esse factum, totam ora " tionem falsam efficeret, iuxtà regulam Iuliani in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de reb. dub. Vnde cum decidat Iustinianus, quòd si nihil ex his fuerit subsequutum, tunc valebit substitutio ; sequi tur necessariò, quòd si aliquid fuerit factum, non "
4 valebit : † aliàs quidem duas contradictorias veras " simul concedes, quod tamen nedum logicis, sed " & nobis etiam concedere non licet. Vides autem " contradictorias ; si nihil fuerit subsequutum, esse locum substitutioni, quæ generalis vera est, vt ab Imperatore decisa ; & cum aliquid subsequatur, es-

se

se locum; quod esse verum fateri cogeris, si doctorum opinionem admittas. Quod tamen Iulianus maximè fugit, nihilque magis in sua illa lege prohibet. Hoc amplius tibi palàm fiet, si cum his Iustiniani verbis coniungas illa Iuliani in eodem. §. vtrum. ad fin. Vbi ait, si quis autem
,, plura in stipulatum deducat, quorum vnum fieri
,, velit, ita comprehendere debet: illud, aut illud fie
,, ri spondes? Si nihil eorum factum fuerit, decem dabis. Quod planè fecit in hac lege Imperator.
,, Namque inquit, generaliter sancimus, quòd si
,, institutus liberos sustulerit, siue nuptias contraxe-
,, rit, siue testamentum fecerit, firmiter res possideri,
,, & non esse locum substitutioni; & si nihil ex
,, his fuerit subsequutum, tunc valere conditionem,
,, & res secundum testamenti verba esse restituendas. Ergo si aliquid acciderit, restituendæ non
5 erunt. † Verum aduertendum est, occasionem doctoribus ad illam suam sententiam amplectendam præbuisse verba illa eiusdem legis; Ibi, cui
,, enim ferendus est intellectus, si forsitan testa-
,, mentum quidem non fecerit, posteritatem autem
,, habuerit, propter huiusmodi verborum angustias,
,, liberos eius omni penè fructu paterno defraudari? quæ quidem non vt doctores volunt, inciuiliter vna legis particula perspecta iudicantes, ra-
6 tionem decisionis reddunt, † vt ab eis recedere;

&

& hac ratione sacrilegium fit, vt opinatur Marcus Mantua lib. 4. Enchirid. iur. c. 1. sed in eis Iustinianus iniquitatis, cui obuiare vult, exemplum in altera parte ponit, sicut facit in l. cum quidam, de qua in c. sequenti. C. de verb. signific. Vbi cum de institutione, legatis, libertatibus, & tutoribus datis, agat Imperator, vt agnouit glo. 1. in datis tutoribus pupilli tantum comminiscitur vtilitatē. Ibi, ne dū dubitatur, &c. Neque etiā illa verba doctorū sententiæ adstipulantur, & hanc
,, legem in perpetuū valiturā inducimus, tā paren-
,, tibus, quàm liberis gratam. Namq; ea referenda nō sunt ad parentes institutos, sed ad parētes instituentes, & institutos liberos, de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur. † Est
7 igitur verus huius legis intellectus, vt generalis sit, neque ex tribus propositis, in generali decisione vnum decidat casum, contra verborum naturā, & plurimorum dogmatum regulas; is mihi videtur, vt Iustinianus statuat, quòd quando conditiones illæ, quorum defectus locum tribuit substitutioni, referuntur ad successionem instituti; tunc etiam si varij successionis exitus comprehendantur disiunctiuè, disiunctiua illa sit in copulam reducenda; iniustum enim esset aliud obseruare. Quam quidem interpretationem, & rationem satis declarauit Iustinianus in illis verbis, vt incer-

,, tus morientis exitus, videatur certo substitutionis, ,, vel restitutionis fine concludi. Quibus nihil clarius ad intellectum legis, & mentem Imperato-
8 ris declarandam: † à quibus, vt à ratione legis discedere, erit penè sacrilegium. In quo intellectu illud mihi cum doctoribus commune, quòd ex præsumpta mente disponentis, & æquitate disiunctam in coniunctam traduci, & nos sicut illi fatemur. Tum etiam, quòd sicut illi, differentiam ponimus inter alias, atque alias conditiones: quod fecerunt Fulgos. & alij, in ea lege. At in ratione, & generalitate dispositionis, & conditionum, quæ in ea comprehenduntur, satis dissentimus. Quod probandum fore non dubito.

De intellectu L: cum quidam. C. de verb. signific. Cap. XXXIIII.

1 *Disiunctionis particulæ in copulam aliquando conuertuntur.*

2 *Incertitudo vitiat institutionem, legatum, & similia.*

3 *Nihil magis æquum, quàm defunctorum voluntates conseruare.*

CCEDIMVS iam ad alteram exceptionem illius regulæ, quòd alternatiuæ natura alterum tantum adimpleri postulat;
1 si exceptio appellari meretur. † Nam potiùs dicendum esset, disiunctionis particulas ex vsu aliquando, ac si essent copulæ interpretari: vt facit iterũ ex æquitate Iustinianus, in l. cùm quidam. C. de verbor. signific. Vbi alternatiuã illam, qua quis vnum, aut alterum hæredem scribit; huic, vel illi legat, vel similem pro copulatiua esse accipiendam statuit. Quam legem admittunt Docto. si alternatiua sit posita inter personas honoratas; nõ autem si collocetur inter grauatas. Quæ tamen distinctio obscurior est, quàm quod interpretandi ratio desiderat; in qua explicanda, & concordandis contrarijs iuribus, plus immorandum esset, quàm in ipsius legis intellectu. Vera ergo ratio ad eam decisionem, quæ simul & necessariam di-
2 stinctionem comprehendit, hæc est, † quòd cùm institutio, legati, libertatis, & tutorum datio sub hac verborum conceptione essent tamquam incertæ nullius effectus, vt ipse Iustinianus præmittit, & docuerat in §. incertis. Instit. de legat. Id ta-
3 men ei iniquum visum est, † cùm nihil magis æquum sit, quàm defunctorum voluntatem conseruare, vt religiosè attestatur Plinius ille secundus in Epistola ad Annianum lib. 2. & ad Sa-

binum lib. 4. Incertitudinem ergo inde reijcit, quæ vitiare poterat, & disiũctam ad coniunctam traducit, vt vterque censeatur institutus, vtrique legatum, seu data libertas, & vtrique sint tutores: omnibus alijs, quæ hoc vitio non laborant, in suo vigore relinquens. Qua interpretatione, quæ si rectè inspiciatur, parum à doctorum sententia abest, plures tamen eorum ambages vitabis, & legis ipsius rationem intelliges.

De contractu Principis, sitne lex. ad intellectum. L. donationes. C. de donation. inter virum, & vxorem. Cap. XXXV.

1 *Principis contractum legis vicem obtinere, non generaliter asserendum, & quo in casu obtineat. numero 12.*

2 *Intellectus L. princeps. ff. de legibus, & numero. 4.*

3 *Metuenda magna potentia in eo, qui ius, & fas nõ reuereatur.*

5 *Princeps est causa efficiens iuris.*

6 *Vis coactiua legum non respiciet Principem, sed vis directiua, numero 7.*

8 *Princeps efficaciter, & coactiuè obligatur contra-*

ctu, sicut is qui obligatur ciuiliter, num. 10. & eius ratio, num. 9.

11 *Donatio inter virum, & vxorem non valet iure positiuo.*

13 *Lex quandoque pactum significat.*

RINCIPIS contractum legis vicem obtinere, non parui nominis doctoribus placuit; sed Bartolo ipso in l. Cæsar. ff. de publican. & Baldo in l. 1. numero 7. C. de hæredi. vel actione vendita. cum alijs, qui id probant per Imperatoris rescriptum, in l. donationes. C. de donationibus inter virum, & vxorem.

1 † Quæ tamen sententia generaliter vera non est, neque in illa lege generaliter probatur; quam si admittamus, facilè contractu Principes non obligari, quilibet fortissimo argumento ostendet. Nam si contractus Principis habet vim legis, & lex reputatur, Princeps legibus solutus est, vt Vlpianus attestatur in l. Princeps. ff. de legibus. Vnde sequeretur necessariò contractus obligatione Principes esse solutos. Quod quidem non est concedendum; minorem autem positionem numquam effugies. Namque licet in eam Vlpiani sententiam impetum aliqui fecerint, quòd videatur barbaræ illi sententiæ conuenire à Magis Cambissæ Persarum Regi dictæ, dum eius cum soro-

ræ coniugium excusare vellent. Dictæ etiam per adulatores Antonino Caracalla, qui, vt refert Aelius Spartianus, cum Iuliam nouercam vidisset penè nudam, & exclamaret, vellem si liceret, sic ei responsum est, si libet, licet, nescis te Imperato-
2 rem esse, & leges dare non accipere? † Ego tamen non crederem Vlpianum auctorem illius sententiæ, quòd ius à iustitia ortum habet, in l. 1. ff. de iust. & iure. in illa altera lege incidere in diffinitionem illam iuris, ex eodem capite, & sententia per Diuum Augustin. reprobatam lib. 19. de ciuitate Dei. c. 21. ius nempè esse, quod ei, qui plus potest vtile est: quam attulit apud Platonem 1. de Rep. Trasymachus, & approbauit apud Alexandrum, postquàm Clitum iniustè occiderat, Anaxarchus nomine Philosophus, & re perditissimus adulator, vt refert, & improbat Plutarchus, libr. de Doctrina Principum, in principio. Neque ex eo tamen hæc Vlpiani sententia tutanda est, quòd (vt docet Ludouicus Viues, eam vt defendat lib. 7. de corrupt. artibus, & discipli.) antiquitùs talem eligebant Principem, vt nefas esset existimare tam prudentem, & probum virum legibus alligari, qui nec malè esset acturus volens, quia probus; neque ignorans, quia prudens. Quæ quidem præsumptio sufficiens nō est, ad hanc Vlpiani sententiam approbandam, quem

præcesserant Claudius, Nero, Caligula, & simi les, nõ hoc iudicio electi, quia eam præsumptionem elidere satis possent. Ego enim scio, quòd Vlpiani dictum calumniantes, aiunt extimescendã
3 in vno viro tantam potentiam: † sed ea sine hac lege metuenda erit in eo, qui ius & fas non re-
4 uereatur. † Nõ verò Vlpianus ex eo, quòd probet adulatores illos, hanc sententiam protulit, sed
5 quia ea est legum natura; † nam cum sit Princeps causa efficiens legum (apparet autem de eo nos Principe loqui, qui alteri non subsit) vt Aristotel. lib. 5. de moribus. c. 10. in versione Lãbini, asserit: & coactio eiusdem quoad seipsum esse non possit; non erit coactio legum quoad Prin-
6 cipem; † neque ad eum erit trahenda vis earum coactiua, vt docent optimè doctissimi, Soto lib. 1. de iustitia & iure. quæstione 6. articul. 7. cõclusione 2. & Couar. in c. Alma mater. 1. part. §. 1. numero 4. licèt, vt ijdem aduertunt, & Rebuff. in procem. ad constitu. reg. glos. 1. num.
7 54. † vi legis directiua Princeps teneatur: quod idem est, ac si cum antiquioribus dicas, nõ subesse legibus, sed rationi earum. Sed hanc differentiam in contractibus non reperies, † quibus Principem efficaciter obligari, & etiam coactiuè, cõcors omnium penè doctorum sententia est; quam mille auctoribus probarem, si illam probarem cõsuetu-

suetudinem, paginas his allegationibus implendi. Id autem docuerunt Bald. & doct. in l. 1. ff. de pactis. Abb. Panor. & doctores, in c. 1. de probation. & plures, quos refert Didac. Perez in l. 3. titulo 8. lib. 3. ordinam. verb. *no pueda poner*
9 *exception*. neque id mirum. † Nam contractus ferè omnes sunt de iure gentium, vt Hermogenianus attestatur, in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. & obligatio eorum naturalis est, vt ijdem autores docent, & Vlpianus Iurisconsultus apertè tradiderat in d. l. 1. ff. de pactis. aliàs equidem, si abesset obligatio, contractus non consisteret, qui dicit vltrò citròq; obligationem. l. Labeo. ff. de
10 verb. signific. † Vnde magis iuri, & rationi cõsonum videtur, obligari Principem contractu ita efficaciter, sicut is, qui obligatur ciuiliter: quia ius ciuile in detegenda obligatione contractuũ, nihil iuri gentium addidit: & ita in medio iure ciuili, gentium contractus Hermogenianus appellat; & erit exinde frustrà quærere cum doctoribus, quos Didacus Perez, vbi suprà, refert, an Princeps contractu ciuiliter obligetur. Ex quibus omnibus apparet contractu Principes efficaciùs astringi, quàm legibus. Neque obstat quòd Imperator inquit in d. l. donationes. imperialibus cõ-
,, tractibus legis vicem obtinentibus: in quorũ verborum interpretatione latè se inuoluit Beroius in

c. 1. de probation. numero vigeſimo octauo, neque aliquid, quod ſatisfaciat dicit. Nam verum non eſt, vt diximus, quoad obligationem contractus Principis, legis vicem obtinere, quia ha-
11 bent maiorem vim. † Sed cum notum ſit illud principium in illo titulo, donationes inter virum & vxorem non valere, idque ex mero iure poſitiuo mores approbante. l. 1. ff. de donationib.
12 inter virum & vxorem. † decidit Imperator, valere tamen donationes huiuſmodi inter Principes factas: vt ſicut quod Principi placuit legis habet vigorem. §. ſed quod Principi. Inſtitut. de iure naturali. ita & contractus Principis habeat. Et exinde, ſicut lex tollit legem, tollit & conſuetudinem; ita lex, & conſuetudo per contractum Principis, qui eſt contra eas, abrogentur. Et ſufficiat illi placuiſſe ſic contrahere, ad hoc vt etiam lege ciuili repugnante, contractus teneat. Qui verus eſt illius legis intellectus; habet enim in hoc contractus Principis vim legis, qui aliàs quoad obligationem circa Principem, eandem vincit. Verba autem Iuriſconſulti in l. Cæſar. ff. de publican. & vectigal. quæ in eandem ſententiam, quòd Principis cõtractus legis vim habeat, doctores ad-
13 ducunt, interpretationem non requirunt: † ibi enim legis verbum, vt aliàs ſæpiſſime, pactum ſignificat; ꝙ Accurſiũ non latuit in eadẽ l. verb. lege.

Ee De

De geminationibus, & omißionibus in Pandectis non reprobandis. Cap. XXXVI. & finale.

1 *Doctorum geminationes damnat Alciatus.*
2 *Geminationes in iure defenduntur.*
3 *Ex detractorum ingenijs nihil boni sperari potest, quibus placere difficillimum, numer. 6.*
4 *Leges defendendæ sunt.*
5 *Defenditur Tribonian. quòd aliqua omiserit: & autoris peroratio. num. 7.*

SCRIPSIT Quidam Prateius Mediæ iuris prudentiæ libros quatuor; in quorum primo geminationes in Pandectis plures enarrat, vt Tribonianum, & collegas accuset, quòd dicerent nihil in iure simile reliquisse; cui cum licuerit plures paginas in accusando Iustiniano consumere, quàm mihi in defendendo lineæ sunt consumendæ, nemo nisi improbus laborem meum reprobabit. Summa omnis querelæ, quam in uenerandos iuris compilatores, & Iustinianum approbantem intentat, hæc est: Primò, eos mendacij arguit, quòd cum iactassent nihil se in iure simile reliquisse, attamen eandem rem sæpis-

pissimè non duobus, sed & pluribus locis geminarunt: quorum locorum per 160. capita, nihil aliud agens, meminit. Secundò arguit inscitiæ, quasi nō animaduerterint geminationes istas studiosorum animos enecare, Alciati innixus autoritate, qui hoc sæpè damnauit: quem tamen ipse
1 Prateius non intellexit. † Namq; Alciatus non Pandectas damnat, sed doctores; quos videbis crebrò ab alijs tradita eisdem verbis, neque vel paululum immutatis, repetere, non vno, sed mille in locis. Sed mihi mirum non fit, si ille obcæcatus Alciatum non intelligat, qui Iustiniano, seu Triboniano imponit, quod illos dixisse non reperies, & ab illis præuisa, & confutata argumenta, ipse
2 geminationū accusator sæpissimè geminat. † Vnde hanc mihi defensionem non vindicabo, cum ipsi se egregiè defenderint cōpilatores: quod optima illorum verba sub Iustiniani autoritate prolata satis indicant, quæ hic (vt calumniam agnoscas) referre fuit animus. Si quid (inquit) autem in tanta legum compositione, quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsan rarò inueniatur, nemo hoc vituperandū existimet; sed primū quidē imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quàm mortalitatis est. Deinde

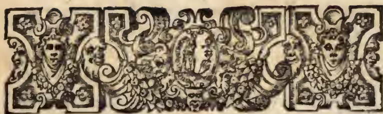
„ ſciat, quòd ſimilitudo in quibuſdam, & his bre-
„ uiſſimis aſſumpta non inutilis eſt, & nec citra no-
„ ſtrum propoſitum hoc ſubſequutum. Aut enim
„ ita lex neceſſaria erat, vt diuerſis titulis propter
„ rerum cognitionem applicare eam oportuerit; aut
„ cum fuerat alijs diuerſis rebus permixta, impoſſi
„ bile erat eam per partes detrahi, ne totum con-
„ funderetur; & in his partibus, in quibus perfectiſ
„ ſimè iuſſiones veterum expoſitę fuerant, quod par-
„ ticulatim fuerat ſparſum, hoc ſeparare, ac diui-
„ dere penitùs erat inciuile: ne tam ſenſus, quàm au
„ res legentium ex hoc perturbarentur. Hactenus Iuſtinianus in conſtitutione de confirmatione Digeſto. & in præfatione ad Pandectas, Codicem, & Inſtitu. Conſtitutione Græca, quam Latinam reddit Contius: in quibus idem penè de Conſtitutionibus Imperatorum duplicatis Iuſtinianus refert. Ex quibus verbis agnoſces imprudentiam impoſtoris illius: cognoſces etiam argumenta, quibus toto illo libro geminationes improbandas probat, Tribonianum refellendo præuidiſſe: vt dolor ſit perſpicere ingenia quorundā hominum, qui per fas, & nefas nemini parcunt. Quid enim illi cum Pandectis, vt accuſaret? an vt ſe rectiùs illas diſpoſiturum palàm oſtendat?
3 † Id mihi tamen non perſuadet, qui detractorū horum ingenia tam abhorreo, vt ex illis nequid

quam

quam boni ſperare poſſim. Quid enim nobis adiumenti adferet totus ille geminationum liber? nihil in foro; nihil in ſcholis, vbi odioſos maximè eſſe ſcio Iuſtiniani accuſatores; neque id im-
4 meritò, cum ſint deſertores ſui muneris, † quod eſt, quas profitentur leges defendere: & hoc qui neſcit, fateatur ſe neſcire leges interpretari; fateatur ſe officium ſuum non exequi; fateatur Reipublicæ nihil prodeſſe; fateatur ſe demum nequidquam ſapere: tunc enim ſaperet, cum geminationes illas, quouis quæſito colore defenderet. Sed opus non habet Iuſtinianus eiuſmodi Patroni, qui ſibi ſatis cauit, & ſe ab eius impugnationibus egregiè vindicauit. At ipſe Prateius ad omiſſiones in ſecundo libro confugiet, non tamen in colligendis his fęlicior. Reprehendit enim in primo capite Tribonianum, exemplo Ciceronis, quòd in principio Inſtitut. omiſerit iuris diffinitioné, quã mutuandam dicit ex principio Digeſtorum. Reprehendat quòd omiſit iuris illos omnium penè innumerabiles libros; nam in hoc nihil aget. Cicero equidem ipſe, vbi diffinitionem initio diſputationis tradi deſiderat, vbi Panetium reprehendit, in principio ſcilicet primi libri officiorum; ibi tamen non definit, quia alibi definierat. Vides ergo authorem illius regulæ, quam ad mille exordia proficientem reliquit, in eodem peccaſſe, etſi hoc

5 hoc peccatum non sit. † Si enim in principio
Digestorum traditam diffinitionem, in Institutio-
nibus repeteret; si de præscriptionis tempore,
quod diffinierat in l. penult. cum similib. C. de
præscript. longi temp. in Pandectis meminisset,
geminationis accusaret: quia reliquit, omissionis;
6 † vt videas quàm difficile sit, calumniantibus pla
cere, & detrectatorum subterfugere reprehensio-
nes; quod in hunc locum reseruaui, & alijs exem
7 plum, & mihi vsui futurum. † Non enim erit
quòd quæras, cum neque Iustiniano ipsi, aut Tri
boniano mastiges defuerint. Optarim tamen, eos
mihi censores contingere, qui non nisi re perspe-
cta, & benè, exploratèque cognita iudicent, qui
primis conatibus faueant, qui ætati aliquid con-
donent, & qui animaduerterint, quòd Iustinia-
,, nus suprà relatus ait, quòd penitus in nullo pec-
,, care Diuinitatis potiùs, quàm mortalitatis est.
Immortali ergo Deo Optimo Maximo, si quid
boni erit in hoc breui animaduersionū libro, gra-
tiæ habeantur: à quo bona cuncta procedunt,
cui æternæ sint gratiarum actiones, honor, & glo
ria in seculorum secula. Amen.

FINIS.

INDEX IN ANIMADVERSIONVM

Iuris Ciuilis Librum singularem,

RERVM, QVAE IN EO TRACTANTVR, summam complectens.

A

ABLATIVVS *absolutus cui æquiualeat. cap. 15. nu. 6. pag. 105.*

Ablatiuus absolutus importat conditionem. ibidem.

Absolutissima Iurisconsultorum doctrina. c. 3. nu. 9. pag. 31.

Actio obligationis correlatiua. c. 9. nu. 14. pag. 72. & c. 10. nu. 2. pag. 80.

Actio dupliciter consideratur. c. 10. nu. 1. pag. 79.

Actio est aliquando formula, ibid. nu. 2. pag. 80.

Actio, & obligatio ex consensu, ibidem. nu. 3. pag. 80.

Actio ex variis causarum figuris. ibidem. nu. 3. pag. 81.

Actio oritur ex ipso negotio. c. 31. nu. 4. pag. 198.

Actio Iurisgentium. c. 10. num. 6. pag. 81.

Actio & formula idem quandoque ibid. nu. 8. pag. 82.

Actio Iuris ciuilis. ibidem. num. 9. pag. ea.

Actio obligationis filia. ibid. num. 10. pag. ea.

Actio ciuilis ex obligatione ciuili. ibid. nu. 12. pag. 83.

Actio nunc etiã formula. ibid. pag. ea.

Actio diuersa producitur ex varia negotij consideratione. c 31. nu. 5. pag. 198.
Actio de dolo datur ex contractu facio vt des. c. 15. nume. 9. pag. 107.
Aequum, & bonum idem quod Graecis epijchia. c. 1. nume. 11. pag. 15.
Aequum, & bonum significat ius naturale. c. 1. nu. 14. pag. 16. idq; per antonomasiam. ibidem. nu. 16. pag 8.
Aequitas non facit verè hæredem, aut verè pratorem. c. 6. num. 6, & 7. pag. 52.
Alternatiua latinè dicitur. c. 20. nu. 4. pag. 144.
Alternatiuæ natura. ibid. num. 5. pag. ea.
Alternatiuæ veritas in quo consistit. ibid. nu. 6. pag. 145.
Alternatiuæ affirmatiuæ natura. ibid. nu. 15. pag. 149.
Alternatiuæ negatiuæ natura. ibid. nu. 16. pag. 150.
Alternatiuæ affirmatiuæ effectus. c. 24. nu. 5. pag. 168.
Alternatiuæ negatiuæ effectus. ibid. nu. 4. pag. 167.
Alternatiua negatiua suam naturam seruat. ibid. nu. 1. pag. 166.
Alternatiua aliquando in copulam conuertitur. c. 21. in princip. pag. 152.
Alternatiua legis suam seruat naturam. c. 21. per totum. pag. 153.
Alternatiuæ effectus præcipuè considerandus. c. 21. nume. 10. pag. 157.
Alternatiua inter similia collocari non desiderat. cap. 23. nu. 1. pag. 162.
Alternatiuarum materia valde vtilis. c. 25. nu. fi. pag. 172.
Allegationes crebræ apud doctores non securæ. c. 23. nu. 2. pag. 162.
Allegatio cum doctoribus periculosa. ibid. nu. 8. pag. 165.
Anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis nō debent considerari in homine vt distincta. c. 2. n. 17. pa. 25.
Animantibus non est vniformis lex naturalis. c. 2. nu. 16. pag. 25.
Annuum legatum quando vnum. c. 19. nu. 1. pag. 138.
Annui legati conditio quo tempore purificetur. ibid. nu. 3. pag. 139.
Annuum incepto anno debetur. ibid.
Annua stipulatio perpetua. ibidem. nu. 4. pag. 139.
Annuum per donationem causa mortis, an per legatum sit relictum non differt. ibid. pag. 140.

B

BARBARIVS *Philippus quo tempore prætor. c. 6. in prin. pag. 50.*
Barbarius Philippus seruus, ibid. nu. 7. in fi. pag. 53.
Bartolus ferè semper veritatem agnouit. c. 9. nu. 1. pag. 67.

INDEX

Bellum iustum non gerunt latrones, seu Piratæ.c.18.nu.4. pag.133.

Bellum iustum quod.ibidem.

Bello in non iusto capti non fiunt serui.ibidem.

Belli tempore conducenti nulla fit remissio.c.16.nu.9. pag.117

Bella inter Christianos ciuilia.c.18. nu.6.in fin. pag.134.

Bonum maius sequendum.c.32.nu. 5. pag.202.

Bona fides in contractibus desideratur.c.17.nu.8.in fi. pag.126.

C

CAPTIVITAS de iure gentium.c.18.nu.4.pag.113.

Captiui testamentum facere non possunt ibid.nu.3. pag.132.

Captus à latronibus testari potest. d.c.18.nu.3. pag.132.

Captus à latronibus non est seruus. ibidem.

Capti in bello non iusto non sunt serui.ibid.nu.4. pag.133.

Casus fortuitus non est de essentia sterilitatis quo ad remissionem.c. 16.nu.2. pag.115.

Ciuilis vita maximè hominibus necessaria. c. 3. nume. 17. in fin. pag.33.

Ciuiliter esse viuendum est homini naturale.non tamen est de iure naturæ.ibidem.nu.14.15.& 16. pag.32.

D. Couarruuias. ex antiquis penè Iurisconsultis. c. 21. numer. 9. pag.152.

Coniunctio tantum matrimonialis de iure naturæ. c. 2. numer. 12. pag.23

Coloni culpa tollit remissionem.c.16. nu.6. pag.115.

Colonus exquirere debet naturam fundi. ibidem.nu.8. pag.116.

Communes opiniones perduxerunt leges in potestatem suam. c. 7.nume. 1. pag.55.

Conducenti tempore belli non fit remissio propter bellum. c. 16. nu. 9. pag.117.

Consuetudo habet vim legis. c. 5. nu. 1. pag.44

Consuetudo est lex tacita. ibidem. num. 2.

Consuetudo habet pro se præsumptionem rationis, sicut lex.ibid. nu. 5. pag.46.

Consuetudo legem in omnibus imitatur.ibid.nu.8. pag.47.

Consuetudo consideratur vt lex. ibidem. pag.48.

Consuetudinis irrationabilis nulla est auctoritas. ibidem. nume. 2. pag.45.

Consuetudinis iuri contrariæ, & nulli iuri aduersæ differentia.ibid. nu. 3.& 4. pag.45.

Consuetudinem pro lege accipi cum deficit lex, quomodo intelligendum.ibidem.nu. 10. pag.48.

Contractus quid. c. 10. nume. 4. pag.81.

Contractus omnes obligatorij. c. 8.nu.9. pag.63.
Contractus omnes de Iure gentium. c.35.nu.9. pag.216.
Contractus non consistunt sine obligatione.ibid.
Contractum Principis esse legem, generaliter non est verum. ibid. nu. 1. pag.213.
Contradictorias duas veras simul fateri non licet. c. 33.nume.4. pag. 207.
Contrahentium discordia vitiat contractum. c. 12.nu.6. pag.93.
Contractus do vt des. quid. c. 15. nu.9. pag. 107.
Contingens aliquando respiciunt iura c.11.nu.2. pag.87.
Contingentia de essentia sterilitatis. c.16.nu.1. pag. 113.
Conuentio nomen generis.c.8.nu.1. pag.60.
Conuentionis diuisio. ibidem. nu. 2. pag. 61. & nu. 11. pag.63.
Conuentionum diuisio ex obligatione metitur.ibidem.nu.7. pag.62.
Conuentio obligatoria quæ. ibidem. nu.3. pag.61.
Conuentio omnis in sua generalitate est iuris gentium. ibidem. nu. 7. pag.62.
Conuentionum Iurisgentium diuisio. ibid.nu.8. pag.ea.
Conuentiones Iurisgentium quæ obligatoriæ.ibid.nu.9. pag.63.
Conuentiones non obligatoriæ quæ. ibid.nu. 10. pag.ea.
Conuentiones publicæ etiam iurisgentium. c. 7. nume. 5. in fin. pag. 58.
Conuentiones publicæ semper pacem respiciunt.ibidem. numer. 6. pag.ea.
Conuentiones priuatæ, iurisgentium, aut ciuilis differunt maximè. ibid.
Conuentio generalius quid obligatione c. 9. nu. 8. pag.69.
Conuentio nuda, & pactum nudum sepè idem. ibidem. nume. 9. pag. 70.
Correlatiuorum natura. c. 10. nu. 2. pag. 80.
Culpa commissio diligentiæ. c. 17.nume.3. pag.122.
Culpa quos gradus non excedat.ibidem nu.2. pag.121.
Culpa lata, leuis, & leuissima.ibid. nu. 5. pag.122.
Culpa lata leuis, & leuissima quando præstentur. ibidem numer. 7. pag.125.
Culpa lata dolus. ibidem. nume. 8. pag. 126.
Culpa lata semper dolus.ibidem.nu. 15. circa fi. pag.130.
Culpa ex ignorantia, & ex negligentia.ibid. pag.ea.
Culpæ diuisio non specierum, sed graduum. d. c. 17. numer. 1. pag. 121.
Culpæ diuisio ex diligentia. ibid.nume.2. pag.ea.
Culpæ tres gradus.ibid.nu.4.p.122.

INDEX

Culpæ gradus mensuræ rationem seruant.ibidem.nu.6. pag.123.

D

DAMNVM nasciturі præcauetur.c. 11.nu. 2. pag.87.
Dammum paruum ferrre debet is, à quo immodicum lucrum non aufertur. c. 16. numer. 12. pag.118.
Debitum quando dicatur.c.13.nu.2. pag.95.
Definire impropriè maxima improprietas.c. 28.nu.6. pag.187.
Defunctorum voluntatem conseruare æquissimum. c. 34. numer. 3. pag.211.
Demonstratio falsa, aut incerta non nocet. c.22.nu.1. pag.159.
Depositum ex necessitate culpam augет in depositario.c. 12. num. 3. pag.92.
Detentatio quare appellatur possessio naturalis. c. 27. numer. 9. pag. 183.
Detrectatores nemini parcunt.c. 36. nu. 2.in fi. pag.220.
Deus naturæ auctor impressit vnicuique principia quædam ad sui conseruationem, quæ sunt ius naturale.c.2.nu.2. pag.21.
Dictionis seu,natura.c.22.per totum. pag.159.
Dictionis seu, aut siue, vt verè alternatiuæ vsus. ibidem.nume. 2. & 3. pag.160.
Diffinitio iuris naturalis à diebus Accursij vim patitur. c. 2. nume.1. pag.20.
Differentia nulla inter latam, ac latam culpam. c. 17. numer. 6. pag.123.
Differentia legatorum nulla. c. 23. nu.6. pag.164.
Diligentiæ gradus. c. 17. nume. 2. pag.121.
Diligentiæ gradus addita negatione constituunt culpæ. ibid.nume. 5. pag.122.& seq.
Disiunctio diuersis facultatibus varia.c.20.nu.1. pag.123.
Disiunctionis natura iurisconsultis probè cognita. c. 21. nume. 3. pag.153.
Disiunctionis natura nunquam mutatur.c. 33.nu.1. pag.205.
Disiunctionis particulæ in copulam quandoque conuertuntur. c. 34. nu.1. pag.211.
In disiunctione plus vno verum esse non potest. c. 20. numer. 2. pag.123.
Disiunguntur non contraria aliquando.ibid.nu.13. pag.149.
Disiunctum Dialecticis quid. ibid. nu.2. pag.123.
Disiunctum Iurisconsultorum. ibid. nu. 3. pag.144.
Disiuncti proprij natura. d. c. 20. nu. 11. pag.147.
Dissoluta negligentia quæ. c.17.nu. 15.circa fi. pag.130.
Dissoluere nodum à se factum nihil boni.

boni. c. 18. nume. 1. pag. 132.
Distantia in pretio rerum alternatiuè promissarum non præsumitur. c. 23. nu. 3. pag. 162.
Diuinitatis est in nullo peccare. c. 36. nu. 7. pag. 222.
Dolus re ipsa dolus est. c. 17. nu. 9. pag. 126.
Dominium quid. c. 26. numer. 7. pag. 176.
Dominium correlatiuum seruitutis. ibid. nu. 8. pag. ea.
Dominij & proprietatis differentia generalis non datur. ibid. nu. 10. pag. ea.
Donatio causa mortis eiusdem iuris cum legatis. c. 19. numer. 4. pag. 140.
Donatio & stipulatio mortis causa differunt. ibidem. numer. 5. pag. ea.

E

Electio in legato alternatiuo cuius. c. 23. nume. 4. pag. 163.
Electio legatario quare concedatur. ibid. nu. 5. pag. 164.
Epijchia quid. c. 1. numer. 11. pag. 15
Epijchia ius lenit, & interpretatur. ibid. & nu. 12. pag. ea.
Exceptionum diuisio. c. 28. num. 1. pag. 186.
Exceptio anomala est verè exceptio dilatoria. ibi. nu. 3. pa. 182.
Exceptionum dilatoriarum natura. ibid. nu. 4.
Exceptio dilatoria verè exceptio. ibid. nu. 5. pag. ea.
Exceptio mixta est peremptoria. ibid. nu. 7. pag. 188.
Exceptio quasi peremptoria, peremptoria censenda. ibid. d. nu. 7. pag. ea.
Exiguitatis ratio non habenda. c. 16. nu. 5. pag. 114.

F

Facta non sunt de iure naturæ. c. 2. nu. 10. pag. 23.
Facultas sensitiua in homine subiecta rationi. ibid. nu. 16. pag. 25.
Familiæ erciscundæ iudicio quando agendum. c. 30. nu. 2. pag. 193.
Familiæ erciscundæ non agitur, quando eius iudicium est semel intentatum. ibid. pag. 194.
Fictio legis in possessione ciuilissima. c. 27. nu. 11. pag. 184.
Fideicommissum ad modum institutionis regulandum. c. 25. nu. 2. pag. 171.
Filiorum educatio semper in se est iuris naturalis. c. 2. nu. 3. pag. 21.
Filios sine causa exhæredare non licet, licet lex id permittat. c. 4. nu. 8. pag. 40.
Finis factorum cum ius respicit tantũ de iure naturali. c. 2. n. 1. p. 23.
Finis latitudinis qua ratione consideretur. c. 17. nume. 12. & 13. pag. 128. & 129.

Gemi-

INDEX

G

GEMINATIONES doctorum semper damnauit Alciatus. c.36.nu.1. pag.219.
Geminationes in iure defenduntur. ibid.nu.2. pag.ea.
Gesta per seruum pretorem valent de aequitate, non de rigore iuris. c.6.nu.3. pag.51.
Gradus culpae quot. c.17.nume.1. & 3. pag.121.& 122.
Gradus culpae rationem mensurae seruant.d.c.17.nu.6. pag.123.

H

HAERES nominatus in legato quomodo teneatur. c.29. nu.1. pag.189.
Haereditatem respexisse testator quãdo videatur. ibid.nu.2. pag.190.
Per haereditatem ignorans acquirit. c.11.nu.3. pag.88.
Homo habet partem communem cum belluis, quae est sensitiua. c.2. nu.16. pag.25.
Homines naturae igniculos restringunt. ibid.nu.15. pag.24.

I

IGNORANTIAE culpa. c.17. num.15. pag.129.
Incestuosi non debent appellari naturales. c.32.nu.6. pag.202.
Incestuosos non esse alendos. ibid. per tot. pag.200.
Incestuosos pater alere potest, si libet ibid.nu.10. pag.208.
Incertitudo vitiat legatum, institutionem, & similia. c.34.n.2.pa.211.
Ius dicitur à iustitia. c.1. num.1. & 8. pag.12.& 14.
Ius à iuuando, aut iubendo. ibid.nu. 2.& 3. pag.12.& 13.
Ius nomen primitiuum, ibid.nume.5. in fin. pag.13.
Ius accipitur pro iuris arte. ibidem. nu.7. pag.14.
Ius est illud quod è iustitiae fonte emanat. ibid.nu.8. pag.ea.
Ius reducendum ad sua principia. c.4. nu.2. pag.37.
Ius peccatum non praesumit. c.32.nume.2. pag.201.
Iuris nomen variè accipitur. c.1.nume.7. pag.14.
Iuris diffinitio. ibid.nu.9. pag.15.
Iuris initium à natura. ibid.num.15. & 16. pag.17.& 18.
Iuris ars versatur circa ius naturale. ibid.nu.16. pag.18.
Ius in diffinitione iuris naturalis non accipiendum pro instinctu. c. 2. nu.1. pag.20.
Ius dicit rationem. ibid.nu.5. pag.21.
De iure non licet iudicare. ibidem.nume.8. pag.22.
Iuris diuisio. c.3. per tot. pag.28.
Iura metu iniusti inuenta. c.4.nu.11. pag.42.
Iura reducenda ad consonantiam. c. 16.nu.3. in fi. pag.114.
Ius diuinum à naturali collectum ratione

tione supernaturali. c.3.num.19. circa med. pag.34.
Ius naturale aequum, & iniquum dignoscit.c.1.nu.15. pag.17.
Ius naturale non homini proprium, sed omnibus animantibus commune.c.2.nu.3. pag.21.
Ius naturale participatio legis aeternae, ibid. pag.ea.
Ius naturale non ex utentium qualitate, sed ex seipso aestimandum. ibi. nu.4. pag.ea.
Ius naturale unum. d.c.2.nume.18. pag.25.& c.3.nu.3. pag.28.
Ius naturale aliter regit hominem, atque animantia. c. 2. numer. 18. & 19. pag.26.
Ius naturale per se existit.c.3.nu.3. pag.28.
Ius naturale aliter atq; aliter accipitur. ibid.nu.15. pag.32.
Ius naturale semper fuit à principio creationis. c. 3. nume. 17.& 20. pag.32.& 34.
Ius naturale, gentium, & ciuile qua ratione generaliter dignoscantur. ibid.nu.21. pag.35.
Ius naturale est velut substantia, ibidem.nu.24. pag.ea.
Iuris naturalis diffinitio.c.2.nu.15. in fin. pag.25.
Iuri naturali animantia natura instinctu obsequuntur.ibid.num.13. pag.24.
Iure naturae intelligit homo quid sit bonum, & quid malum.c.1.nume. 15. pag.17.
Iura referenda ad tria predicamenta. c.3.nu.23. pag.35.
Ius gentium significat aliquando ius naturale pertinens ad homines.ibi. nu.4.& 6. pag.29.
Ius gentium habet plurimum naturalis.ibid.nu. 13. pag.32.
Ius gentium qua ratione à naturali deducatur.ibi.& nu. 16. pag.ea.
Ius gentium qua ratione constitutum, ibid.nu.18. pag.33.
Ius gentium, & ciuile positiua. ibid. nu.19. pag.33.& 34.
Ius gentium, & ciuile quid differunt. ibid.num.19.pag.ea. & num. 22. pag.35.
Ius gentium est velut proprium. ibid. nu.25. pag.ea.
Ius gentium natura & ordine ciuile praecedit.c.8.nu.5. pag.61.
Ius ciuile est quasi accidens. c. 3. nume.26. pag.36.
Ius ciuile per syllogismum deducitur à naturali, & qua ratione. c. 4. nu.1. pag.37.
Ius ciuile quando fiat ex naturali. ibid.nu.5. pag.38.& 39.
Ius ciuile à naturali, & positiua causa constituitur.ibid.nu.3. pag.38.
Ius ciuile qua ratione determinet naturale.ibid.nu.7. pag.39.
Ius ciuile non potest tollere naturale. ibid.nu.8.in fi. pag.41.
Iuris ciuilis scopus. ibid. nu. 7. circa med. pag.40.
Ius positiuum, proprium, aut commune.c.3.nu.10. pag.31.

Ius

INDEX

Ius positiuum commune, est Ius gentium. ibid. nu. 11. pag. ea.
Ius positiuum proprium est ius ciuile. ibid. nu. 12. pag. 32.
Ius publicum etiam colligitur ex naturali, & gentium. c. 7. nu. 2. pa. 56.
Iuris publici præcipua pars imperatorum tempore abolita. ibi. n. 3. p. ea.
Iurisprudentia quare appellatur iusti, & iniusti sciẽtia. c. 1. nu. 15. p. 17.
Iurisprudentia qua ratione dicatur diuinarum, & humanarum rerum notitia. c. 4. nu. 4. pag. 38.
Iurisconsultis necessaria iuris naturalis cognitio. c. 2. in prin. pag. 20.
Iuris peritus leges omnes ad iustitiã, & æquitatem referre debet. c. 1. num. 13. pag. 16.
Iustitiæ partes. c. 3. nu. 8. pag. 30.

L

LATA *culpa quando præstetur. c. 17. nu. 7. pag. 125.*
Latitudinis finis. ibidem. num. 11. & 12. pag. 128.
Latrones bellum iustum non gerunt. c. 18. nu. 4. pag. 133.
Laurentius Valla ridendus potius, quã Iurisconsulti. c. 2. n. 15. p. 24.
Lecturæ plures legem faciunt obscuram. c. 14. nu. 1. pag. 98.
Legatum in singulos annos quando vnum. c. 19. nu. 1. pag. 138.
Legatũ annuum quo tempore deberi incipiat. ibid. nu. 3. pag. 139.
Leges generales, & in vniuersum feruntur. c. 1. nu. 11. pag. 15.
Leges bonas à malis solum naturale ius discernit. ibid. nu. 14. pag. 16.
Leges naturæ. c. 2. num. 9. circa med. pag. 23.
Leges permittentes filiorum exhæredationem qua ratione defendi possint. c. 4. nu. 8. pag. 40.
Leges pro libito emendare non licet. c. 7. nu. 4. pag. 57.
Legum verba non improprianda. c. 12. nu. 4. pag. 93.
Lex æterna est in Deo ipso, & in animantibus per participationem. c. 2. nu. 2. pag. 20.
Lex omnis proficiscitur à ratione, & voluntate legislatoris. d. c. 2. nu. 7. pag. 22.
Lex non vincit consuetudinem. c. 5. nu. 6. pag. 46. & 47.
Legis latoris officium circa consuetudinem. ibid. pag. 46.
Lex non violanda ob rationem eius exquirendam. c. 33. nu. 2. pa. 206.
Lex, quæ habet plures intellectus secure non allegaĩ. c. 14. nu. 2. pag. 98.
Legitima conuentio semper obligatoria. c. 8. nu. 3. pag. 61.
Legitimum quid. ibid. nu. 4. pag. ea.
Leuis culpa quando præstetur. c. 17. nu. 7. pag. 125.
Leuissimam tantum culpam quibus in contractibus quis præstet. ibid.
Liberorum successio parentibus debita. c. 32. nu. 8. pag. 203.
Lite etiam contestata omnis subest obligatio. c. 14. nu. 5. pag. 100.

Locatio an requirat pecuniam numeratam pro mercede.c. 15.nume.2. & 4. pag.103.& 104.
Locationis diuisio.ibid.nu.4. pag.ea.
Locatio faciendi requirit pecuniam numeratam pro mercede. ibidem. nu.4. pag.104.
Locatio fruendi non requirit pecuniã pro mercede.ibid. pag.ea.
Locatio faciendi potest transire in contractum innominatum. ibid.nu.8. pag.106.
Locatio fruendi in nullum cõtractum transire potest.ibi.nu.9.pag.107.
Locatio faciendi alijs regulis cõsistit. ibid.nu.13. pag.109.
Locatio non mutat dominium. ibid. nu.14. pag.ea.
In locatione quando fiat remissio pensionis.c.16.per totum. pag.112.

M

M*ALVM minus permittendum.c.32.nu.4.pag. 202.*
Mandatum morte mandantis quando finiatur.c.21.nu.8. pag.156.
Mandato ratihabitio quando comparatur, & ad quos effectus. c. 31. nu.2. pag.197.
Mastiges etiam Iustiniano non defuerunt.c.36.nu.7. pag.222.
Mater alere tenetur filios incestuosos.c.32.nu.11. pag.204.
Merces in locatione an debeat consistere in pecunia numerata. c. 15. nu.2.& 4. pag.103.& 104.
Metuenda magna potestas in eo, qui ius, & fas non reuereatur. c. 35. num.3. pag.215.
Mortis causa capio quid. c.19.nu.6. pag.141.
Munus iurisconsultorum. c. 36.nu.4. pag.221.

N

N*ATVRALIS possessio quare detentatio. c.27.nume.9. pag.183.*
Naturalis possessionis effectus. ibid. pag.ea.
Naturale debitum soluens non repetit.c.14.nu.4. pag.100.
Negligentia magna dolus. c. 17.nu. 10. pag.126.
Negligentia dissoluta quæ. ibid.nume.15. pag.129.
Nominis notationes plures afferri possunt.c.1.nu.5. pag.13.
Nominis notationibus vtuntur sepissimè autores.ibid.nu.5. pag.ea.

O

O*BLIGATIO naturalis non habet ciuilem actionem.c.4. nu.7. pag.39.*
Obligatio naturalis impedit repetitionem indebiti.ibidem. pag.ea.
Obligatio naturalis.c.10.nu.6.p.81.
Obligatio naturalis iurisconsultis non obligatio.ibid.nu.11. pag.83.
Obligatio ex animo.ibid.nu.5. p.81.
Obligatio alteri quærenda. ibidem. nu.7. pag.82.

Obligatio

Obligatio aliquando sterilis. ibidem. nu. 13. pag. 84.
Obligatio omnis cum animo legitimo iure Regio obligat. ibid. nume. 14. pag. 84. & 85.
Obligatio non respicit nisi obligatum. c. 13. nu. 3. pag. 96. & 97.
Obligationis substantia in animo consistit. c. 9. nu. 12. pag. 71.
Obligationis natura. ibi. n. 15. p. 72.
Obligationis, & actionis naturam seruat ius Regium. ibid. nu. 23. pag. 76.
Obligatus alternatiuè quando teneat. c. 24. n. 4. & 5. pag. 167. & 168.
Omissiones in iure defenduntur. c. 36. nu. 4. pag. 221.
Obsides non possunt testari. c. 18. nu. 9. pag. 135.
Obsides quasi serui. ibid. nu. 10. in fin. pag. 136.
Obsides in hostium potestate. ibid. nu. 10. pag. 135.
Obsides, & captiui parificantur. ibid. nu. 11. pag. 136.
Obsides inter Christianos possunt facere testamentum. ibid. nu. 12. pa. ea.
Oppositum in opposito quod propositum in proposito operatur. c. 18. nu. 3. pag. 132.

P

PACTVM *est conuentio. c. 8. num. 1. pag. 60.*
Pactum omne non appellandum nudum. ibid. nu. 12. pag. 64.
Pactum nudum dupliciter considerandum. c. 9. nu. 5. pag. 68.
Pactum nudum vnicum de iure Regio ibid. nu. 24. pag. 77.
Pactum iustum quid. ibid. nu. 6. & 7. pag. 68. & 69.
Pactum iusto oppositum quid. ibid. nu. 10. pag. 70.
Pactum verè nudum nullam in se habet obligationem. ibi. nu. 13. p. 71.
Pactum nudum exceptionem non producit de iure Regio. ibid. num. 26. pag. 77.
Pacti nudi diffinitiones. ibid. nume. 2. & 4. pag. 67. & 68.
Pacti verè nudi exemplum. ibidem. nu. 11. pag. 71.
Pacto ex omni obligatorio actionem tribuit ius Regium, & Canonicum ibid. nu. 22. & 23. pag. 76.
Pacto ex verè nudo nullo iure oritur actio. ibid. nu. 13. pag. 71.
Pacto in nudo ciuiliter obligatio naturalis. ibidem. nu. 20. pag. 75.
Pactorum diuisio. c. 8. nu. 11. pa. 63.
Pactorum de vestimentis superflua est disputatio. ibidem. nu. 12. in fi. pag. 65.
Pandectæ tantum defendendæ, non aliæ omnes Iurisconsultorum opiniones. c. 5. nu. 7. pag.
Parentum peccata quandoq; in filijs vindicantur. c. 32. nu. 3. pag. 201.
Pecunia numerata an sit necessaria pro mercede in locatione. c. 15. per totum. pag. 103.
Pensio datur pro fructibus in locatione. c. 16. nu. 2. pag. 113.
Pensio in locatione quando augeatur. ibid.

ibidem nu.12. pag.118.& 119.
Periculi nomen quid comprehendat. c.12.nu.2. pag.91.
Permissionis vis mala & indifferentia tantum respicit.c.4.num. 12. pag.42.
Permissionis vis in quo consistat. c. 32.nu.4. pag.202.
Permissum non omnino bonum. c.4. nu.12. pag.42.
Permittere legis munus. ibid.num.9. pag.41.
Permittere videtur qui sciens non prohibet, dum potest.c.21.n.8.p.155.
Permissioni non prohibitio æquiualet. ibid. pag.ea.
Pinelus in expendendis Iurisconsultorum verbis acutissimus.c.15.nume.2. pag.103.
Possessio omnis à natura.c.27.nu.2. pag.179.
Possessio omnis iurisgẽtium.ibi.nu.4. pag.181.
Possessio Iuregentium necessaria.ibi. pag.ea.
Possessio iusta quæ.ibid.nu.5.p.182.
Possessio in animo.ibid.nu.7. pag.ea.
Possessio vnica.ibi.nu.8. pag.183.
Possessio omnis ex duplici ratione.ibi. nu.10. pag.ea.
Possessio qua ratione acquiratur. ibi. num.11. pag.184.
Potentia maxima metuenda in Tirãno, non in iusto principe. c. 35.nume.3. pag.215.
Præcepta Iuris naturalis propria, & communia.c.3.nu.4. pag.29.
Prætor de æquitate non est verè prætor.c.6.nu.5. pag.52.
Pretium & merces requiruntur in quibusdam contractibus, vt ab aliis differant.c.15.nu.16.p.109.
Præteritum nihil est.c.30.nu.2.circa fin. pag.194.
Principis contractum esse legem non generaliter asserendum.c.35.nume.1. pag.213.
Principem legibus solutum esse qua ratione intelligendum. d.c.35.nu. 2.5.6.& 7. pag.214.& 215.
Princeps causa efficiens legum.ibid. nu.5. pag.ea.
Princeps non subest legibus, sed rationi earum. ibid.nu.7. pag.ea.
Princeps efficaciter, & coactiuè obligatur cõtractibus.ibi.n.8.p.215.
Princeps ita obligatur contractu sicut is, qui obligatur ciuiliter. ibid. nu.10. pag.216.
Principis contractus in quo habeat vim legis.ibid.nu.12. pag.217.
Priuatæ conuentiones iurisgentium, aut Ciuilis differũt.c.7.n.6.p.58.
Proportio seruanda inter pensionem, & fructus.c.16.nu.2. pag.113.
Proprietatis nomen varium.c.26.nume.2.3.& 4. pag.175.
Proprietas idem quod dominium. ibidem. pag.ea.
Proprietas pro rebus ipsis.ibid.nu. 4. pag.ea.
Proprietas vsufructui opposita. ibid. nu.5. pag.ea.175.
Proprietas nuda.ibi.nu.6. p.176.

Pro-

Proprietatis, & dominij differentia generalis constitui non potest. ibid. nu. 10. pag. ea.
Publicæ conuentiones etiam iuris gentium. c. 7. nu. 5. in fi. pag. 58.
Publicæ conuentiones semper pacem respiciunt. ibid. nu. 6. pag. ea.
Pupilli animus ad amittendum non legitimus. c. 27. nu. 7. pag. 182.

R

RATIO *humana non habet auctoritatem circa legem æternam. c. 2. nu. 9. pag. 22*
Ratio in consuetudine sicut in lege necessaria. c. 5. nu. 9. pag. 48.
Ratio legum defendenda. c. 18. nu. 2. pag. 132.
Rationi legis contraire sacrilegium. c. 33. nu. 6. & 8. pa. 208. & 210
Rationem dicit ius in se ipso. c. 2. nume. 6. pag. 22
Ratihabitionis effectus. c. 31. num. 1. pag. 196
Ratihabitionem mandato comparari quatenus sit verum. ibidem. pag. ea. & 197
Relatio in genere quæ. c. 30. nume. 1. pag. 192.
Remittitur pensio in locatione propter sterilitatem. c. 16. nume. 1. pag. 112.
Remissio pro rata fit etiam iure ciuili sicut canonico. ibid. nu. 3. pa. 113
Remissio non fit propter sterilitatem non contingentem. ibi. nu. 7. p. 115
Remissio non fit si contingit sterilitas culpa coloni. ibi. nu. 6. pag. ea.
Remissio non fit si est vitium rei proprium. ib d. nu. 8. pag. 116
Remissio quomodo fiat iure Regio. ibi. nu. 11. pag. 117
Remissionis faciendæ requisita. ibid. num. 10. pag. ea.
Res quæ vis sufficit pro mercede in locatione fruendi. c. 15. n. 17. in fin. pag. 110.
Respub. non potest rectè geri sine iustitia. c. 1. nu. 8. pag. 14
Roganti res perit. c. 12. nu. 1. pag. 91.

S

SERVITVS *tantum inter hostes. c. 18. nu. 6. pag. 133*
Seruitus de iure gentium. ibid. nu. 4. pag. ea.
Seruus de iure ciuili nihil est. c. 6. nu. 2. pag. 51
Seruus prætor, non est verè prætor, sed tantum quo ad gesta. ibid. nu. 3. & 5. pag. 51. & 52
Serui non fiunt inter Christianos. c. 18. nu. 7. pag. 134.
Simplex fornicatio est contra ius naturæ. c. 2. nu. 12. & 13. pag. 23. & 24. & c. 4. nu. 8. circa med. pa. 41.
Solutione effectum sortitur alternatiua. c. 20. nu. 9. circa fi. pag. 147.
Sterilitas quãdo aliquid colligitur. c. 16. nu. 4. pag. 114.
Ob sterilitatem fit remissio pensionis in locatione. ibid. nu. 1. pag. 112.

In sterilitate tantum faciendą remissio.ibid.nu.5.circa fi. pag.115.
Stipulatio an sit iuris gentium.c.8.n. 5. pag.61.
Stipulatio quid.c.9.nu.17. pag.73.
Stipulatio vnde dicta.ibi.nu.18.p.ea.
Stipulationis origo.ibi.nu.16.pa.ea.
Stipulationis solemnitas de iure Regio sublata.ibid.nume.21.& 22. pag.76
Stipulationis effectus.c.10.nume.5. pag.81
Stipulatio annua perpetua.c.19.nume.4. pag.159
Stipulatio mortis causa, & donatio mortis causa differunt.ibid.nu. 5. pag.140.
Successio liberorum parentibus debita.c.32.nu.8. pag. 203
Subdisiunctiuorum species. c. 20.nu. 12. pag.148.
Subdisiunctiuorum natura.ibidem pag.ea,& 149.
Substitutio regulatur per institutionem.c.25.nu.1. pag.171.
Summa legis naturalis.c.3.nu.6.& 7. pag.29.& 30

T

TERMINORVM habilitas requiritur in alternatiua.c.20. nu.7. pag 145
Testamentum non possunt facere serui.c.18.in prin. pag.132
Testamentum possunt facere capti à latronibus.ibid. pag.ea.
Testamentum non faciunt obsides. ibidem.nu 8. pag 134
Traditio requiritur in venditione,non datio.c.15 nu 11. pag.107
Tribonianus defenditur.c 7.num. 4. & 5. pag.57.
Triumphus de bello iusto tantum. c. 18 nu.5. pag.133
Triumphus de piratis Pompeio concessus contra Triumphi leges. ibidem. pag.ea.

V

VELLE obligari non censetur, qui non potest.c.10.nu.16. pag.85.
Ventri maximè Iurisconsulti prospiciebant.c.11.nu.2. pag 87
Vestimentum, an vestimenta legentur,nihil refert.c.21.nu.5.in fin. pag.154.
Verbum est,denotat essentiam.c.17. nu.10. pag.126.
Verba humanius, benignius, & similia,æquitatem summo iuri oppositam significant. c. 6. numer. 4. pag.51.
Verborum obligatio quæ.c.9 nu 19. pag.75.
Verus debitor semper manet natura debitor. c. 14. numer. 3. pag.100.
Veritas nullo errore mutatur. ibid. nu 4. pag.ea.
Vis coactiua legum principem non oblig.

obligat. c. 35. numer. 6. pag. 215.

Vis legum directiua astringit Principem. ibid. nu. 7. pag. ea.

Vitium rei proprium tollit remissionem. c. 16. numer. 8. pag. 116.

Voluntates defunctorum conseruare æquissimum. c. 34. numer. 3. pag. 211.

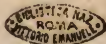
FINIS.

REGISTRVM.

† †† ABCDEFGHIKLMNOPQRSTV XYZ. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg.

Omnia sunt integra folia.

AVGVSTÆ TAVRINORVM.
Apud Hæredem Nicolai Beuilaqua.
MDLXXXVI.

Fine